

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 ft
3 ft

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

A külföldi protestantizmus az ultramontanizmussal szemben megbízható szövetségesnek tartja az ó-katholicismust. Méltán. Az Evang. Bund gyűlésének ó-katholikus püspök üdvözlését küld s protestáns lapok rokonszenvvel szólnak az ó-katholicismusról. Egyik berni lap nagy melegséggel képviseli azt az álláspontot, hogy az ó-katholicizmus papnövendékei számára a berni egyetemen mindvégig fakultás álljon fenn, mert az ó-katholikus fakultás megszüntetése egyenesen a protestantizmus elleni bűn volna. Kétségtelen, hogy az ó-katholicizmus az ultramontanizmus ellen egy — bástya. E bástya nélkül az ultramontanizmus csak annál nagyobb erővel vetné magát a protestantizmusra. És e bástya nem omladozik, de éppen erősödik. Egyelőbb gyenge oldala volt az ó-katholicizmusnak, hogy nem állott rendelkezésére elég alkalmas pap, de most már e hiányon is segítve van. Az ó-katholicizmus térfoglalása, előrehaladása Ausztriában is, Olaszországban is, az amerikai lengyelek között is bizonyos arra, hogy a különben éppen katolikus körökből kiinduló ez ultramontan ellenes mozgalomnak jövője van. Az említett berni lap joggal hangsúlyozza az ó-katholicizmus jelentőségét s kívánja részére a protestánsok támogatását. Az ó-katholikus mindenestre többet használ a protestáns ügynek, mint azok a hangos liberális hazafiak, kik gyermekeiket jézuita intézetben neveltetik. Ilyen dolgot pedig még liberális ministerről is olvastunk. Hazánkban mi ó-katholicismusról még nem beszélhetünk; de, például, a magyar görög katolikusok ama törekvése, mely magyar liturgiai nyelvre irányul, föl hívja a nemzeti támogatást és a protestáns támogatást egyaránt. A nemzeti nyelv győzelme magának a nemzetnek győzelme és így az ultramontan internacionalizmusnak veresége. És ismét ultramontan vereség és protestáns győzelem az a rés, a melyet a nemzeti nyelv a pápista kultus oly igen féltett és oly igen kizárólagosan objectív karakterén üt, nem is említve e helyen egy ily reformnak valláserkölcsi értékét.

Református hiveink, kik katolikus vidékeken elszortan laknak, kivált nálunk, Erdélyben, a pápista propaganda veszedelmétől kevésbé félhetnek. Ez elszortan található református birtokainkat, hogy őket a pápista áradat el ne moshassa, megköti a körlelkési intézmény. A diasporák, ha kellő lelki gondozásban részesülnek, vallásuk és egyházuk iránti ragaszkodásuknak megragadó példáit nyújtják. Éppen a katolikus vidékeken élő protestáns veszi észre és szívleli meg valóban, hogy mily drága kincse van neki evangéliumi hitében. Sőt minden egyes protestáns, ki katolikus vidéken lakik, egy-egy missionariusunk, ki protestáns gondolkodást terjeszt és tolerantiát predikál. A diasporákat Aeschlimann éppen protestáns kovásznak nevezi. Igaz; mindig föltéve a kellő gondozást. Azonban igazán fenyegető veszélyben forog népünk a városokban. A pápista propaganda éppen protestáns városokra veti magát, itt igyekezőn hadiszállását fölütni. Példa rá Zürich is, példa rá Debrecen is. Az ultramontanizmus okosan számít, midőn éppen protestáns városainkban akar gyökeret verni. Ugyan mi soha se hittük, hogy az ultramontanizmusról szólva, valaha Pál apostolra gondoljunk. Azonban minden rokonság kizárása mellett konstatáljuk az ultramontanizmusnak azt az okos taktikáját, mely fölismeri a városoknak a propagandára nézve tagadhatlan nagy jelentőségét, mint fölismerte azt Pál apostól, midőn egy Korinthban, egy Thessalonikában alapít gyülekezeteket. Természetes. A városok a vidékeknek centrumai. A városok a vidékek példáiul szolgálnak. A város a vidéknek szellemi lekintetben is, úgy szólván beszerzési piaca. Bátran nevezhetjük a városokat fontos stratégiai pontoknak, melyeket a propaganda ügyesen ki is használ. Mi protestánsok pedig éppen városainkban vagyunk legkevésbé fölfegyverkezve. Nincs parochialis rendszerünk, nincs cura pastoralisunk s nem is lehet, mert nincsenek elegendő számban lelkészeink, segédlelkészeink és kateketáink. A különféle iskolákba öszszesereglett ifjúság nem áll egy erőteljes egyházi élet hatása, mondhatni, varázsa alatt. Szerencsénk ugyan, hogy városainkban több helyütt virágzó gymnasiumaink is vannak s ez a körülmény kivált akkor szerencse, ha növendékeinket gymnasiumaink nemcsak általában keresztyén, sőt nem is

csak általában protestáns, de éppen egyházas irányban részesítik. Ez az egyházas irányítás éppen oly szükséges, mint például a tanításban a szemléltetés. A növendékek lelke nem absztrakt, de konkrét dolgok által szerez mindenképp előtérrel tartalmat.

Az én keresztyénségem nem lehet más, mint református keresztyénség s vallásosságom első sorban egyháziasságomban realizálódik. Gimnasiumaink ez irányú hatását csak még jobban fogja emelni a vallás-tanári intézmény. A protestantismus, mint a multban nem csatlakozott, úgy jövőre sem fog csatlakozni oly kiváló organumaiban, mint a minők középiskoláink. Az egyetemi ifjúság katolikus részének tömörítése, solidaritásba hozása Kolozsvárt is megkezdődött. Ily irányu actiora nekünk is szerencsés eszközül kínálkozik a theologiai internatus. Nem vagyunk tehát a védekezés minden eszköze nélkül; mindazonáltal ismételnünk kell, hogy protestáns népünk a városokban van leginkább kitéve a papista propaganda veszélyének. E propaganda hatását elősegíti a városok nem a legtisztább atmoszférája is. Aztán ne feledjük, hogy éppen nem szerencsés viszonyaink belopják a katolikus tudatot a protestáns lelkekbe is. Csaknem mindenki kénytelen, hogy pápistának érezze magát időnként. Némely katolikus ünnepen pápistává lesz a protestáns iparos is, mert munkaszünete van, a protestáns kereskedő is, mert boltot kell zárnia, a protestáns katona is, mert a szentség előtt hódolnia, térdelnie, majd üdvölvéseket kell tennie, a protestáns hivatalnok is, mert pápista templomba kell testületileg mennie, sőt pápistának kell érezniök magukat időnként protestáns gyermekeink is, a kik kultuszminiszteri fennhatóság alatt álló iskolába járnak. Mindezt főként a városokban tapasztalhatja protestáns népünk. A városi katholicismus ez a szemellátható imponálása, aztán templomainak pompája, istentiszteleteinek concertje, ragyogó színrehozásai, titokzatos ceremoniai meg-megéjtik a felületes lelkeket, az érzéki egyéneket, kik nem veszik észre, hogy az, a mi specialiter katholicismus, az csak: suggestio, az egyéni lelkiismeret elkobzása, külsőség és gyakran csakis pénzforrás, üzlet. Védekezünk. Nekünk városi positioinkat meg kell erősítenünk és pedig sürgősen. Elegendő lelkész, katekheta, parochialis rendszer, extensivabb és intensivabb cura pastoralis, egyház és iskolák, tanintézetek közötti szerves, bensőbb viszony szükséges.

Az ultramontanismus egy másik mesterfogása a katolikus népnek rendszeres fölbujtogatása a protestantismus ellen. A földi élet minden baja összekötetésbe hozatik a protestantismussal. Az ultramontanának még antisemitismusa is tulajdonképp a protestantismus elleni gyűlölet s nagy előszeretettel szokta együvé foglalni a zsidót és protestánst. A hirhadt Canisius-bulla csak folytatása a pápai támadások hosszú sorának, melyek a reformáció, a protestantismus ellen irányultak. A pápai székről világgá bocsátott bujtogatások mellé sorokoznak a hetzpüspökök és káplánok bujtogatásai, melyek már nem az egész keresztyénséghez szólanak, de annál közvetlenebb hatásuk lehetnek. E bujtogatásokra vonatkozólag helyesen jegyzi meg Aeschlimann, hogy ez ultramontan szenvedélyesség a gyengeség érzetéből is fakad. Semmi két-

ség, hogy e lázasságban ott van a gyűlölet is, de az ijedtség is. Az ultramontanismus félti híveit a protestáns befolyástól, mert a protestáns gondolkozásmód és protestáns humanitás feltartóztatatlan hatással van a katolikusokra is. De gyanút kell támasztani a protestánsok ellen mindenféle ráfogásokkal, bujtogatni a katolikus népet minden áron, nehogy a protestáns és katolikus nép közötti mélység valamiképp áthidalassék, sőt legyen a mélység minél inkább tátva, nyitva, nehogy a katolikus a protestánst saját szemével ismerje meg: ez ismét ultramontan taktika. Mi azonban igyekezzünk, nem az ultramontanismussal, de a katolikus néppel szíves viszonyt tartani fönn, hadd ismerjen meg minket. Egész lényünkön láttassék meg ugyan református voltunk, — nem úgy, mint egyéniségünknek éles szegletei, de mint egyéniségünknek éppen harmóniája. Soha meg nem tagadjuk reformátusságunkat, de ennek nyomatékosabb kifejezése sokkal inkább van helyén híveink között, mint katolikus ismerőseink körében. De a támadásokkal szemben álláspontunkat komolyan, nyomatékosan igazoljuk s minden támadást lélekjelenléttel verjük vissza. Mindig hangsúlyozzuk, hogy nekünk a harc csak eszköz a béke érdekében. Hetzkáplánok túlkapásait nyilvánossá tesszük, azok megbélyegzésére alkalmat adunk. A társadalom nem rokonszenvez semmiféle hatalmi visszaéléssel, a papi visszaéléssel sem. A berni Kanton utóbbi papi értekezlete kimondta, hogy minden tag tudósításokat küldjön az ő egyházában történő dolgokról, melyekből aztán az elnökség évi jelentéseket dolgoz ki. Mindig nagy előny, ha kiismerjük az ellenséget, ha tudomást veszünk positioiról, mozdulatairól. E lap az ilyen tudósításoknak is nyitva áll. De emlékezetbe idézzük itt azt az útasítást is, melyet püspök urunk bocsátott ki 1895. szept. 27-én s mely megrendeli a lelkészeknek, hogy az aversiokról a püspöknek az esperes útján azonnal jelentést tegyenek. Ismételjük, hogy a katolikus néppel szíves, bár öntudatos viszonyban igyekezzünk lenni; de a hetzplébánusok túlkapásaival szemben híveinknek hű és bátor pásztoraik kell, hogy legyünk. A ki csupa méz, azt hamar fölnyalják, mondja talán Spurgeon. Vagy pedig, hogy ne baptistától, de igazi reformátustól idézzünk egy ép oly szellemes, mint tanulságos mondást: Dávid, a pásztor tudta édesen pengetni a hárfát és tudta félelmesen kezelni a paritytyát.

A katholicismus *valóságos* üldözése talán a politikai radicalismus vagy a viszont felbujtogatott protestáns nép által azonban a protestantismusnak nem használna. Az ütések a testeket tömörítik. Ez így van nem csak a mechanikai, de az erkölcsi világban is. Az üldöztetés részvétet kelt, alkalmat ad valódi hősiességre s a szenvedés glóriafénybe von. A sok tekintetben maga is szenvedő emberiségnek élénk érzeke van a szenvedés iránt. Az ultramontanismusnak éppen kapóra jönne egy kis üldöztetés. De ily valóságos üldözésről szó sincs. Az ultramontanismus mégis használja a jajsztót — taktikából s jól jövedelmez neki a festett üldöztetés és lármás martyrium. Jó zsiros szájjal éneklie a »vértanuk dalát«. A római sajtó mindegyre körülhordozza a világon a pápát, mint szánalomra méltó szegényt és foglyot. Kétségtelen, hogy van hatása a pompának és van hatása a koldusruhának is, a bi-

lincsnek is. A papismus mindezt fölhasználja a körülmények szerint. Ez a fogás azonban könnyen leleplezhető.

(Folyt. köv.)

Bevezetés

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

1.

(Folytatás.)

Ezen objectiv tartalommal áthatott és megtermékenyített subjectivizmus azon vallásos, keresztyéni és protestáns világnézet, a mely különben minden másodlagos differenciák mellett is Lessinget Herder, Goethe, Schelling és Schleiermacher társává teszi, nem volt képes egyszerre meghódítani a költészetet. Előbb ki kellett tombolnia magát s a fékevesztett subjectivizmusnak csődjét be kellett vallania a *romantikában*. Goethében és Schillerben a keresztyénség által áthatott klasszikus görög kor renaissance-jához vezetű Tieckben, a két Schlegelben és Novalisban a középkorért rajongó romanticizmuson vitt keresztül. A féktelen subjectivizmus fantasztikája, a mellyel a romantícizmus játékát űzte, természetesen csapott át erkölcsi téren fegyelmezetlen libertinizmusba s végre mindkettő abba, a mítől legtávolabb állott abszolút pozitívizmusba. Schlegel Frigyes »Lucinde«-je, a maga erénynek magasztalt cinizmusával s a szabad szerelmet és érzéki kéjelgést dicsőítő dithyrambusával, a libertinizmus csödjének bejelentése a költészet terén. Csoda-e, hogy szerzője a római egyházba lépik át? E lépés — mondja Baur — természetes következménye annak, hogy az érzéki élvezetvágy, ha a legmagasabb költészetnek tartatik, végre is az ember szellemi lényegének tönkjével kell, hogy végződjék.

Ez iskola országútján vitt át a *Schleiermacher* és *Goethe* útja is és felvert pora itt-ott reájuk is rászállott, de csak azért, hogy letisztítva magukról, annál fényesebben ragyogjanak. A szellem hatalmát, törvényét és erejét csak pillanatra homályosíthatta el a fékevesztett érzélem. A valódi Goethe, »az érzület és cselekedet keresztyénségének e nagy apostola« s vallásos ideáljának alakjai már részint megszületve állnak előttünk — *Iphigeniájában*, részint a vajudással küzdenek — *Faustjában*. Az elsőnek nemcsak mottoja lehetne, de valósággal alap gondolatává is van téve az Ildvezitő mondása a hegyen »*Boldogok a tiszta szivűek.*« A görög alakokban keresztyén tartalom van. A magasztos, tiszta lelkű Iphigenia, az igazság, jóság, szeretet isteni hatalmával szelidíti a barbar erkölcsöket; az átoktól terhelt, zaklatott testvére lelkét meggyógyítja, kibékíti; a büszkén daczoló férfit meglágyítja, kezéből a felemelt fegyvert kiragadja és — *mindezekben az örök isteni elhatározásoknak tesz eleget és kiengeszteli* a családját sujtó őt átkot. Ime, a tisztaság, a jóság, a megszentelődött lelkű ember »munkatársa«, eszköze az Istennek; benne és általa a világra folyton megváltó, gyógyító, mennyei békességet adó hatást gyakorol az Isten. Ah! »boldo-

gok a tiszta szivűek!« — Iphigeniában a keresztyén ember méltósága, hivatása, — Faustban ez ember születése van rajzolja. Hőse a törekvő és tévedő, a küzdő és diadalmaskodó, a bűnös és megváltott s a megszentelődéssel az örökkhvalóságba lépő ember. Hősében im, Ikarus-szárnyakkal fel a magasba, az Istenhez való hasonlóságra tör az ember, de a föld súlya alatt és gyarlóságai miatt a szárnyak szolgálatukat megtagadják és aláhull a tévelygésbe és belemerül a bünbe. Minő sötét kép ez eddig! Mint a Madách embere, kinek kezében minden salakká változik. De míg Madáchnál mindig sötét, vígasztalan marad a kép s vége csak az üres biztatás hideg északi fénye: »Bizzáll!« addig Faustban e sötét képre, hogy ontja fényét a megváltás-napja! A sötét szellemek bünkötélékeiből megváltja az embert a jó hatalma, a munkás szeretet, a mely az ember s emberiség szolgálatában mind előbbre tör és a mely éppen ezért váltságot nyer maga is abban a megbocsátó szeretetben, a mely felülről részt vesz a jó szellemek nemes törekvéseiben. Bün és kegyelem, ítélet és élet: a keresztyén vallás e két sarkpontja alap gondolata a Faust mysteriumának! Bukáson át a diadalra, halálon keresztül az életre: ez az Isten törvénye, akarata az emberre, az emberiségre nézve. Ah! az egyénben mint az emberiségben az élet e törvénye Isten törvénye s a bün ?! »Cedit homo, dei providentia sic ordinante« — mondotta Kálvin; »Alkotni légy mint ördög kénytelen!« — rendeli az Ur Faustban; *minden subjectiv és historiai folyamatnak örök isteni, objectiv törvények képezik alapjait!*

A protestántizmus elvének e nagy igazságot bizonyítja *az állami és társadalmi élet reformáció utáni alakulása is.*

Az evangéliumi protestantizmus nagy elvének meg kellett hódítania az állami életet is és átalakítania a maga képére és hasonlatosságára. Természetesen itt is áll az, hogy a legbiztosabb út, nem mindig a legrövidebb s hogy a szellemi kincsek szervezésének útja küzdelmekkel, tévedésekkel teljes, mert ezt meg kell szerezni és kölcsön nem kérhető.

(Folyt. köv.)

Wlassics miniszter által elrendelt istenitisztelek

Nem vagyunk politikai lap. Politikával tehát nem foglalkozunk. De protestáns lap vagyunk. Szellemünk annak az evangéliumi protestantizmusnak a szelleme, a mely az államot is Isten erkölcsi rendje egyik formájának vallja és pedig »a láthatatlan egyház« egyedül universalis szellemi közössége után a földi erkölcsi közösségek között, mint legszélesebb körűt, — a legmagasabbnak. Ily szempontból kötelességünk foglalkozni az állammal is és az állam erkölcsi minőségének nyilvánulásaiival. — És egyházi lap vagyunk. S mint ilyenek feladatunk és kötelességünk szolgálni evang. reform. anyaszentegyházunk érdekeit, örködni jogai s közjogi helyzete felett is.

Az állami életben a kormányrud körüli párttusákba nem elegyedtünk soha; sympáthiánk a pártok programjai közül mindig azzal volt, a mely a protestantizmus világ elvét, államkormányzati vonatkozásában a liberalizmust legőszintebben és legkomolyabban vallotta. Egyházi szempontból sem tartoztunk soha azok közé, kiket az államtól való idegenkedés, a felekezeti dolgokban a türelmetlenség és fanatizmus vezet. Egyházi álláspontunkat megszabó theológiánk is liberális.

S ha most egy olyan kérdéshez szólunk, a mely körül a politikai pártok is pro és contra állást foglaltak: előre kijelentjük, hangsúlyozzuk, hogy mi nem politikai pártszempontból tesszük ezt. Hanem tesszük a politikai vonatkozásokon messze felül álló nemzeti, állami, felekezeti s így egyházi szempontból, a mi nemcsak jogunk, de egyenesen kötelességünk.

Az elrendelt istentiszteleteket értjük, a melyeknek dolga minket megütközéssel, hogy ne mondjuk, megdöbbenéssel tölt el

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium ezen a veszedelmes s kimondjuk, *hatáskörén túlvívó* úton két lépést tett. Először elrendelte a hatáskörébe tartozó összes iskolákra nézve, hogy ő felsége boldogult Erzsébet királyasszonyunk drága emlékezetének fenntartására, minden év november 19-én az ifjuság számára iskolai gyászünnepek tartassanak s *megelőzőleg az ifjuság gyászistentiszteleten vegyen részt*, Hasonlótételére kérte fel az intézkedés egyházi hatóságokat is. Másodszor, legújabban elrendelte hogy f. év. december 2-án Ő Felsége I. Ferencz József dicsőségesen uralkodó királyunk *Ausztriában ünnepelt császársága* 50-ik évfordulója alkalmából *»háladó istentiszteletek tartatván, az ifjuság is az istentiszteleteken vegyen részt«.*

Újra mondjuk: ezek a rendelkezések bennünket *felette megdöbbsentettek*. Nekünk úgy tetszik, hogy az ultramontanizmus által atheizmussal vádolt »átkos liberalis kormány«, úgy védekezik a vád ellen, hogy önkénytelenül az ultramontanizmus szekerét tolja s ezt a munkát a vallás és közoktatásügyi miniszterium teljesíti. Azzal békiti az ultramontanizmust, hogy dédelgeti. Ennek bizonyítására több dolgot jegyeztünk meg magunknak, de most csak az elrendelt istentiszteletekről szólunk. És pedig mind a két idevonatkozó rendeletről, mert lényegében a protestáns felekezetek sérelme mindkettőnél ugyanaz. T. i. *egy rettenetes dilemma*, a mely által az első esetenél vagy arra kényszerítik, hogy egyházunk lényegével és jellemével össze nem férő istentiszteleteket tartsunk, vagy el kell néznünk, hogy állami asszisztencia mellett protestáns ifjuságunk római katolikus requiemekre hurczoltatik. A második esetenél pedig vagy arra kényszerít, hogy egyházunk hazafias multját megtagadja vagy arra, hogy a mellett kitarva bizonyos körök által stigmatizáltak mint rebellis, dynasztia ellenes.

Az ilyen eljárást mi nagyon jól ismerjük a Pázmány Péter korából, de alkalmazásától megrettenünk a XIX. század végén.

De — fogják mondani sokfelől — igen sötéten méltóztatik látni, mert hiszen a rendelet nem fejezi ugyan ki, de önkényt értetődik, hogy minden feleke-

zetű ifju a saját templomába megy, vagy ha a saját templomában istentisztelet nem tartatik, otthon marad.

Engedelmet kérek, de engem erről a rendelet nem győzött meg, a miniszter ur parlamenti védőbeszéde ellenkező sejtelmét ébresztett, a budapesti »Hircsarnok« pedig e rosz sejtelmemet erősítette meg

A rendeletben ugyanis az mondatik: »a melyen állami és kormányhatóságok. stb. résztvesznek.« Ugyan méltóztatassanak elgondolni, hogy a hol legalább két templom van, melyeknek istentiszteletén vesznek részt a hatóságok »hivatalosan, testületileg?« Igen, mert nálunk már »szerencsésen« meghonosodott a »testületi részvétel« az istentiszteleteken. Mintha az »színházi díszelőadás« volna! A főispánok, a hivatalfőnökök »testületileg« viszik osztályaikat a »hivatalos istentiszteletre« — a mely mindenütt a katolikus, a protestáns hivatalnokot csak úgy, mint a protestáns és zsidó katonát. Ugy látszik, most az ifjuság, az iskolák ily »testületi« megjelenéséről van szó a »hivatalos istentiszteleten«

Magyarország kultuszminisztere beszéde is erre enged következtetni, melynek egy passusa a lapok után így hangzik: »a midőn az egyházi (sic!) főhatóságok körleveleikben mindenütt, a legkisebb faluban elrendelik a hálaadó istentiszteletet talán olvashatták Vaszary Kolos kiboros herczegprímás, Samassa egri érsek, Dessewffy püspök és sok más jó hazafi (!) erre vonatkozó körleveleit, — a mikor, mondom ezeken az istentiszteleteken, az összes állami hatóságok, kormányhatóságok részt vesznek, akkor az én erős meggyőződésem szerint a *tanintézetek* nem maradhatnak el erről a hálaadó istentiszteletről.«

Bennem ez a beszéd komoly rosz sejtelmeket költött fel. Mert elég bő magyarázatra helyet hagyólag van ugyan használva »az egyházi (melyik?!) hatóságok«, »hálaadó istentiszteletet« (egyes szám), a »jó hazafi«, »a legkisebb falu« s más kifejezések, de a példák nem hagynak fenn kétséget az iránt, hogy itt »római katolikus« egyházzól van szó, hogy nem a tanintézetek megosztható *ifjuságáról*, hanem a »tanintézet«-ről, mint valami egységről van szó, mely mint ilyen több felé nem is mehet. — Végre e rosz sejtelmekben megerősít a fennebb említett »Hircsarnok«, mely arról tudósít, hogy Budapecsten az *állami iskolák* a kerületük székhelyén levő *plebania templomban* vesznek részt az istentiszteleten.

Hová jutunk ezen az úton?! Saját protestáns alapjaink, telkünk, épületeink átadásával államosított iskoláink növendékei tehát katolikus istentiszteletre »vezényeltetnek«? És nem fog e bekövetkezni, hogy állami fizetés kiegészítésben részesülő lelkészeinknek egy-egy ilyen istentisztelet meg nem tartása majdan államellenes renitenziának minősítik s ez alapon a kiegészítés megvonatik?

És aggódva gondolunk arra, hogy most, a mikor protestáns nagyjaink közül annyi vezérpolitikus van, ezeknek az »adminisztrációban való autonomia« védelme iránt van érzéke s a felekezeti viszonyosság ily flagrans megkerülése iránt nincs semmi. S mi lesz akkor, hogy ha egy ilyen »liberális« kultuszminisztert egy »néppárti« fog felváltani?!

Ahoz szokva vagyunk, hogy a római kath. zár-

dákba és iskolába jutott növendékeink az »iskola és házirend« czimén térdeltetnek, keresztvetésre kényszerítettetnek, gyóntattatnak, áldoztatnak, de mindezt csak felekezeti visszaélésnek voltunk hajlandók tartani.

Nem dédelgetést — sem erre sem arra — hanem igazságot s a törvény szellemének respektálását kívánja a bölcs kormányzat s ha ez hiányzik mindezt intézkedés egy-egy új baj forrása.

Csak egy pár ilyen szellemű intézkedést még, csak ennek a kultuszminiszteri politikának folytatását s a magyar protasztantizmus teljesen ki fog ábrándulni.

Nagy Károly.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvártt, 1893. november 22.

Elnökölt: főt Szász Domokos püspök aa. Jelen voltak: Dr. Vályi Gábor elnökhelyettes, dr. Bartók György, főjegyző, Bartha Lajos, közügyigazgató, Kenessey Béla, Deésy Gyula, Bihari Sándor, Parádi Kálmán, Becsek Lajos, Szász Dénes ig. tanácsosok, és Kádár János dr. s. titkár.

A megjelent tagok üdvözlése és az ülés megnyitása után főt. Püspök aa. megindultsággal jelentette be, hogy Márkus János ig. tanácsosi titkár aa. hosszas szenvedés után, meghalt. Ismertette röviden az elhunytak érdemeit s egyúttal bejelentette, hogy az ig. tanács nevében külön gyászjelentést bocsátatott ki s a ravatalra koszorút helyeztetett s intézkedett az iránt is, hogy a néhány nap Deésen tartandó temetésén az ig. tanács képviselve legyen.

Ig. tanácsunk mély részvétellel vette tudomásul a bejelentést s az elhunytak emlékéért jegyzőkönyvileg megörökíteni határozta, az üresen maradt állás teendőinek vitelével Kádár János, s. titkár aát bizván meg.

Ezután a napirenden levő ügyek ellátása következett, melyek között első helyen a kolozsvári kollégium államsegélyi szerződését hagyta jóvá ig. tanácsunk, abban a módosított formában, mely eleve már a konvent és közoktatásügyi miniszterium részéről is akceptálva volt.

Bethlen-kollégiumunk előljárósága a rendszeresített vallás tanári tanszéket betölteni óhajtván: engedélyt kért arra, hogy a hirdetésbe beigtathassa, miszerint a középiskolai tanári tanulmányokról szóló bizonyítvánnyal bírók, vagy épen tanári oklevéllel rendelkezők előnyben részesülnek. Ig. Tanácsunk azonban nem találta czélszerűnek s így engedélyezhetőnek a konvent megállapította kvalifikációtól való eltérést, miután különben is módjában áll az előljáróságnak, részint a jelölő bizottságban, részint pedig a választás során érvényesíteni a külön kvalifikáció iránti igényeit.

Ugyancsak Bethlen-kollégiumunk azt kérte ig. tanácsunktól, hogy ama határozata, melylyel az idén választott 5 rendes tanár aának, a pályázati hirdetésben részükre kilátásba helyezett fizetési kedvezményeket megadni határozta, terjesztessék jóváhagyás végett a főt. egyker. közgyűléshez. Ig.-tanácsunk azonban, miután az előljáróság által fölhozott méltányossági indokokat elfogadhatóknak s a fedezetet meglevőnek találta: a határozatot jóváhagyó tudomásul vette, de a ker.

közgyűlés elé vitelét szükségesnek nem látta, mert nem új fizetés megállapításáról, hanem csak a más intézeteknél töltött szolgálati időnek a kórpótlékozás szempontjából való beszámításról van szó.

A magyar-igeni egyházközség ama kérését, melyben az állami iskola létesítésére vonatkozólag a közokt. kormányval fennálló szerződését fölbontatni kéri, nem találta ig. tanácsunk teljesíthetőnek, hanem elhatározta fölírni a közokt. miniszteriumhoz a szerződési pontozatok pontos teljesítése érdekében, de egyúttal rendreutasította a m. igeni lelkész aát azért, hogy a fölmerült vitás ügyben miért fordult egyenesen a tanfelügyelőhöz, a helyett, hogy saját főhatóságainak közbenjárását kérte volna ki.

Marosvásárhelyi kollégiumunk előljárósága fölterjesztvén jelentését az iskolalátogató kormánybiztossal fölvetett jegyzőkönyvre vonatkozólag: annak legtöbb pontja jóváhagyó tudomásul vétetett, de az írásbeli dolgozatok készítettése, tanári könyvtár rendezése és a földrajz tanításánál térkép használata tárgyában emelt kifogásokra adott feleletet ig. tanácsunk magáévá nem tehette, hanem utasította a kollégiumi előljáróságot az e tekintetben fennálló hiányok sürgős pótlására.

Vége következik.)

Irodalom.

Magyar Protestáns Egyháztört. Monographiák.

I. kötet. Irták: Zoványi Jenő, Révész Kálmán, Payr Sándor, Földváry László. Budapest, 1898.

Ezen négy monographiát tartalmazó kötetet a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság adta ki, mely — a mint a címlapról kivehető — jövőre több ilyen tárgyú tanulmányt is szándékozik kiadni. Helyeseljük az eszmét és szándékot, mert így egyházunk történetének számos, eddig kevésbé ismert részletéről hamarabb szerezhetünk tájékozást, minthogy az egyes munkák bizonyos mértékig kénytelenek több rokon kérdést is megérinteni. Így p. o. ha valamely személyről van szó, akkor az idő és egyéb körülmények is szemünk elé tárulnak, melyek között az illető élt; ha valamely eszméről, irányzatról van szó, ez irodalomtörténeti és egyéb ismereteink gyarapítására is befoly, stb. Csak azt tartanók kívánatosnak, hogy a monographiák szerkesztésében legyen bizonyos rendszeresség, a mely arra irányulna, hogy az egyes tanulmányok az egyháztörténet mezejének különböző phasisait világítsák meg s azoknak kalauzolása mellett hamarosan áttekinthessük egyházunk egész történetét, ha csak monographiákban is. E tekintetben a jelen kötet szerencsés kezdeményezésnek tekinthető.

A kötet négy tanulmányának tárgyai: »Magyarországi superintendentiák a XVI. században«, Zoványi-tól, »Gyöngyösi Pál (1668—1743.)«, Révész Kálmántól, »Magyar pietisták a XVIII. században«, Payr Sándortól, és »Id. Wesselényi Miklós báró küzdelme és szenvedése vallásáért« Földváritól. A mint látszik, a mi kerületünket az első és utolsó tanulmány érdekli közelebbről, de azért a másik kettő sincs minden érdek és tanulság nélkül.

Zoványinak célja kimutatni, hogy minő superintendentiák léteztek és mikor keletkeztek, esetleg mikor szűnnek meg a XVI. századbeli magyar protestáns egyházakban. Az első nyomokat ő is csak találgatja, mint minden egyháztörténet-író és 1550-ben Temesvár környékén véli feltalálni, mivel a későbbi hagyományok

szerint a toronyi (szerintünk inkább »temesvári«, mert a legelső ismert adat Melotai „Mennyei tudomány szerint való irtóvány, 1617.“ című műve előszavában határozottan ezt mondja) zsinat a superintendensek jogai s kötelességei megállapításával is foglalkozott. Tehát valószínű, hogy superintendens és superintendencia is volt ott. Elfogadjuk e föltevést, de hozzá tesszük, hogy erről Sztárai is tudott volna és nem utasít „Az igaz papságnak tüköre“ c. művében Erdélyre. Azután sorra veszi az összes ismert adatokat és megállapítja, hogy hol és mikor milyen felekezeti superintendencia létezett.

A mi közelebről Erdélyt illeti, egészen helyesen mutat rá, hogy itt az első superintendencia a szászoké, melynek élén 1553-ban Wiener Pál, szebeni plébánus áll. A magyar egyházak superintendenciáját 1554-ben vagy 1555-ben tartott széki zsinaton keresi, melynek Schesäus szerint Tamás, egykor szerzetes volt az elnöke. Hozzá tchétjük, hogy Dávid Ferenc a Stancar ellen írott művében nem praeses: elnökről, hanem egyenesen superintendensről szól. Majd 1557. jul. 13-án tartott kolozsvári zsinaton már Dávid Ferenc a superintendens, a ki helyére, mivel a református egyházba tért volt át, 1559-ben Alesius választatik. Ez az első superintendencia, mely evangélikus, 1564-ig, a nagyenyedi zsinatig áll fenn. Ekkor János Zsigmond Alesiuszt leteszi a superintendensségről s ezzel az evang. magyar superintendencia is megszűnik létezni, hanem helyére a református lép, mivel a magyar és székely egyház-községek többnyire reformátusok s élén Dávid Ferenc áll. Így tehát Zoványi kimutatja, hogy az első református püspök nem Alesius Denes, a mit a mi kerületünkben még a 60-as években is vitatott, hanem Dávid Ferenc.

Ezek után rátér arra, hogy Dávid unitáriussá lévén, megalakul az unitárius superintendencia, melynek püspöki székén Dávid Ferenc 1576-ban országgyűlési végzés által is megerősítetik. A református superintendencia pedig megszűnik s csak 1571-ben, a lutheránus magyarokkal egyesülve, választának maguknak a reformátusok superintendensét Alesius személyében, a ki evangélikus s a kinek helyére Tordai András, református lépvén, ettől fogva a kerület állandóan református, habár evang. gyülekezetek is tartoznak bele, p. o. a nagysajói s tekei káptalanban, stb.

Ezen felfogás ellen csak annyi megjegyzésünk van, hogy Báthory István koráig nincs nyoma annak, hogy a reformátusok nem állottak volna Dávid Ferenc alatt, mert Erdélyben egy szász és egy magyar superintendencia volt, a melyben egyelőre nincs hitvallási megkülönböztetés. Tehát Alesius is a magyar egyházak superintendense volt 1559—1564 tájt, nemkülönbön 1571—76 ban; Dávid Ferenc is 1564—1571-ben. Báthori István nem ismerte el Dávid superintendensségét egészen 1576-ig és ezért itél Dávid válóperében a magyar és szász egyházak közös zsinata és nem valamely unitárius zsinat, mit még 1575-ben a fejedelem el nem ismer. Különbön a chronologiai datumok helyesek és szorgalmasan vannak összekutatva.

Révész Kálmán tanulmánya Gyöngyösi Pál, előbb derecskei, majd kassai ref. lelkész viszontagságos életét tárja elénk egy igen szépen kidolgozott képben. Szól ifjúságáról, majd külföldi tanulmányairól. Angliából mint az „anglican egyház presbytere“ jön haza, vagyis már ott felavattatott. Ezért mint derecskei lelkész nem akar felavatásra jelentkezni és összetűz egyházi előjáróival. Az egyházkerület meg akarja büntetni s ezért legelsőbben is a tarpai zsinaton 1705-ben azt határozza, hogy parókat nem szabad a papoknak viselni. Ez a parókás Gyöngyösinek szólt, mire Gyöngyösi bocsánatot kért és az ítélet annyiban szelidült, hogy más kerületben viselhet lelkészi állást. De csak három év múlva kapott és pedig Kassán 1711-ben.

Itt nagyon nehéz helyzete volt az ellenreformáció miatt, mely a reformátusok templomát elvette. A je-

zsuiták akadályozták a szertartásokat, gúnyolták a hivatásokat és mindenképen ingerelték. de Gyöngyösiben emberükre találtak. Az Erdődy Gábor egri püspök által írott »Opuskulum theologicum« című munkára, mely arról szól, hogy lehet-e és mennyiben eretneket az országban, városban, kath. földesúri birtokon megtűnni. Gyöngyösi egy »Altare Pacis« című művében felelt 1721-ben, melyben figyelmezteti a püspököt, hogy a magyar nép nagyon ingerlékeny, tehát vallásüldözéssel ne kényszerítsék a végsőkre. Természetesen az ilyen lelkész nem volt a jezsuiták inyére, ezért üldözték, boszantották és vesztére töriek.

1724-ben egy Gyalai András nevű erdélyi diák Gúnyos verset írt a Kassán nem rég készített szűz Mária szoborra. Ezt Gyöngyösi egy Turkevi nevű peregrinus tanítónak megmutatta s ez lemásolván, Gyöngyösi tudtán kívül, éjjel a szoborra ragasztá. Minthogy a gyanu Gyöngyösire irányult, elfogták és bármennyire bizonyítá ártatlanságát, halálra ítélték. A királyi kegyelem száműzetésre változtatá az ítéletet s Gyöngyösi 1727-ben I. Frigyes Vilmos porosz király által az óderai Frakfurtban egyetemi tanári állást nyert s itt halt meg 1743-ban.

Egy erőteljes férfúnak, nagy gonddal és alapos-sággal készült életrajza ez, mely méltán dicséreti íróját.

Payr Sándor kimutatja a már említett »Magyar pietisták a XVIII. században« c. művében, hogy miképpen származott át hozzánk Halleból a XVIII. században a pietismus; hogy fogadták; kik voltak a nevezetesebbek; mit műveltek.

Felsőmagyarországon már 1707-ben a rózsashegyi zsinaton ellenséges állást foglalt el az egyház a pietisták ellen, de a világiak nem engedik a kánonok közé iratni az ellenük hozott cikket s mint vallási kérdést, a superintendensekre bízták. Legnagyobb ellenségük itten a híres Krmann Dániel superintendens, de mások is, p. o. a világiak közül Szirmay Miklós. Itt nem is igen honosodott meg.

A pietismus leginkább a dunántúli vidékeken talált otthont. És itt nagy szükség is volt rájuk, mivel a katolikus térítések, üldözések ezen vidék evangélikus egyházait borzasztóan feldúlták. A pietisták, kik csak Franckeért lelkesedtek és epigonjaitól elfordultak, azzal a meleg vallásossággal, lankadatlan buzgalommal és törhetetlen eréllyel fogtak egyházuk restaurálásához, a mely Franckét is oly igen jellemzi. Nyomukban tenyészet indult és virágzás fakadt mindenfelé az egyházi életben.

Ezért a világi urak különösen szerették őket s pártfogóik között ott találjuk Jánossi Zsigmondot, II. Rákócy Ferenc kancellárját, báró Hellenbachot, Rákócy országos bányakancellárját, Dobner Nándor, soproni bírót, Telekesi Török István kuruc ezredest és kormánytanácsost, stb. De e támogatást megérdemelték irodalmi működésükért is, melyet kiválóan hazafias szellem jellemez.

A XVIII. század prot. theol. irodalmában aránylag ők tettek a legtöbbet. Közéjük tartozik a világhírű Bél Mátyás, Bárany György az első magyar nyelvű neveléstani munka írója, ennek fia János, Torkos András, Sartorius József, Tóth Sipkovits József, Buzius János, Schmeitzel Bálint és mások, kik megmutatták azt, hogy a pietismus, fattyuhajtásaitól megtisztítva, nagyon nemes theol. irányzat és hogy a magyar éghajlathoz acclimatizálódni s itt gyümölcsözni is képes.

Payrnak nagy érdeme, hogy ezen teljesen elfeledett nemes munkásságot és gazdag irodalmat nagy szorgalom és utánjárással feltárta és pártatlanul megismertette.

A negyedik tanulmány már a mi szűkebb körü pátriánkra vonatkozik és tárgya egyházunk egykori főgondnokának, buzgó tagjának, a nagynevű id. báró Wesselényi Miklós és neje, Cserey Ilonának vallásukért való szenvedésük. Szép történeti háttérrel állítja elénk Földváry azt a sok nyomorgást, melyet

Wesselényiéknek ki kellett állniok a haszonlesés és fanatismus részéről. Együttal azért is érdekes e tanulmány, mert br. Kemény Zsigmondnak Wesselényiről, nagyobbreszt hallomás után, nagyon is romantikus elbeszélését kellő tárgyilagossággal világítja meg.

Miután előbb szól Wesselényi ifjú koráról, katonai pályájáról, azután áttér házassága történetére, a mivel szenvedései is megkezdődnek. Cserey Farkas, a nagynevű történetíró és református státus gondnok unokaöccse, udvari referendárius és tanácsos, nejével Boros Klárával kivetik a hálót Wesselényi után, hogy leányuk Ilona szép szemein fogva maradjon. A leánynak előkelő partheit akarnak szerezni, de magukról sem feledkeznek meg, mert hát ők róm. katolikusok lévén, leányuk is ilyen vallásu, tehát Wesselényitől a szül. tendő gyermekek vallása iránt reversálist akarnak nyerni, a mivel a buzgó kath. királynő Mária Theresia előtt értékük emelkedni fogna. Számításukban nem is csalódtak. Csak a reversális adás és nyereség ment nehezen. Ebbe Wesselényi nem akart belemenni és később lett volna szakítani is. Azért tehát azt mondták, hogy a reversálist nem veszik komolyan és csak azért kell, hogy a róm. kath. plébános. Bécsben, a hol laktak, összeeskesse őket, a mit reversális nélkül nem tenne meg Cserey Ilona ellenkötvényt is adott magáról, hogy ő beleegyezik mindkét nemű gyermekek ref. vallásba való nevelésébe. Mire Wesselényi — mint hitte — pro forma, kiállította a reversálist mindkét gyermeknek róm. kath. vallásban neveléséről. Így a házasság megtörtént. Cserey Ilona előkelő gazdag férjet kapott. De Cserey Farkas magáról sem feledkezett meg. A nyert reversálisal eldicsekedett, a királynőnek is bemutatta, teljesen komolyan vette és miután így Wesselényit becsapta, jutalmul Krasznát nyerte.

Wesselényi teljesen jóhiszeműleg és az ellenkötvény értelmében járt el, mitsem gondolva azzal, hogy a királynőnek van olyan rendelete is, mely ő ellene szól. Hiába írt rá apósa, első fiát ref. pappal kereszteltette. A második születésekor már a közelben ólalkodott Cserey és róm. kath. papot is küldött Zilahról keresztelni, de bizony csak Rétyi József zsidói prédikátor keresztelte meg azt is. Harmadszor már a guberniumhoz folyamodott, mely erőteljesen lépett fel Wesselényi ellen. Az ügy a királynéhoz ment és ez elrendelte, hogy ha Wesselényi nem tartja be reversálisát, a gyermekeket el kell tőle venni és Cserey Farkasnak a nagyapának kell a nevelésére bízni. Űt azért ebből se lett semmi. Hanem ekkor kezdődtek el a szenvedések.

A királyi rendelettel szemben mennyit fáradozt, folyamodott Wesselényi, hogy gyermekeit magának, vallásának mogtarthassa, de süket fülekre talált József császárnál is. Hiába tért át neje a református vallásra, ennek sem lett fogantatja. A gyermekeket a halál előbb vette magához, mint a róm. kath. nagyapa. És Cserey Ilonának a türelmi rendelet értelmében hat heti oktatásra Nagyszébenbe egy zárdába kellett mennie azon betegen, a mint kis gyermekei beteg ágyánál kimerült és ezenkívül előre haladott terhes állapotban. Itt a zárdában aztán oktatták, azaz gyötörték, kínozták a róm. kath. hit igazságaival, de hiába. A hat hét letelt, Wesselényi minden czeremonia nélkül haza vitte feleségét Batthányi Ignác püspök most abba kapaszkodott, hogy az ő engedelmé nélkül távozott Cserey Ilona, de már ennek semmi fogantatja sem volt.

»Hat évig tartott a nehéz tusa, melyet itt Wesselényi Miklós — családjának az evangéliumi vallásban megtartásáért — ma is bámulatot érdemlő szilárd elszántsággal, férfias kitartással küzdött, s a mely a nélkül ért véget, hogy győzött, vagy legyőzött volna.«

Valóban nagyon lélekemelő története a hitbuzgóságának és gyönyörűen van meg is írva Földváry szép előadásában.

Az irodalmi társaság is jó munkát végzett ezen kötet kiadásával, melyből igen sokat tanultunk.

Philiteus.

Különfélék rovata.

Protestáns szervezettség. Ily czimen irt s adott ki Stuttgartban egy anonym szerző egy 24 oldalos füzetet, a ki úgy látszik nagyon megszivlelte a Macaulay »Pápaság« cz. értekezését. Szerző nincs megelégedve a protestáns evangelizáció eredményével s az által kívánna segíteni rajta, hogy protestáns szervezettség és apáczaság szervezettség akár egyházilag, akár világi szervezettel. Nem különítené ugyan őket el a világtól, sőt azt akarja, hogy részt vegyenek az élet minden munkájában, le egész a kellnerségig, de mindenütt legalább két személy együtt. Akkor a maguk evangéliumi erőit észrevétlenül vihetnék be a társadalom minden osztályába s orvosolhatnák a sociális bajokat. Nem szerveznék őket külön renddé sem, a házasságtól, sem különítené, mert hisz a keresztyén családi élet és evangelizáló erő. Sőt fogadalmuk alól is feloldoztathatnának, mihelyt akarnak, semmi dogmához vagy egyházi szervezethez sem csatolná. Helyesen jegyzi meg rá a »Protestant«, hogy ennek csak a neve »szervezettség«, mely jelleget külső organizációja által nyerne, a mely ilyen feltételek mellett és gondolatok alapján nem lehetne egyéb, mint a „lélekben való közösség“. Ilyen pedig van nekünk: az anyaszentegyház. Nem szervezetre, hanem erősen kifejlett protestáns egyedekre van nekünk szükségünk, a kik fogadalmuk alól soha se tudjanak feloldoztatni, mert *lelkiismeretük örök tövényel köti.*

Vallás és politika czimen azt írja a „Buda-Pesti Hirlap“, hogy az „osztrák-németek“ közt a klerikálisok ellen érzett antipáthiát még növeli a katolikus papságnak a szlávok felé huzó politikája. A pángermánok az osztrák németiségnek a német birodalomba való felvétele akadályát az osztrákok katolikus vallásában látván, arra törekednek, hogy a katolikus németiség hagyja el apái hitét és politikai okokból legyen protestáns. — Hogy Ausztria hazafias németisége közt protestáns mozgalom van, arról mi is tudunk s még jól emlékszünk annak a bécsi diáknak beszédére, a ki megtáta és elég bátor volt ki is fejezni, hogy „a következetes katolicizmus az ultramontán — klerikális — jezsuitizmus, a mely nem ismer sem hazát, sem nemzetet, csak a pápizmus világalalmát s így a nemzeti állam bukására tör“. Mikor fogja ezt észre venni a B. H. ? Aligha előbb s ki tudja még akkor is igen-e ? mikor minket is Ausztria sorsára jutatnak a jezsuita politika.

A jezsuiták Sárospatakon. A Rákóczy kastély herceg urai pártfogása alatt már megjelentek a jezsuiták Sárospatakon. Egy hétig szónokoltak »a gyontató atyák« isteni hatalmáról és méltóságáról. Sárospatakon jezsuiták — ez is az idők jele!

A kolozsvári ev. ref. theol. fakultás ifjuságának »ének- és zene-egylete« saját pénztára javára, 1893. évi december 7-én hangversenyt rendez. Műsor. 1. Gounod: Faust ábránd. Előadja az ifjusági zenekar. 2. Monolog Váradi Antal: »Iskarióth«

cz. tragédiájából Szavalja: Deésy Sándor th. 3. Zsádányi A.: „Boka kesergője.“ Hegedűn játsza: Rácz Dezső bh.; zongorán kíséri: Pásztori Gyula bh. 4. Borsay S.: Népdalok. Előadja az ifjúsági énekkar. 5. Serenata Veneziana (Quartett.) Előadják: Rácz D. bh. (I. heg.), Borsodi K. bh. (II. heg.), Seprődi J. (viola), Szeremley B. bh. (cello), 6. víg szavalat. Tartja: Nagy Elemér bh. 7. Borsay S.: Népdalok. Előadja az ifjúsági zenekar, 8. Petőfi a Hortobágyon, Váradi Antaltól. (Melodráma). Szavalja Székely János bh. quartett kísérettel. 9. Meyerbeer: Koronázási induló a »Próféta« cz. operából. Előadja az ifjúsági zenekar.

Simó Lajost, egyházkerületünknek érdemes főgondnokát, országgyűlési képviselőt Ő Felsége az egyházi és közügyek terén szerzett érdemei elismerésül *a harmadosztályú vaskoronarenddel* tüntette ki. A jeles férfiú kitüntetéséhez örömmel gratulálunk s kívánjuk, hogy áldásos munkásságát, jótékonyosságát egyházunk még soká élvezhesse.

Szilágyi Farkas, n.-enyedi ref. lelkész újabb munkája »Alsófehérvármegye 1848—49-ben« cím alatt megjelent s a 450 oldalú kötet szerzőnél, N.-Enyeden kapható. Ára 3 frt. E mű a mármegye monographiájának egy része, mely így különlenyomatban is hozzáférhetővé lett. E nagy korszak s egy kiváló történetíró találtak egymásra s mi üdvözljük Szilágyi Farkast, ki példás munkásságával egész papi karunknak dicsőséget szerez.

A kultuszminiszter felhívása: »Ő császári és apostoli királyi Felsége uralkodásának 50-ik évfordulója alkalmából folyó évi december hó 2-án hálaadó istentiszteletek fognak tartatni, melyeken a kormányhatóságok stb. részt veendnek. Miről tekintetességedet tudomás végett oly felhívással értesítem, intézkedjék, hogy ezen alkalomból az ifjúság is az istentiszteleteken vegyen részt. Budapest, 1898. november hó 2-án. Wlassics Gyula s. k. »Csak közölni kívántuk e miniszteri felhívást, kommentárt azonban nem itt füzünk hozzá.

Özv. Szabó Sándorné, Pfanschmiedt Teréz a debreczeni ev. ref. főiskolának egyetemi rangra fejlesztése céljából 500 frtot adományozott.

Kiss Aron tiszti ev. ref. püspök nov. hónap 20-án 84-ik életévét töltötte be. Ez alkalomból jó barátai, ismerősei, a debreczeni egyházközség presbyteriuma és a collegium tanárkara szíves óvációkban részesítették az agg püspököt. Valóban szép és ékes korona a vénség, mely az igazságnak útjában találhatik.

A budapesti ev. ref. egyházközség presbyteriuma közelebbről elhatározta, hogy a Kálvin-téri templomot petroleum helyett vilanyonnal fogja világitani. Budapesti hitsorsosaink közt ugyanis szokásban vannak az esti keresztelések, esküvők, és pedig a templomban, újabban pedig istentiszteleteket is tartanak esténként, mely iránt az érdeklődés igen nagy. A presbyterium — noha nálunk szokatlan — nem akart elzárkózni a hívek kívánsága előtt és ezért hozta a jelzett határozatot.

Kiadóhivatal üzenete.

Tisztelettel kérjük előfizetőinket, hogy hátralelékaikat sürgősen beküldeni sziveskedjenek.

Csucs-Koppánd. Egész éven át küldtük a lapot Csucs-Koppándra, mert e név alatt kiadó hivatalunk az 1897 évre szóló Névkönyvben egyházközséget talált. Az nem határoz, hogy társegyház vagy nem társegyház; úgyis csak egy előfizetésre tartunk igényt. Ma visszakaptuk a Csucs-Koppándra küldött lapot ily aláírással: »Nem létezik.« Hát — hová lett? Kérünk világos beszédet s nem ilyen rejtelmeket.

Hivatalos rész.

KÖRLEVÉL

valamennyi egyházközség t. t. Presbyteriumának.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr Ő Nagyméltóságának alábbi leiratát, autonomikus hatáskörben leendő szíves intézkedés végett, van szerencsénk közölni összes tt. Ptesbyteriumainkkal.

5033 eln. szám.

Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége uralkodásának folyó évi december hó 2-án lesz ötvenedik évfordulója

Bár megvagyok győződve, hogy a Főtiszt. Főhatóság már megtette intézkedéseit, mikép a kormányszata alatt álló egyházkerületben ez alkalommal hálaadó istentiszteletek tartassanak — engedje meg kérem a Főtiszt. Főhatóság, hogy amennyiben ily irányban még nem intézkedett volna, nagybecsű figyelmét arra felhívassam.

Fogadja a Főtiszt. Főhatóság kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Budapest, 1898. november hó 20-án.

Wlassics Gyula, s. k.

Kolozsvárt, 1898 november hó 25-én.

Dr. Vályi Gábor,
elnök helyettes.

Dr. Kádár János,
s. titkár.

994—1898

MEGHÍVÓ

A kolozs kalotai ev. ref. egyházmegyének f. évi decz. hó 8-án B.-Hunyadon d. e. 8 órakor kezdődő közgyűlésére ennek illetékes egyházi és világi tagjait tisztelettel meghívom.

A közgyűlés főbb tárgyai:

1. Esperesi jelentés az egyházmegye állapotáról. 2. A főjegyző jelentése az egyhm. tanács évi működéséről. 3. Tanügyi előadói jelentés a felekezeti iskolágyról. 4. Az egyhmegyei köz. özv. árvai és temetkezési-intézeti pénztárak állásáról bizottsági jelentés. 5. Beadványok, kérelmek és esetleges indítványok tárgyalása.

Decz. 8-án reggeli 8 órakor gyámintézeti értekezlet lesz, decz. 9-én 10 órakor a fegyelmi bíróság tartja ülését.

Gyula, 1898. nov. 24.

Deési Gyula,
ev. rei. esperes.

Sz. 820—1898.

MEGHÍVÓ.

A sepsi ev. ref. egyházmegyei közgyűlés t. t. tagjait van szerencsém a f. 1898-ik év december 15-én délelőtt 9 órán kezdődőleg, Seps-Szentgyörgyön, a Székely-Mikó collegiumban tartandó rendes őszi közgyűlésre tisztelettel meghívni.

Tárgyai: Ima. Esperesi megnyitó és beszámoló beszéd. Jelentés: az esperesi vizsgálatról, egyházmegyei tanács működéséről, tanügyről, egyházmegyei pénztár állásáról, közalapról, országos gyámintézeti pénzekről. Jövő évi költségelőirányzat megállapítása. Esetleges kérelmek, indítványok tárgyalása.

Tiszteletes urakat kérem, hogy a gyűlésről annak világi tagjait jó előre értesíteni és egyházmegyei szabályrendeletünk intézkedéseire figyelmeztetni sziveskedjenek.

Bikfalván, 1898. november 26.

Vén Mihály
sepsii ref. egyházm. esperes.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

Az ultramontanizmus nagy erővel vetette magát a sajtóra. Az ultramontanizmus politikai lapjai, folyóiratai, építő iratai, tankönyvei, néplapjai valóságos áradatként lépik el a világot. Az ultramontán sajtó sokat vét az igazság ellen, a szeretet ellen s mindig meghasonlásban lesz az egész újkori civilizációval, de rá kell mutatnunk e sajtó hazafiatlanságára is, mely a nemzeti öntudat elfojtására, a történelem elferdítésére törekszik egy internationalis egyház érdekében. Az a vallás, mely a nemzeti tudat elhomályosítására törekszik, nem keresztyén vallás. Az ultramontanizmus bölcsei, hősei, ideáljai nem a nemzet bölcsei, hősei és ideáljai. Az ultramontán sajtó ellen protestáns sajtó kell s e sajtónak terjesztése, anyagi és szellemi támogatása. Elismeréssel kell adóznunk annak a világi sajtónak, mely nem viseli ugyan magán a protestáns egyházi félmjelzést, de protestáns szellemtől van áthatva. E lapoknak így a nem protestáns elemekre még nagyobb hatása van, mint volna akkor, ha protestáns egyházi zászló alatt küzdenének. E lapoknak részünkről anyagi támogatása is szükséges; de szükséges, hogy e lapok munkatársai közé egyháziassággal megáldott embereink is oda álljanak s azokat, kik ily politikai lapok munkatársai, lássuk el az ország minden részéből adatokkal, informatiokkal. Lelkésztársaink tartsanak jó viszonyt fenn a vidéki szerkesztőségekkel is. Azonban még egyházi lapjaink iránt sincs elég érzékünk. Hát mi iránt érdeklődünk? Fájdalom, hogy a protestantizmus által fölzsabadított egyéniség a separatizmusban s nem a solidaritásban akarja magát érvényesíteni. Ez a tünemény pedig az egyéniség s az egyéniség rendeltetésének végzetes félreismeréséről tesz bizonyosságot s éppen a keresztyén szabadságtól áll legtávolabb. Nem volt-e csöpp igaza se annak, ki ígyn szólott: a protestantizmus egy nagy elv, de a protestánsok — kicsiny emberek?

Ismételjük, hogy nagy szolgálatot tesznek a protestantizmusnak is azok a politikai napilapok, melyek

ultramontán ellenesek, melyeken bizonyos protestáns szellem fuvall át, bár nem protestáns egyházi lapok. Csakhogy nekünk a liberalizmus még nem elég. Már említettük, hogy a liberális törvényhozások nem egyszer ultramontán velleitások malmára hajtják a vizet. Pedig nálunk a törvényhozók, legalább a legirányadóbbak közöttük, éppen reformátusok. Az a baj, hogy liberális és református törvényhozóinknak nincs mindig elég egyháziasságuk, elég református egyházi érzékük. Szükségünk van oly politikai napi lapokra, melyekben a protestantizmus már nem csak, mint elv nyilatkozik meg általában, de konkretságában egyházunkkal már szervezettebb összeköttetésben. E lapok mégsem lesznek klerikális lapok, mert a mi egyházunk nem klerikális egyház; de maga a protestáns elv, nem szakítva el az ő nagy történelmi formájától: egyházunktól, az életben fölmerülő oly sok irányzat hullámszája közepette horgonyát szilárd talajba mélyítheti. Ily politikai lapok iránt a nem protestáns elemek talán tartózkodólag fognak viselkedni; de meglesz a hatás magára a protestáns intelligenciára, az állami és társadalmi élet protestáns tényezőire és egyelőre itt nem is kívánunk többet.

Védekezésünk az ultramontanizmus ellen az ediginél még nagyobb figyelmet kíván a tankönyvekre vonatkozólag. Talán senki sem is állítja, hogy nincsenek protestáns és katolikus tankönyvek, mikor vannak protestáns és katolikus egyének, protestáns és katolikus országok, protestáns és katolikus világnézletek, irányzatok, politikai álláspontok, sőt vannak protestáns és katolikus korszakok. Szükségünk van, főként mind inkább olvasni szerető népünkre tekintettel, protestáns füzetkékre, néplapokra. Ilyenek vannak is, de ez irodalmi ágban még nagy fejlődésnek kell eljőnie s ez be is következik. Hangsúlyozzuk, hogy e népiratoknak egyháziasságnak kell lenniök. Még nem akarjuk minden úgynevezett protestáns vagy evangéliumi sajtó-termék röpködéséből megítélni, hogy hova fog végleg leszállani. Mert azok az általánosságban tartott evangéliumszerűségek csak olyan omnibus, melyre elvégre is minden egyházbomlasztó secta jegyet válthat. Nekünk pedig a sekták ellen is kell védekeznünk. Mert ellenségünk egyfelül a klérus, a kegyeskedés ez aris-

tokraciája, de ellenségeink túlfelől a szekták, a kegyeskedés e demagogjai. Igen demagogjai. Sajnálatos, de tilalalmas dolog is az, ha például valamelyik tehol tanár mint csak nem rég is, Budapesten, az internacionális és felekezet nélküli Evang. Szövetség kebelén szektákkal tárgyalásokat folytat. Nekünk meg van a magunk evangéliumi szövetségünk. A mi evangéliumi szövetségünk: *a mi evang. ref. anya-szentegyházunk*. Nem szűkkeblűségből szólunk. Oh a mi szívünk nagy, csak a gyomrunk nem oly igen nagy. Ennélfogva éppen a néplapoktól kívánunk határozott egyháziasságot. A népnek, sőt magának az emberiségnek nem elég csak az általánosság és nem elég csak az elv. Nekünk megtestesülésekre van szükségünk. E tárgyra még visszatérünk s igen fogunk örvendeni, ha úgynevezett protestáns néplapjainkban egyháziasság karaktert konstatálhatunk. Azért mondjuk: »úgynevezett protestáns«, mert van a világon nem egy olyan dolog, melyet protestánsnak, sőt protestáns radikális-musnak mondanak, holott nem egyéb, mint középkori ideál.

Rá kell még mutatnunk egy térre, hol ismét komolyan védekeznünk kell. A vegyes házasságokra gondolunk. Nem tagadhatni, hogy a vegyes házasságok több tekintetben, mint mondani szokás, »zavaros« képeznek. És a »zavarosban« a pápista propaganda hálója mindig ki van vetve. A születendő gyermekeknek, a jövő generációnak katholizálása végett nagy ravaszsággal használtatnak fel a laikusok s a laikusokból szervezett egyházi egyletek. A katolikus egyház mindig a maga hasznára tudta fordítani a laikusok tevékenységét. Sőt e tevékenységet organizálta s a maga rengeteg formáiba okosan behelyezte. Sok katolikus szervezet, laikus tevékenység rejthet s rejt is magában oppositiot a hivatalos egyházzal szemben. Ez oppositio azonban nem egyszersmind formai oppositio is. És csak ez kell a hivatalos egyháznak, e hirhedt formalistának. A katolikus egyház tehát a vegyes házasságok nemzedékének katholizálása végett is jól föl tudja használni laikusait s ezeknek az egyházhöz fűződő egyleteit. És jól föl használja eszközül, fegyverül az egyháznak szentségeit. A gyóntatás jézusita kezében éppen — revolver. Nem szabad tagadnunk, hogy vegyes házasságok révén veszteségeink vannak. Mit? Az a serdülő ifjúság, mely a konfirmációkor meghatva tett fogadást, könyezve térdelt úrasztalunk körül, az a serdülő ifjúság, melyet a konfirmációi tanítás lelkipásztori jelleme s aztán maga a konfirmációi ünnep, ez a komoly és boldog ünnep, a protestantismus liturgiai geniusának ez a páratlan alkotása oly őszintén fűzött hozzánk, néhány évvel később reversalist ad?! Igen, reversalist ad, mert az a benső viszony, mely a lelkipásztor és a konfirmáló ifjúság között keletkezett, ápolás nélkül marad. Az érzések ismétlődés által élnek, erősödnek s ismétlődés nélkül a legszentebb érzések is meggyöngülnek, kihalnak. Ez lélektani törvény, melynek nagy következményei vannak. Éppen e törvényből folyik, fájdalom, negatív irányban, hogy a pap és konfirmált növendékek egymásra nézve alig pár év múltán már idegenek. Nem adunk alkalmat arra, hogy meg-megújuljon az a nemes érzés, mely a konfirmáló ifjúságot hozzánk, az ő lelkipásztorához s az általunk sym-

bolikusan képviselt üzyhöz csatolta. Pólis megszákítani ezt a nemes, lelki viszonyt éppen erkölcsi durvaság és természetesen lelkipásztori hivatásunk iránti hűtlenség. A hűségesen végzett konfirmáció által Isten még egyszer kezünkbe adja a jövő nemzedéket és aztán mi — kiejtjük kezeinkből. Határozottan állítjuk, hogy nekünk több módunk van híveink jó irányítására, mint a klérusnak és a mi functióink alkalmasabbak megnyitni a sziveket, mint a pápista pap functioi, ha van hozzá egyéniségünk. Mi azonban járunk szegényesen, szűkölködve gazdag aranybányánk fölött, melyekbe csak lebecsátkozunk, melyeket csak kiaknáznunk kellene, hogy gazdagokká váljunk. Ha konfirmált növendékeinkkel föntartatók a lelkipásztori viszonyt s lennénk nekik továbbra is evangéliumi barátjuk, akkor a vegyes házasságok révén egyházunk többé nem veszítene. Történik pedig ez összeköttetés föntartása a családok lelkipásztori látogatása által, mert egy ily látogatás nemcsak a család öregeinek, de ifjainak is szól s e látogatásoknál a család ifjú sarjainak istenor-szághoz való viszonyát éppen nem hagyjuk figyelmen kívül. Egyházunkat a társadalmi életnyilatkozatoknak lehetőleg céljává tesszük s alkalmat adunk az ifjaknak is, hogy egyházunkért tegyenek, munkálkodjanak, valami áldozatot hozzanak, itt szellemileg, ott anyagilag. Híveink tevékenységét egyházunk felé terelni igyekszünk. A miért mi teszünk valamit, a miért mi áldozatot hozunk, annak értéke nő előttünk s ahoz csak inkább ragaszkodunk. Ifjainkkal is újra és újra tapasztaltatunk, éreztetnünk kell, hogy nekik van anyaszentegyházuk. Németország több vidékén külön katechisatioi intézmény áll fönn éppen a konfirmált ifjúság számára. Ez az intézmény nekünk is kötelességünk. Vasárnapi templomozás után az ifjúsággal templomban maradunk s megkezdődik nem valamely iskolamesteri vagy akár professori, de az igazi lelkipásztori tanítás. Szóba jó a bibliából az, a mi törvény s a mi evangélium, a mi a hitre s a mi a kegyes életre tartozik. Szóba jönnek a napi események, a mindennapi kötelességek, az egész mindennapi élet s mindez összefüggésben hitünkkel, Istenhez való viszonyunkkal. Szóba jönnek egyházunk története s ennek példaadó alakjai. Szóba jó más egyházakkal szemben való különbségünk és fölényünk. Éreztetjük ifjainkkal, hogy nekünk örömrünk, dicsőségünk, büszkeségünk, hogy mi reformátusok vagyunk s meg-megújítjuk lelkükben konfirmációi fogadásukat. Nincs miért tovább részleteznünk. Csak azt a véleményünket fejezzük itt még ki, hogy lelkipásztori viszonyunknak a konfirmált ifjúsággal való föntartása céljából a mi erdélyi falusi egyházközségeinkben nincs szükség a konfirmált ifjak valamely külön egyletére. Semmi separatio. Semmi úgynevezett önkéntes társulás itt. Lebegjen szemünk előtt az egész, egységes egyházközség, csak most éppen egyik kiemelkedő oldaláról nézve. Az egyház az ő ifjú tagjaiban. Az egyházi ifjúság a maga osztatlanságában. Igen népes helyeken, városokban s éppen parochialis rendszer nélküli városokban a konfirmáltak egyletét a pap organisalhatja. De csak a pap. Megvalljuk, hogy sok dolgot más szemmel nézünk ebben a separatismussal telített világban, ha egy megbízható pap vezet. Az egyleteknél minden attól függ, hogy mi a vezetők

valódi indoka és célja. Ez indokok és célok tisztasága, mondjuk itt: református egyháziassága szerint lehetnek az egyletek jók, avagy pedig elvetendőek. A mi falusi egyházközségeinkben a konfirmáltak külön egyletére szükség nincs. Az egyletezés több árnyoldalára most nem térünk ki. Egészen más dolog az szerintünk, mikor valamely cél technikai föltételei kívánják meg a külön társulást. Ilyen, például, egy dalegylet. (Dalegylet szervezését s az egyháziasság érdekében felhasználását a papnak szívéen kell viselnie.)

Ismételjük: legyünk az ifjuságnak is lelkipásztorai.

Az ultramontanizmus mindenütt ott van, legalább ott akar lenni. Ott akar lenni a községi életben, az állami és társadalmi életben, ott a családokban és iskolákban, ott a tudományban és politikában, ott akar lenni a felnőttek közt, az ifjuság között, a hatalmasok között, a szegények között, az elkeseredettek között és rá akarja tenni kezét az összes közügyekre és a legszemélyesebb ügyekre. És mind e helyeken ott kell lennie a protestantizmusnak is. Minden a tettek — mond a biblia. Igen minden az *enyim!* — mondja az ultramontanizmus. Minden a *Kristusé s a Kristus által Istené!* — kell mondania a protestantizmusnak.

(Folyt. köv.)

Bevezetés

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

1.

(Folytatás.)

A protestantizmus vallásos alapelve az isteni objectiv törvény által betöltött autonomia, az államszervezetben a reformáció idején csak a Kálvin városában, Genfben érvényesült s tudjuk, hogy mily erőfeszítésbe, mondhatnok rigorozizmusba került itt is, hogy az autonomia vallásos és politikai téren ne essék teljesen áldozatul a subjectivizmus libertinizmusának. — Egyebütt az állami és társadalmi élet maradt a régi alapokon. Az ember, ki vallásos tekintetben saját lábára állított, kit megajándékoztak azzal a szabadsággal, hogy az Isten törvényét sajátjának mondhatá, az állami életben »Isten kegyelméből« uralkodó fejedelméi parancs szavának engedelmesskedett az *absolut monarchiában*. Még állt egy darab a középkor külső pozitivizmusából s annál erősebben, minél inkább támogatta viszontszolgálatok fejében a vallási és egyházi pozitivizmus. Az absolutizmus az állami életben és a papuralmi hierarchia az egyházban mindig jól megértették egymást. »Iker testvérek ők, együtt bolygák az életet« s csak mikor nem volt már egyéb mit igába hajtani, erejüket akkor mérték össze egymással, ott a caesaro-papizmus, itt a hierarchikus theokrácia érdekében.

Az egyházban lassanként sikerült, ha nem is éppen kiirtani, de vállvetett erővel elnyomni és lokálizálni a bajt s a harmincz éves háboruk után a XVIII. században az egyházi és politikai absolutizmus a legszebben fejlődik, virágzik, sőt már gyümölcsei is

érnek. Csakhogy a gyümölcse...?! Hogy is mondja csak az ur Faustban? — »Alkotni légy mint ördög kénytelen!«

Az individualizmus apostolának, az ujkor prófétajának *Rousseaunak* »természetevangéliuma« megtermette gyümölcset s az emberiség történetének folyton termő fáján e gyümölcs létrejöttének első hatása az, hogy az egyházi és politikai absolutizmus ághoz száradt rothadt gyümölcset letaszítja. A tétel: »vissza a természethez és a természeti állapothoz,« a társadalmi életre alkalmazva, már Rousseau-val megiratja a »Contrat social«-t (»Társadalmi szerződés«) De a társadalmi szerződés alap gondolatából kiindulva, minő más eredményre jut, mint egy századdal korábban angol elődje Hobbes, vagy akár idősebb kor- és honfitársa, Montesquieu! Hobbest e gondolat a politikai és állami absolutizmus igazolására vezeti, »Montesquieu a konstitucionális monarchiát jelzi a legjobb államformának; Rousseau ellenben *minden ember egyenlőségét* követeli az állam legfőbb alaptörvényéül s ideálja e kormányformában *a tiszta demokrácia törvényhozó közvetlen népgyűléssel*. A XIV Lajos híres államjogi alapelve: »l' etat c' est moi!« Rousseau-nál már teljesen ellentétébe megy át: egyedüli sonverén hatalom a nép. Mint a papi uralmon nyugvó kijelentett dogmákkal a naturális religió, úgy állítatik szembe az istenkegyelméből való király akaratán nyugvó pozitív joggal a jusnaturales. A pozitivismus és önistenítő subjectivizmus összeütközése a társadalmi és állami élet terén elkerülhetetlen volt s minél inkább elzárkózott a hatalom minden jogos reformtörekvés elől, annál hevesebb volt a kitörése: *a francia forradalomban*.

E forradalomért s annak iszonyatosságaiért katolikus részről rendszerint a protestantizmust teszik felelőssé. És valóban, a mi a nagy forradalom elveiben nemes, magasztos, a törvényelőtti egyenlőséget, a polgári szabadságot és keresztyén testvériséget, a protestantizmus a maga Isten előtt való egyenlőség, keresztyén szabadság és testvériség elvei törvényes gyermekeinek tekintette, vallotta mindig. De ime, ezek a nagy francia forradalomnak gloriája. Ellenben a mi piszkos hullám, vérfolt s a demagogiának örültsege volt benne, azért a történelem ítélőszéke előtt a felelőséget negative az egyházi és politikai absolutizmus, positive a fékevesztett subjectivizmusnak, a protestantizmusban mindig idegen libertinizmusa, a Rousseau naturalizmusának szülte fogja hordozni. Mert a protestantizmus a mint soha sem vállalt solidaritást a reformáció korabeli libertinus szektákkal és irányzatokkal, a mint nem tekintette egyenes örökösének sem a dogmatizmust sem a rácionálizmust, a mint a filozófiában sem azonosíthatta magát sem a subjectiv-idealizmussal, sem a naturalisztikus realizmussal: úgy a társadalmi és állami élet trónra ültetett individualizmusát sem ismerhette a magáénak addig, míg egységgé kapcsoló törvényük, az objectiv észtvörvény uralma hiányzott. — Csak a midőn Napoleon ágyuinak dörgése felébresztette Európát s a korlátlan egyéni szabadság mámoros álma után tisztultabb látása előtt világosan állt, hogy hová fog vezetni az önző individualizmus, mely a társadalmat tehetetlen atomokra szaggatja szét, mikor a nemzeti államok, mint valami

kártyavárák döltek össze s olvadtak fel »a császár világbirodalmába«: csak akkor ébredt fel a köz értékének tudata — *a nemzeti érzületben* s alakította át az egyéni szabadságért való rajongást *a haza szabadságáért való lelkesedéssé*. A XVIII. század kozmopolitizmusából, a mely homlokegyenest ellenkező elvekből származott ugyan, de a római egyház kozmopolitizmusával eredményeiben teljesen azonos, a XIX. század patriotizmusának s a kettőnek egy magasabb egységbe, *az alkotmányos államformába* való összefoglalásának létrejövele által jutott az állami és társadalmi élet abba a formába, *melyet a protestantizmus a saját lényege állami inkarnációjának tekinthet*. Minden addigi alakulás, egy vagy más vonásában a protestantizmustól idegen.

(Folyt. köv.)

Vallás és politika.

(Két cikk.)

»Rekatholizálók« címen, a Kiss József szerkesztette politikai és irodalmi szemle, »A hét« egy nagyon figyelemre méltó cikket hoz november 27-iki számában. A cikk alapjában egy történelem-bölcsészeti áttekintés Magyarország újabb történelmének a Habsburgok óta. Egy profécia a XIX. századból, a történelemben kijelentett isteni világrend törvényei, a történelem logikája alapján. Isten keze a népek történetének vezetésében meglátszik má is és mindörökké azok előtt, a »kiknek van szemük a látásra! Isten szava, kijelentése szól hozzánk ma is a történelemben, és az ő szavát hallják és megértik azok, a kiknek van fülük a hallásra« és értelmükre nem borult reá az a bizonyos »fátyol! Bízunk olvasóink szemének tiszta látásában, fülének hallásában, s reméljük, hogy szemükről »elvétegetett az a lepel«, melyről Pál II. Korinthus 3, 11—18-ban emlékezik. — Nem állítjuk, hogy »A hét« cikkirójának szemén e »lepelnek« még foszlányai sincsenek meg, nem mondjuk, hogy az isteni kijelentést oly világos szemmel szemléli, mint Jézus Krisztus, vagy bár az apostolok, vagy akár csak reformátoraink is, mert a történelmi alakulásoknak a katholicizmus és protestantizmus *szellemével* való belső kapcsolatát még nem veszi észre s a vallásos és politikai irányzatok kapcsolatát csak »csudálatos véletlennek« tartja. E leplet majd igyekezni fogunk föllebbenteni.

A cikk különben bő kivonatban így hangzik:

A »Frankfurter Zeitung« észre veszi a bécsi kamarilla működését, a »Kölnische Zeitung« pedig meglátja a protestáns uralom alkonyát Magyarországon. Mindkettőnek igaza van. Európai szemmel nézve, a mi hazánknak képe most ez: *a kamarilla csillaga telragyog s a protestantizmus csillaga elhalványulóban van*.

A protestantizmus az államéletben — a liberálizmus. Magyarországon most a liberálizmus uralkodik a »partout« ellenzék pedig erősen katholicus jellegű. Honnan van ez? — Nem esetleges. A magyar faj liberálizmusa nem oly természetes, mint pl. a svájci polgárságé. A magyar faj kevély keleti fajta s minden ízében konzervatív és arisztokrata. Törvénykönyvünk

a protestantizmus diadaláig az államéletben, e század derekáig, nem egyéb, mint a nemesi privilegiumok gyűjteménye. A magyar faj liberálizmusa egyenes következménye a mi *közjogi helyzetünknek*, mely 1526 óta egy idegen birodalom s egy idegen uralom vonzó körébe sodort bennünket. Az uraság, az idegenség magában is elnyomó tendenciákkal jár együtt s hátha még katholicus és így konzervatív! Ezzel nehezedett reánk Ausztria és a Habsburg dinasztia. Az elnyomott magyar nemzetben a nemzeti védekezés ölelte keblére a protestantizmust s ez vetette meg ágyát a liberálizmusnak és demokráciának az államéletben. Az elnyomó idegen abszolútizmus a rekatholizálásnak volt természetes apostola: a nemzeti önállóság és függetlenség iránya, a védekezés szükségszerűen protestáns jelleget öltött.

A Kolonicsok koldussá, katholicussá és németté akarták tenni a magyart; a Bethlenek úrrá, protestánsná és magyarrá. A történelemnek kétségtelenül ez a legcsudálatosabb produktuma(!). Hiszen a magyarságnak éppen a katholicizmus (!?) adott nemzeti létet De az elnyomó katholicus volt — s ez elég volt arra, hogy a kálvinizmus legyen a magyar vallás. A főnemesség, mely elfogadta a »császár« titulussal s bele olvadt a német birodalomba: pápista volt. A nemzeti ellenzékben maradt köznemességben uralkodott a kálvinizmus. A konzervativitás s a katholicizmus, mely pl. Franciaországban annyira nemzeti tud lenni, minálunk folyton együtt kompromittálódott az idegen hatalommal. Ha az elnyomás reakcionárius, eo ipso minden liberális és demokrata vívmány nemzeti vívmány is s minden nemzeti térfoglalásunk egyúttal a protestantizmusé is. A linci s a bécsi béke egyszerűen protestáns vívmány s az 1791-iki és 1848-iki törvényhozásból nem hiányzanak a protestáns törvények. Maga Kossuth is lutheránus volt.

A szomorú idők során ismét sok *véletlen* (!) ódium hárult a katholicizmusra. Az abszolútizmus tombolt a katholicizmusban; a stréber, renegát Bachnak — akár csak ma Luegernek — nem építhettek elég temlomot s Thun a concordatumban térde-fejet hajtott a pápa előtt. A muszkavezetők mind katholicus főnemesek voltak s a nemzetiek üldöztetését leginkább a protestáns egyház érezte meg. A provizorium alatt az 1847-iki konzervatívok állottak a nemzet élén s velük ismét hosszú időre kompromittálódott a katholicizmus, konzervativizmus és arisztokrácia. Sőt a 48-ból határozottan sokat engedett katholicus Deákkal és Andrássyval szemben is a köznemes protestáns balközépi Tisza nemzeti dicsfényben ragyog, egyházi téren kezdve meg a nemzeti védekezést

Most megindult ez iránynak bomlása. Legveszedelmesebb ellenségei a néppárt előtt is katholicus velítések voltak. A két főszemély: Apponyi Albert gróf kalsburgi jezsuita növendék, Ugron Gábor az erdélyi kath. státus főembere. Az obstrukciót Apponyi teljes támogatásával a katholicus Polonyi vezeti, ki a fegyvert-hordozó Kossuth Lajost »agylágyult vén lutheránusnak« nevezte. Most meg van a néppárt is, melyben a reverenda s az aranygyapju játszik a főszerepet. Vezetése is kettős: Zichy—Eszterházy és Molnár—Lepsényi—Zelenyák. Csoda-e, ha karakterüket abban mutogatják,

hogy az »átkos liberálizmus« incarnatiója Kossuth Lajos tömjénfüst nélküli vadházasságból származott?

Bizonyos, hogy a protestáns-liberális irányzatnak befellegzett s most katolikus restauráció előtt állunk, a mi — dacára minden magyar udvartartásnak és néppárti Kossuth-nótának — erőssen »császári« jellegű lesz.

Ez általános európai visszahatás a Pázmány kora új kiadásban, a melyben ismét dominálni fog — *Bécs*. Lueger úr már be is jelentette igényeit s a »császár-jubileum« alkalmából kijelentette, hogy »nem fogjuk tűrni, hogy Magyarország külön történelmet csináljon!« Nem mintha a katholicizmus nemzetietlen volna (!?), hiszen Spanyolországnál nemzetibb állam nem kell. Hanem mert minálunk a katolikus ellenzéknek éppen a bécsi udvari körökkel való konvenientája ad erőt s bolond volna, ha e támasztékot visszaútasítaná. Uralomra nálunk úgy is csak az »alkotmányosság« felrobbantásával juthat, ezt pedig hamar követi az »alkotmány«.

De az igazat megvallva: ez sem lesz valami nagy veszedelem. Szükséges fejlődés-fok ez, melyben Nyugat már nyakig benne van. Hatása az lesz, hogy a reakciónárius-katholicizmussal ölelkező idegen elnyomás a radikálisabb elveknek újra megszerzi — a minnek most hijával van — a nemzeti eszme támogatását. Ez ma még ellenséget lát a negyedik rendben, a munkások szociális törekvéseiben. Az elkövetkező katolikus osztrák absolutizmus alatt a magyar nemzeti védekezés épp úgy egygyé olvad majd a szociális törekvésekkel, mint a hogy negyvennyolc előtt egygyé olvadt a jobbágy-felszabadító s ősiségtőlrl liberális programmal.

A protestáns magyar Bethlen Gábor hajdan együtt harcolt a germán Gusztáv Adolffal a katolikus cezarizmus ellen. A protestantizmusnak most is megvan a maga hivatalos képviselö: az a Németország, mely csak a minap hirdette ki a Szentföldön a német alattvalókban a protestáns keresztyénség protektoratusát. Berlinből máris nagy érdeklődéssel fordulnak a mi monarchiánk felé s annál inkább, minél merészebben nyomul elé a szláv-klerikális reakció. Lesz még éjszakája is ennek a most hajnalodó rekatholizációnak! Annyi bizonyos, hogy bármi történjék: Magyarország soha sem vész el s a magyarságnak mindig lesz kire támaszkodnia!« Eddig a cikk.

A ki, bár e kivonatban végig olvassa, lehetetlen, hogy megtagadja írójától azt a magasabb bölcsészeti szempontot, melyet bevezetésünkben jeleztünk. Lehetetlen nem látni, hogy az író megtalálta nemzetünk újabb történelmének immanens törvényét, a szellemi hatalmakat, a melyeknek institutiókban realizálódott formái vivják egymással harcaikat, hol előnyomulva az egyik, hol visszazorítva a másik. Teljes mértékben méltányoljuk, hogy e szellemi irányzatoknak nemcsak a politikai liberalizmusban és reakzionarizmusban, a demokráciában és arisztokráciában, a nemzeti önállóságban és idegen uralomban, a kiváltságolt nemes-ségben és érvényesülni törekvő népben nyilvánuló formáival számol, hanem azon természeti faji karakterrel is, a mely e szellemek által mozgatott anyagot a magyar nemzetet jellegzi, s azokkal a külső, történelmi faktorokkal is, melyek az alakulásra befolytak. Minket csak az lep meg, hogy ily filozofikus és mély gondol-

kozásu egyéniség is, mint e cikk írója, a reakzionarizmus és pápistaság a liberalizmus és protestantizmus kapcsolatát Magyarországon véletlen találkozás eredményének, pusztán közjogi helyzetünk következményének tekinti, és a benső szellemi összefüggést, rokonságot, sőt azonosságot — csak különböző mezőkön — fel nem ismeri. A Kolonicsok és Bethlenek politikáját a történelem legesudálatosabb produktumának tekinti s az absolutizmusról a katholicizmusra háruló ódiomot véletlennek mondja, s a katholicizmus, szerinte, nem eo ipso nemzetietlen. — Ime ez az eredménye legjobbainknál is annak, a mit a »Pesti Hírlap« Majláth püspök ismeretes status-gyűlést megnyitó beszédére irt cikkében mint a magyar sajtó és tudományosság mulasztását vallott be, hogy t. i. nálunk a felekezetek szellemének az állami élethez való viszonyát készakarva nem vizsgálják, mint a művelt külföld sajtója és tudományos irodalma teszi, hanem beérik pusztán az egyházi gyűlésekről, ünnepélyekről való semmitmondó tudósításokkal. Ime, ez az eredménye annak, hogy felekezeti tudományosságunk intézetei, 'heológiáink szeparáltan állanak, kiközösítve a többi tudományokkal való kölcsönhatás helyéről, az egyetemekekről s hogy ennél fogva nyilvánossága alig egyébb pusztán szónál, mert igénybe nem veszi senki a szakhallgatóságon kívül. A vallások és felekezetek lényegét csak történelmi nyilvánulásaikból, az egyházak szerepléséből ítéli meg, holott tudvalevő, hogy a történelmi és eszményi soha sem fedezik egymást s azt az ideált, a melyet vezéresilagukul vallanak, az életben való érvényesítésnél száz és száz idegen faktor befolyása homályosítja el. Ki tagadná, hogy a katolikus egyház tagjai közt mindig voltak és vannak szabad gondolkozásu, liberális, hazafias egyének? de azért e katholicizmus lényege és eszménye az egyháztekintély elve, a feltétlen engedelmesség s a katholicitas, mely elvben »nemzetfelettség«, a modern nemzeti állam politikai ideálja mellett gyakorlatilag »nemzetellenességet« jelent, mely az ó katholicizmusban és a hajdu-dorogi görög-katolikusok magyar lithurgiára törekvésében egyformán a világi uralomként értelmezett katholicitást veszélyeztető nemzeti öntudatot gyűlöli és üldözi. De meg is született ugy-e a »jó katolikus« tiszteletcím, a mit Zichy Nándor gróf tiszteletreméltó őszinteséggel interpretált így: »előbb vagyunk katolikusok s csak azután magyarok.« S tekintsünk utánna. Wlassics miniszternek melyik »jó hazafi« püspöke tiltakozott ez elmélet ellen? De azért nálunk a hazafiatlan és nemzetellenes irányzatokkal a katholicizmus csak úgy véletlenül találkozik s erről csak úgy véletlenül háramlik a katholicizmusra az odium!

Csoda-e, ha ily felfogás alapján »A hét« cikk írója míg Magyarország és a magyarság jövődjében való bizodalmanak kifejezést ad, a protestantizmus jövődjéről mélységesen hallgat? O a protestantizmus nélkül is lehetségesnek tart egy erős, önálló magyar nemzeti államot, mert hiszen a katholicizmus nem eo ipso nemzetietlen! Mi azonban más meggyőződésen vagyunk. Mi nem ismerünk a történelemben véletlenséget; úgy a történelem világos logikája, mint a felekezetek ideáljának és szellemének tudományos vizsgálata minket arról győztek meg, hogy az önálló ma-

gyar nemzeti állam elszakíthatatlan szövetségese és leghűbb támasza a magyar protestantizmus. Nem kicsinyeljük ugyan azt a támaszt-sém, melyre czikkiró hivatkozik: a protestans Németországot; de már mi csak a mellett maradunk, hogy minden külső pillérnél többet ér a falak szilárdsága — a belső erő, a magyar protestantizmus.

Mi számítunk arra a bármily furcsának látszó, de egészen természetes történelmi jelenség ismétlődésére, hogy mihelyt ez a most hajnalodó összbiradalmi katolikus reakció kezd megtermeni gyümölcseit, igaz magyar-hazafiságuk által vezetett katolikus honfitársaink újra sorompóba lépnek a magyar protestantizmus igazai mellett. Sennek mi több értéket és nagyobb jelentőséget tulajdonítunk, mint az idegen támogatásnak.

De legfőbb bizodalunk Isten után önmagunkban van és kell hogy legyen. Ugy tetszik nekünk, hogy az utóbbi évtizedekben a magyar állam politikai vezetésében érvényesült protestáns szellem csaknem elfeledtette velünk, hogy a szellem ősforrása a vallási, az egyházi, evangéliumi protestantizmus s ennek következtében inkább államiakká lettünk, mint egyháziak voltunk, inkább politikusok, mint vallásos buzgósággal teli protestáns egyháztalagok. Protestáns öntudatunk a politikában domborodott ki, a felekezetről legfennebb keresztleveleink tettek néma tanubizonyságot, a melyet a politikáért készek voltunk cselekedeteinkkel és eljárásainkkal minden Szent István napján, urnapján s minden hivatalos istentisztelet alkalmával megtagadni. Merjük állítani és nyíltan kimondjuk, hogy a protestáns irányzat bukásának oka hazánk politikai vezetésében az, hogy protestáns személyes karakterünk halványodott el. Itt a baj, a melyet most nem részletezünk, innen kell kiindulnia a regenerációnak is.

A politikában sorvadó protestantizmus új életerőt, csak a személyiséget képező, karaktert adó protestans keresztyén élet- és világi nézetet kölcsönző vallási és egyházi protestantizmusból szivhat.

De erről majd jövő cikkünkben!

Nagy Károly.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1898. nov. 22.

(Vége.)

Dósa Dénes, Sándor János, Deák Gerő és Simon Ferencz, szászvárosi tanár aainak bejelentett mellékfoglalkozása a fennálló szabályrendelettel nem ellenkező: annak folytatására, egy évre engedélyt nyertek.

A szavatai leányegyházközség az iránti kérését, hogy a Baldácsy-alapból tanítója részére folyósítva volt 100 frt segély továbbra is kiúttassék, ig. tanácsunk nem találta teljesíthetőnek, miután az egyhk. az örökölt sósfürdővel oly jövedelemhez jutott, melyből e kiadást könnyen fedezheti.

Ugyancsak eredménytelenül kellett, hogy visszadjon ig. tanácsunk a szil.-szolnoki egyházmegye közgyűlésének is ama kérését, melyben az egyházmegyei közalap-kezelők részére 100—100 frt. honorárium kiutalása kívántatik a rendkívüti államsegély terhére, mert

a segély határozottan csak a csekély javadalmu papok fölsegelésére fordítható s különben is egészen ideiglenes jellegű; más fedezeti alap pedig rendelkezésére nem áll.

A köröspataki l. ehk. esperesileg igazolt és pártolt kérésére, kiutalta ig. tanácsunk kivételesen még ez évre is a beszolgáló lelkész 40 frtnyi hitoktatói honoráriumát.

Lelei egyházközségünk határozata, mely szerint a papi és kántori stólát, valamint az apróbb szolgálmányokat, 3000 frt tőke kamatjával megváltani határozta, jóváhagyó tudomásul vétetett.

Barabás Árpád, magyarókeréki ref. lelkész aa. részére 50 frt segélyt utalt ki ig. tanácsunk, oly módon, hogy ez összeg a részére kiutalandó rendkívüli államsegélyből térítettessék vissza.

Az ujonnan épült szeretetház mellett elvonuló sikátornak kibővítése már tisztasági szempontból is kívánatos lévén ig. tanácsunk az ehhez szükséges területet díjmentesen átbocsátotta a város tulajdonába, némi víszonzásul amaz adományért (fél millió téglá) melylyel a város a szeretetház és templom felépítését kegyesen elősegítette.

Irsay József, ördögkereszturi körlelkész aa. indokolt kérésére, még egy évre folyósította ig. tanácsunk a babuczi egyház tőkének kamataiból, a 100 frt. utazási átalányt.

Több alkalommal tapasztaltatván, hogy az egyházkertületi közalap követeléseinek felhajtása, a követelések egy részének czédálása miatt rendkívül nehézkesen eszközölhető: ig.-tanácsunk utasította ügyvéd aát, hogy a kebli jogügyi bizottság véleménye alapján, tegyen előterjesztést a követendő eljárás módozataira nézve.

Vizaknai egyházközségünk az iránti kérését, hogy az alakuló takarékpénztárnál 50 drb. részvényt jegyezessen, nem találta ig. tanácsunk teljesíthetőnek, mert az alakuló kis intézetnek meggyökerezése ott, a szbeni nagy bankok közelében, legalább is kétségesnek látszik.

Végül, főt. Püspök aa. előterjesztése alapján, Hegyi Károly, györgyfalvi lelkész aát nevezte ki ig. tanácsunk dicsőszentmártoni körlelkészszé, kilátásba helyezvén részére a györgyfalvi egyház által követelhető papválasztási költségek megtérítését. Új állomásának elfoglalására a jövő évi január hó 1-je tüzetett ki határidőül.

Több tárgy előkészítve nem lévén, az ülés bezáratott

r. s.

Modern törekvés a buddhizmusban.

A Japánban megjelenő »Bukkyo« cz. buddhista folyóiratban — a mint Wendt tokiói missionárius tudósít — újabban egy czikk jelent meg, mely ugy hangjánál, mint tartalmánál fogva méltó feltűnést keltett egy »biksu« szájából.

A buddhizmusnak — írja a buddhista szerzetes új irányt kell vennie, ha helyét az emberi művelődés áramában megtartani akarja s jövő sorsában a bukást kikerülni igyekszik. Eddig pessimismust predikált jövőre, ha élni akar, — optimizmust kell predikálnia. A buddhizmusnak is észre kell vennie, a mit a keresztyénség már rég észrevett és orvosol, hogy a tudomány világa és a vallás világa közt éles ellenmon-

dás jött létre, hogy papok és vallástanítók más nyelvet és methodust használnak mint ilyenek és más mint tudósok. A tanulók midőn papokká lesznek, az újabb tudományos teoriák és methodus után idegenül érzik magukat egy olyan tanban és methodusban, a melyet predikálniok kell, a mely régen elavult s a melyek a régi kor gondolkodásának megfelelőek ugyan, de a melyek mai műveltségünkben immár idegenek. Lehet e csodálni, hogy ily körülmények közt a buddhismus nemcsak nem terjed, de saját hívei közt is lábra kap a közöny? A fiatal buddhista papok négy csoportba oszthatók: 1. Olyanok a kik alsóbb rendű származásuak, kevesebb szellemi képességgel bírók és a kiknek a papság kenyérkérdés. 2. Vagy olyanok, a kiket bigott rokonságuk kényszerít a papi pályára, s miután évek hosszú során keresztül dressiroztatnak egy és ugyanazon methodus szerint, végre is elvesztik akaraterejüket arra, hogy tanítóik és jótévők akarata ellenére lelépjenek a pályáról. 3. Olyanok, a kiknek hite a modern befolyások alatt megingott s most egyenesen más életpálya után néznek. 4. Végre olyanok, a kik férfias bátorsággal azon munkálnak, hogy hitüket és tudásukat kibékítsék, hitüknek új és biztos alapot vessenek s hitvallásaikat revidéálják. Ezek az igazi talentes, akaratérs papok, — fájdalom siralmasan kevesen vannak. — E bajokon némelyek úgy akarnak segíteni, hogy a theologusok — a minden bajok forrásától — a modern tudományosságtól zárassanak el. Mi azonban — mondja — más véleményen vagyunk. Miután ugyanis a tudomány előhaladását semmi sem akadályozhatja meg, s mert a papnak nem szabad a tudatlanságot tenni ideáljává, egyedül lehetséges ut az, hogy hitünket hozzuk összhangba a tudománnyal. A ki azt állitaná, hogy erre a buddhismus nem képes: az a buddhismus szellemének elaszticitását és fejlődésre képes voltát nem ismeri. Hitvallásait át kell alakítani a modern tudatnak megfelelően s pessimismusát magasztos optimizmussá változtatni: fenmaradását a vallásos tudat újraélesztése által csak így biztosíthatja.

Nem kérjük, e meglepő nyilatkozatot tett theologustól, hogy hogyan képzei azt az elaszticitást, mely a buddhismus abszolút pessimismusát — a mi lényege — diametrális ellentétbe vinné át?! A ki tudja, hogy a szellemi életjelenségeknek is határozott karaktere van, minden hasonlótól megkülönböztető lényege, az azt is tudja, hogy mihelyt e karakterét levetkőzte, mivolta megszűnt s valami egyébbe lélt, mint a mi volt. — Nekünk a bixu nyilatkozata más tekintetben érdekes.

1. Abban, hogy míg a buddhismus európai magasztalói pessimismusát dicsőítik. Hartmann a jövő vallása egyik alkotórészét találja benne: addig az alapfelfogás magában a buddhismus híveiben elégtelennek bizonyul a vallásos tudat kielégítésére. S ha e szűrségérzet felébredt, annak kielégítettését is meg kell találnia: ezt pedig csak a kereszténység nyújthatja, előbb — lehet — a katholicismus és orthodox protestantismus tulvilági optimismusában, később kikerülhetetlenül a modern protestantismus immanens teleologikus világnézete optimismusában.

2. Abban, hogy a midőn arról a szakadástól szól, mely az iskola tudományos képzésének és a vallás oktatásnak alapjául szolgáló világnézetek közt van e szakadás kiegyenlítését követeli, újabb bizonyosságát nyújtja annak, miszerint az egységes, harmonikus világnézet általános emberi törekvés és szükség s a régi motto: »értelmemmel pogány, szívemmel keresztény« megvalósítása Európában ép' oly lehetetlen, mint Ázsiában.

3) Abban, hogy míg Európában az echt katholicus Brunetiernek magukat erős protestánsoknak valló theologusok is utánkiáltják: „a tudománynak meg kell térnie!"; a míg itt abban keresik a megváltást, hogy a tudomány alkalmazkodjék nemcsak az ó kor dogmatikájához, hanem sokszor az ó-kor mondáinak sokszor gyermekes, nem egyszer egyenesen idéltlen képzetéhez:

míg nálunk Bernoulli a lelkészképzést kettős számlán kívánná vezetetni, egymásnak számadással nem tartozó tudományosan és gyakorlatin: addig ime egy buddhista pap meghajlik a tudományok királyi méltósága előtt s mit nálunk bizonyos körök az egész emberiségre nézve szeretnének érvényesíteni, — a papokra nézve lehetetlennek és méltatlannak találja hogy — ideáljuk a tudatlanság legyen.

4) Abban, hogy a merev betűhöz ragaszkodás s a vallásos életnek és képzésnek minden szabadabb szellemtől és tudománytól s első sorban a filozofiától való elszigetelése — a minek érdekében egyik egyházi lapunkban tavaly nálunk is emelkedett egy hang — minő eredményt hoz létre a hitélet tekintetében s abban, hogy míg, ez a bixu elég talentumot és férfias akaratérot érez magában arra, hogy hitének »új« alapot vessen (valóban újat az optimismusban!) s ezen alapon revidéálja hitvallásait: addig nálunk nem elégszenek meg az egy, igaz és örök alappal, »a mely egyszer vettett s a melyen kívül más nem vettethetik«: a Jézus Krisztussal s az ő, Isten lelke, a szentlélek által sziveinkben megpecsételt örök igéjével s a helyett hogy ezen örök alapról revidéálnák hitvallásainkat, ezek által provideálnak magának az alapnak: Krisztusnak és az Istenigéjének.

Európa és Ázsia, kereszténység és buddhismus: milyen messze állanak ezek egymástól s ime »a szél a hová akar fu« s »az Isten lelkét nem lehet meg oltani!«

Theologus.

Külömfélék rovata.

Páldaadásul szolgálhat az esztergomi alispánnak az a rendelete, mely a főszolgabírók útján fölhívja a községi előljárókat, hogy vasárnap gyűléseket ne tartsanak, hivatalos dolgokat ne végezzenek, nehogy a nép az istentisztelettől visszatartassék

A pápai lobogókról írja az ultramontan sajtó: »A pápa valóságos szuverénitását az európai tételes nemzetközi jog föltétlenül elismeri, mert a pápaság szuverénitása nemcsak az egyházi állam tényleges bírálásán alapul, hanem magán a pápai méltóságon és pedig első sorban a pápai méltóságon. Innen van, hogy a pápai lobogó minden katolikus jellegű intézetre, iskolára és templomra kitűzhető. A német császár hazatérés alkalmával a berlini római katolikus templomokon ki volt tűzve a német birodalmi zászló mellett a pápai lobogó is.« E pápai lobogó selyem szárnyának érintését brutális arczúcsapásként veheti az a nemzet, melynek egyik kiváló férfit csak néhány év előtt is így szólta: a protestantizmus Németország geniusza.

Gyászlapot vettünk két öreg derék asszony, két özvegy papné haláláról. Az egyik özv. *Sebestyén Andrásné* volt királyfalvi papné, a másik özv. *Szász Károlyné* volt ny.-szeredei papné. *Aldás emléükön!*

Áttérők jelentkezése. A vallás- és közoktatásügyi miniszter körrendeletet bocsátott ki, a melyben arra figyelmezteti az érdekelt hatóságokat, hogy valamely felekezetből kilépni vagy felekezetbe áttérni akaró e szándékát az első ízben tett nyilatkozatától számítandó 14 nap eltelte után tartozik ismétlni, nem pedig a 14-ik napon.

A »dabreczeni hittanszaki önképző társulat« ifjusági folyóirata megnagyobbított terjedelemben s »Theologiai Közöny« cím alatt jelenik meg havonként, kivéve az iskolai év folyama alatt januárt és szeptembert. E lapot, mint a theologiai ifjuság nemes törekvéseinek bizonyosságát, az érdeklődőknek melegen ajánljuk.

A »jó hazafi« püspök. A »Magyar Hirlap« decz. 4-iki száma jelenti, hogy az a híres dabreczeni röpirat, a melyben egy *nagyváradi egyh.-megyei pap* a katolikus híveket az egyházpolitikai törvények elleni

nyílt ellenállásra izgatja a népet, sajtóbiróság elé került. A nyomozás során kitűnt, hogy a röpirat »*főpásztori jóváhagyással*« bocsáttatott a nyilvánosság elé. E tény a papi írók egyházjogilag teljesen fedezi s az *izgatás vádja a jóváhagyó Schlauch Lőrincz bíborosra hármlik át*. Ismerve azonban — írja az idézett lap — azt a viszonyt, melyben a váradi bíboros a kormányval van, nem lehet előre tudni, hogy az ügy mivé fog — összezsugorodni. A *kézmosság* máris megindult, a mennyiben a dolgot úgy adják elé, hogy az előzetes cenzurát a *debreczeni plebánus* teljesítette, ki az engedély megadását sürgősen ajánlotta s ez alapul nyerte el a röpirat az »imprimatur«-t. A bíboros helyett tehát egy czimzetes püspökre hárítatik a felelősség, hogy megoszolván, senkit se terheljen. Kiváncsiak vagyunk a sajtóügyi tárgyalásra! — Hanem ezek az urak »pásztorleveleket« irnak, emlegetik »az imádott hazát« s tehát — »jó hazafiak.« Vakulj magyar!

Kitüntetések. A magyar szentkorona »Vörös kereszt-egylete« körül szerzett érdemek elismeréséül osztott kitüntetések, kerületünk szereplő férafi közül a következőket érték: *gróf Bánffy György* főajtón állómester, kerületünk új főgondnoka a *Ferencz József rend nagy keresztjét kapta. Bihari Sándor* marosvásárhelyi tanár a *Ferencz József rend lovagkeresztjét, Székely Iván* kézdi-vásárhelyi ref. lelkész a *koronás arany érdemkeresztet* Mind a három férfiú hosszas, hasznos és áldásos működéséért valóban érdemes a magas helyről jövő kitüntetésre és mi őszinte szívből gratulálunk az igazán megérdemelt rendjelekhez. Ha intező körökben figyelemmel kísérik érdemes férfiaink működését úgy polgári, mint egyházi téren: helyes és ha az elismerésnek külsőleg is kifejezést adnak: jó, legyen. A szokásjog ellen, miután emberiben gyökerező valami, nem szólunk, de felemeljük szavunkat amaz eljárás ellen, mely pap és pap között — a mint róm. kath. és protestáns — a kitüntetéseknel még mindig különbséget tesz, mert osztályoz, és pedig a mi hátrányunkra, noha jól tudják, hogy az az irány, melynek harcosai vagyunk, az ország határain túl sohasem gravitál; itthon keresi és találja meg nehézkedési ontját. Több körütekintést kérünk!

Az »Alkotmány« szokott szellemességgel ront neki a »Zemplém« és »Országos Hírlap«-nak, mely utóbbit »Kálvinista-liberális ujság«-nak nevez, hogy felhívták a közfigyelmet a felvidéken kóborló és izgató jezsuitákra, a kiknek egyik szellemes predikáció-részletét ezekben közli a »Zemplém«: Hát jártam én Szögedében is a Csillag-börtönben, hol azok ülnek vagy 900-an, kik özvegyeitek és árváitok pénzét elferblizték... Nos miért? Azokért a rozsz törvényekért, a melyeket alkottak a képviselők a kiket ti választottatok!« (Valyon miért itéli a jezsuita e törvényeket rozsnak: azért-e, mert mellettök sikkasztani lehet, vagy azért mert elzárják a sikkasztót? — Jezsuita beszéd: értse ki mint akarja!) — Ez első lapban az *expiarista Gyártás Győző* írta a tudósítást, mondja az »Alkotmány« s így ennek csak örül; hanem a másodikat egy katolikus pap. kire felhívja egyházmegyéje püspökének *Bubicsnak* figyelmét, hogy itélje meg, miszerint kath. pap léte-e még az O. H. munkatársa?! — De azért az »Alkotmány« korántsem akarja felekezetekre szagatni a magyar társadalmat! Hogyis?! Hisz egyesíteni akarja: jezsuita vezetés alatt álló kath. társadalomban!

Örök naptár. Bacsó Ferencz budapesti állami hivatalnoké a dicsőség, hogy az első örök naptárt megszerkesztette. A ki megszerzi, egész életére ellátja magát naptárral, sőt a mult idők bármely dátumát is könnyen megtalálhatja benne. Ára 1 frt. Megrendelhető a szerzőnél: Budapest, VIII. ker. József-utca 54. szám.

A Protestáns Pap ez évi 10. száma következő tartalommal jelent meg: Jairus leánya, Halász Margitól. — A vallástánításról. Nilsinger Fülöptől. — Er-

zsébet királyné emlékezete. (Egyházi beszéd.) Lágler Sándortól — A felebaráti szeretetről. (Egyházi beszéd.) Horváth Antaltól. — Vallásos ódák. (Gerok után.) Ladányitól. — Beszédvázlatok Kund Sámuelről. — Eszetési beszéd. Kima Sámuelről. — Törvények és rendeletek tára. — Irodalom.

Keeskeméthy M. Lajos volt szamosfalvi pap, mint a debreczeni ev. ref. főgym. tanára, tanári székfoglaló beszédét e hó 3-án tartotta meg a főiskola dísztermében.

Hivatalos rész.

920—1898.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a marosi egyházmegyébe kebeleztet *mező-bándi* egyház *lelkészi* állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalma: tisztességes lakáson, kertien kívül; 1. 61 hold tagosított szántó és kaszáló, melynek (hasznbérére 500 frt, de hivatalosan felvéve) tiszta jövedelme 144 frt 08 kr. 2. Kepe értéke 519 frt 90 kr. 3. Tüzifa, regaletőke kamat stb. értéke 168 frt. 4. Másfél hold kert (a lakáson kívül, zsellér házzal, luczernásnak való) az összegbe nincs bele számítva. Összes jövedelem hivatalos felszámítás szerint: 831 frt 98 kr. Ezek szerint az egyház II. osztályu. Szolgálati bizonyítvánnyal és minősítvényvel kellően felszerelt folyamodványok f. é. december hó 28-ig nt. *Ravasz János* esperes aához *Nyarád-Szeredába* küldendők.

Kolozsvárt, 1898. nov. 29.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

899—1898.

PÁLYÁZAT.

Az illyefalvi ev. ref. püspöki vizsgálat alatt álló egyház *orgonista-énekvezéri* állomására ezennel pályázat hirdettetik.

Javadalom: Tisztességes lakás, gazdasági épületekkel, kerttel, 43 hectoliter buza 215 frt értékben; 74 hectoliter zab 148 frt értékben; fakepeváltság 40 forint, oszpora és kepeváltság 22 frt 51 kr, 5 katasztrális hold kaszáló jövedelme (90 frttól 100 frtig) községi dalárda vezetéséért a községtől 50 frt; stola. Összes jövedelem *575 frt 51 kr.*

A megválasztandó énekvezér köteles lesz a rendes énekvezéri teendőkn kívül az állami elemi iskolában az egyházi éneket tanítani és a községi dalárdának hetenként legalább kétszer tanórát adni.

Az egyházi főhatóság jóváhagyása esetén a stóla megváltása fejében *21 frt* készpénz csatoltatik a fent kimutatott jövedelemhez.

Kellően felszerelt pályázati kérvények f. é. december hó 31-éig alóírt püspöki hivatalhoz Kolozsvárra küldendők,

Kolozsvár, 1898. decz. 5-én

Szász Domokos,
erd. ev. ref. püspök.

777—1898

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a szilágy-szolnoki egyházmegyébe kebeleztet *szilágy-szegi ref. kántortanítói* állomásra pályázat hirdettetik.

Javadalom: tisztességes lakás melléképületekkel s 512 □ öl kerttel, 144 frt tizedkárptólási kamat, 25 véka gabona, 3 hold 1000 □ öl szántó és kaszáló, 8 szekér tűzi fa, 12 frt tandij, 2 frt stóla és 193 frt államsegély.

Kötelessége a kántori és tanítói teendők törvényyszerű elvégzése.

Pályázati határidő Deczember hó 19. Szabályosan fölszerelt kérvények nagytiszt. *Viski Pál* esperes urhoz küldendők *Zoványra*.

Kolozsvárt, 1898. Deczember 1-én.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

A reformatus egyházunkat fenyegető ultramontan veszélyekkel szemben az ultramontanizmus leleplezése s kezeiből saját fegyvereinek kicsavarása még csak negatív eljárás s győzelmünket végleg nem biztosítja. A negatív eljárás mellé oda kell csatlakoznia a pozitivumnak, azaz: népünkben meg kell szilárdítanunk, egész erősséggé kell fölépítenünk a református egyházi öntudatot. Legyen népünk minden idegen velleitással szemben immunis. Evangelium szerinti református vallássosságunk legyen kovásza világnézetünknek, életfelfogásunknak, érzületünknek, szóval: egész egyéniségünknek s így természetesen sympathiainknak is. Vallásánításunkban főként, de még predikációinkban is az eddigi színtelenségnél jobban ki kell domborítanunk az evangeliumi protestantizmus fundamentalis alapelveit és pedig úgy a hitre, mint az erkölcsre vonatkozólag, úgy Istenhez való viszonyunkban, mint a világhoz való viszonyunkban. Nem kirohanásokat értünk mások ellen, ez különben is csak negativum; de óhajtjuk protestantizmusunknak határozottabb tudalmasítását. Szükség, hogy hiveink a reformatio igazát az evangelium valamint az értelem és lelkiismeret elvitázhatlan örökjoga alapján világosan belássák. A protestantizmus történetére és egyházunk történetére nagyobb gond fordítandó és pedig a népiskolától kezdve föl, végig minden vonalon, s természetesen a világi, vagy általános műveltség színvonala különböző fokozatainak megfelelő alakban. Ez az objectiv protestantizmus a subjectiv protestantizmusnak nagy eszköze fog lenni. A reformatus öntudat ébresztése és erősítése tekintetében igen jelentősek a reformatus szokások. Ebben a világban, a mely érzéki is, lélektanellenes volna, ha kicsinyelnők a külsőségeket. A csupa külsőségben álló catholicizmust nem fogja háttérbe szorítani egy olyan protestantizmus, mely minden külsőség nélkül szükségködik. Hiszen akülsőség, még ha pusztán külsőség is, hat; mert a realitásnak legalább látszatával lép föl. Mi természetesen nem ilyen pusztán külsőségekre gondolunk. De kívánunk reformatus külsőségeket, melyek tartalommal, lélekkel teljese-

Az ilyen külsőségek a valódi realitások. Az ilyen reformatus külsőségek mélyítőleg, erősítőleg hatnak vissza a reformatus öntudatra. Mi oly reformatus egyházi külsőségeket kívánunk, melyeknek megvan benső, lelki aequivalenciájuk s így természetesen mennyiségileg is csak annyit, amennyit a benső megenged, vagy megkövetel. Van-e nekünk például reformatioi ünnepünk? Van itt és ott, de általában még sincs. Nekünk évenkénti ünnepeket kell szentelnünk Istenünknek a reformatio emlékéhez fűződve. Ünnepet munkaszünettel, istentisztelettel. Ekkor számolunk egyszersmind azzal a lélektani törvénnyel is, melyből valamely érzület tömeges ünnepi megnyilatkozásának magával ragadó, ellenállhatlan és elfeledhetlen hatása szükségképpiséggel folyik.

Meg kell őriznünk istentiszteletünk reformatus egyházi karakterét. Népünk az istentisztelet rendjében látja vallását megtestesülten maga előtt és sehol sem érzi magát anynyira reformatusnak, mint templomában az istentisztelet alatt. Itt látja, tapasztalja reformatus vallásának realitását objective is és csak annál jobban érzi e vallást meggyökerezni benne szívében is. A reformatus egyházi istentisztelet rendje rendkívül fontos a reformatus egyházi öntudat erősítése tekintetében. Ennélfogva népünknek istentiszteleti életét legkevésbé szabad megzavarnunk akár sektaskodó, akár római velleitásokkal. Mert ez a megzavarás egyházunkra végzetesebb volna, mint özszeses theologiai irányaink akademikus különbségei. Istentiszteletünk egyénisége Rómával szemben az ige. Az ige, néhol (az anglikán egyházban) főként mint bibliaolvasás, nálunk, mint az ige predikálása. Istentiszteletünkben az igt semminek sem szabad háttérbe szorítania. Ennélfogva nem rajongunk a zenés, koncertes templomozásokért, bár nem tagadjuk, hogy a zenében is ideális élet nyilatkozik meg s legkevésbé sem veszszük rossz neven Luthertől, hogy a zenét a theologia mellé helyezi. Amerikában van rá példa, hogy a rendszeres istentisztelet helye egy pompás zeneterem, színházi stílusban földszinttel, páholyokkal. A színpad mögött az orgona. Az istentisztelet rendjének nyomtatott programja, a mint az éppen előttünk levőből látjuk, egész színlap, melyen egyebek mellett névleg van megjelölve a sopran, a tenor, a bassista, stb. Egy Chicagóban, Budde tudósítás-

szerint, folyó évi okt. 2-án tartott istentisztelet programjának első darabjaként ez áll: »Vorspiel to Lohengrin... Wagner • E darab az orgonán adatott elő. Igaz, volt gyülekezeti ének is. De majd következett egy baritonista olvadékony soloéneke. Ily istentisztelet csak concert, melynek csak egyik piéceje a predicatio A predicacio a többi művészi productio mellett itt már nem központ, annál kevésbé domináló központ. De a mi ideálunk: a gyülekezeti ének, helyet engedvén természetesen, nem ugyan fizetett soloénekeseknek, de gyülekezetünk tagjaiból alakult dalegyletünknek. A művészet ne domináljon az istentiszteletben, de szolgáljon. A művészet nem arra való, mondja Láng, hogy vezesse az életet, hanem csak, hogy kísérje az életet. Valóban. Az élet vezetésére ott az *ige*. A templomi concertek kétségkívül keltenek hangulatot. De a hangulat nem elég. A hangulatnak vezérlő eszmévé kell sűrűsödnie, a hangulatból valami el nem muló realitásnak kell kiemelkednie. Evégre a templomi concert nem alkalmas. Sőt megrontja érzékünket az ige komoly beszéde iránt. Más a concert hatása és más az evangéliumi igazság hatása. E két hatásra egészen különbözőképpen reagál a lelkiismeret. A concertes istentisztelet a református egyházi öntudatot megvesztegeti s Róma felé fordítja arcunkat. Pedig ez úton van az európai protestantizmusnak is egy része. Nem is szólva a lutheranus testvérekről és unionáltokról, a magyar reformátusok között is kísért már a templomi concert. Mi lelkesedünk a zene-művészetért a maga helyén; de perhorrescaljuk azt istentiszteleteinknél, mint Róma felé vivő út. Éppen úgy perhorrescaljuk, mint túlfelől a templomon kívüli, konventiculumos istentisztelet t, a mely a sektaknak egyengeti útját. Mi magunknak öntudatos reformátusoknak kell lennünk, hogy népünkben a református öntudatot fölépíthessük.

(Folyt. köv.)

Prot. theol. fakultás az egyetemen.

Zsilinszky Mihály államtitkár urnak ker. felügyelői beköszöntő beszéde hozta újból a felszínre a protest. theologiai fakultásnak a m. kir. tud.-egyetemre való bevitelének kérdését és ez adott alkalmat Zoványi Jenő lelkész úrnak arra, hogy a »Prot. Egyházi és Iskolai Lap« egyik közelebbi számában behatóan foglalkozzék úgy ezen ügygyel, mint a vele kapcsolatos, a theol. szakoktatásra vonatkozó egyéb dolgokkal is.

Mint tudjuk, a jelenlegi kultuszminiszter úr kijelentette volt nem egy ízben, hogy a theol. tudományoknak az egyetemekre való bevitel, a különböző felekezeti egyházak lelkészeinek, de magának a tudományosságnak, az egyházaknak s így az államnak is előnyére válnék, ezért óhajtott felekezeti és állami szempontból egyaránt. Kijelentette egyszersmind azt is, hogy ő a két prot. egyház és a gör. keleti egyházak részére felállítandó egyetemi theol. fakultást a kolozsvári Ferencz József tudomány-egyetem mellett óhajta látni és ottan tervezi is. A kultuszminiszteri államtitkár úr csak a prot. theol. fakultásról beszél és ezt a paritás kedvéért is, a budapesti tud.-egyetemen szeretné megvalósultnak látni.

Ezek a kifejezések adtak Zoványi kezébe tollat, hogy az egész kérdésnek majd minden részére kiterjeszkedjék, sőt még a jelenlegi theol. magántanároknak adandó theol. doctori cím megadásának módjáról sem felejtkezik meg.

Érintett cikkében a fontosabb mozzanatok: a prot. theologia helye az egyetemen, a prot. theol. fakultás felállításának helye, berendezése, tanárok száma, tantárgyak, a két prot. egyházra való tekintet ezen szervezésnél, a theol. fakultás viszonya az egyházkerületi theol. akademiákhoz, a theol. tanfolyam új szervezése, lelkészi képesítés, theol. doctori cím, stb. Láthatjuk, hogy mennyi mindenről megemlékezik, hogy a kérdések tisztázását előbb vigye. Azonban, talán sok olyan dolgot is érint, a melyek csak a megvalósulás küszöbén, vagy esetleg azzal egy időben, vagy utólag is elintézhettek. Ezért azt gondoljuk, hogy mindenekelőtt azzal a fontos kérdéssel kellene csak foglalkoznunk, hogy a prot. theol. fakultás miképpen volna lelkész-képzésünkbe beállítható s összhangzásba hozható-e autonómiánkkal, avagy pedig nem.

Mi jóformán csak az utóbbival kívánunk foglalkozni, mert hiszen épen ez a kardinális kérdés az egész ügyben, a mely ha meg nem oldható, akkor minden egyéb részletkérdések feszegetése felesleges. Megoldása pedig épen nem oly könnyű, mint az első tekintetre látszik, mert két érdeket kell kiegyenlíteni, a melyek közül egyik sem fog sérelmet megtűrni. Épen egyházunk autonómiája az egyik ok, a mely miatt már a negyvenes években ellenzésre talált hitsorsosaink között az az eszme, a melyet még megyei hatóságok és pedig túlnyomólag róm. kath. megyék, mint p. o. Nyitra, is magukévé tettek és a kormányhoz intézett feliratokban sürgettek, t. i. hogy a protestánsok számára is szerveztessék theol. tanfolyam, az akkor még egyetlen, a pesti egyetemen, illetőleg ennek theol. karán. Tekintélyes egyházi és világi férfainknak ma is vannak e tekintetben és pedig nem is épen jogosulatlan agályai. Mert az kétségtelen, hogy egyházunk sem a lelkész-képzés, sem a lelkész-képesítés jogát kezeiből ki nem adhatja s az államra ezt rá nem ruházhatja.

Azonban, a nehézség még sem megoldhatatlan és lehet oly megoldást is találni, a mely — legalább a mi nézetünk szerint — mindkét fél érdekeinek a kiegyenlítése mellett e fontos ügyet a megvalósulásra előkészítheti.

Hogy a prot. theológiának a tud.-egyetemen helye van, arról most nem is beszélünk. Hogy a közművelődésnek és a hazai prot. theol. tudományosságnak, egyháznak és államnak egyaránt előnyére válnék a prot. theol. fakultás, azt is állítjuk, de bővebben most nem vitatjuk. Hogy Budapesten vagy Kolozsváron legyen-e: az is másodrendű kérdés; mindkét hely mellett lehet megfelelő argumentumot felhozni. Ha majd odáig jutunk, hogy már a hely kérdéséről kell beszélnünk, erről is fogunk szólhatni. De az az első kérdés, hogy miképpen kerülhetjük el autonómiánk sérelmét és tehetünk-e eleget az állami igényeknek.

A legelső axioma itten az, hogy a felállítandó fakultásnak nem lehet, nem szabad érintenie az egyház lelkész-képzési és képesítési jogát. Az egyház megállapítja, hogy minő studiumok sikeres hallgatását kívánja

meg a lelkész-jelölttől és a siker megállapíthatása végett minő vizsgákat követel meg. Az egyetemi theol. fakultás tehát ezen megállapodásokat hatályukban épen-séggel nem érintheti. Nem állíthat oly tanulmány-rendet és olyan vizsgákat fel, a melyek az egyházi megállapodásnak derogálnának, sőt a lelkész képesítésbe egyáltalában bele sem nyulhat, lelkészi minősítvényt, bizonyítványt nem adhat.

A második sarktétele az, hogy az egyetemi theol. fakultás mindenestől fogva az államé. Ő tartja fenn, tanárait egészen szabadon ő nevezi ki, tanulmányi-, lecke- és vizsgarendjét, fegyelmi szabályait ő állapítja meg. Tehát az egyháznak nem lehet döntő befolyása sem a tanárok számára, tantárgyakra, óraszámra, vizsgákra, sőt még a tanári minősítésre sem.

Látható, hogy minő nagy az ellentét a két fel-fogás között, a melyet a célnak kell kiegyenlítenie. És a kiegyenlítést mi a következőleg gondoljuk.

Míthogy az állam arra törekszik, hogy a prot. theol. fakultás felállítása által a prot. egyháznak és az állam számára is előnyököt hozzon létre, e végből a fakultás egész berendezésének olyannak kell lenni, hogy az egyházak az ottan folytatott theol. tanulmányozást épen úgy elfogadják, mintha az az ő saját intézményeikben végeztetett volna. Tehát lelkész-jellegű egy-neket kell theol. tanárokká kineveznie, kik a theol. studiumokat legalább is oly terjedelemben (itt főleg csak az óraszámra gondolunk most) adják elő, mint a hogy az egyházak a maguk intézeteikben megkívánják s előadják mind azon tárgyakat, a melyek hallgatása a lelkészjelölttől megkívántatik az egyházak részéről. A tanfolyamon belől tartott vizsgáknak az egyházak részéről való elfogadását nem követelheti, de azért erre nézve bizonyos megegyezés lehetséges. Tehát a fakultás berendezésének ugyan az állam részéről függetlennek kell lenni, de a szükséges correspondentia fenn-tartandó az egyház és az állam között.

Míthogy az egyházak is bizonyos előnyök élvezéséhez jutnak az állami theol. fakultás által, azért az egyházaknak a fakultáson végzett hallgatást, ha a fakultás feállítása s az ottani tanulmányrend megfelelő, el kell fogadnia egyenértékűnek az ő autonom intézeteiben végzett hallgatással.

Ha tehát valaki egyetemen, vagy felekezeti akadémiában végezte a theol. studiumokat, ez egyenértékű legyen, épen úgy, mint ha most egyetemen, vagy akadémián hallgatja a joghallgató a jogi tanfolyamot.

Azonban, a hallgatással és a tanfolyam bevégezésével még nincsen elvégezve minden. Ezután következik mindkét részről a képesítés, vagyis a vizsgálat.

Megvalljuk, hogy mi itt látjuk az ellentétek ki-domborodását, mivel ezen képesítések és vizsgák meg-fítélésétől függ az egész tanfolyam valódi értéke. De azért az ellentétek itt sem kiegyenlíthetetlenek, habár eléggé szembe tűnők is, mert mi magunk is hangsulyozzuk, hogy az egyetem lelkészi oklevelet, tehát lel-készképesítést nem osztogathat. Nincs is reá szükség, hogy osztogasson; ezt az egyetem természete ép. en nem kívánja, sőt bizonyos jogi szakpályákon egyenesen ki is zárja.

Kiegyenlítési mód itt az lehet, hogy a vizsgák részben olyanok legyenek, a melyek a tanfolyamhoz

tartoznak, mintegy az egész tanfolyam bevégezésének a bizonyosságai, részben pedig olyanok, a melyek vagy bizonyos tudományi fokozat, doctorátus elérését, vagy pedig bizonyos képesítés, tehát szakpályára léphetés engedélyezését vonják maguk után. Ezek szerint vol-nának szak-, tudori- és képesítő vizsgák.

A szakvizsgákat bővebb értelemben vesszük és ide számítjuk az alapvizsgákat is, a melyek a tudományszak bizonyos idejében és bizonyos tárgyaiból tartatnak. Ide tartoznának azután a tanfolyam végén a még hátra levő tárgyakból kiállott vizsgák. Ezek, mint a tanfolyam bevégezésével egyenértékűek, illetőleg azzal egy jelentésűek, akár az egyetemi, akár akadémiái tanfolyamon tétessenek is le, egyaránt egyenlő érvény-nyel bírjanak és arra képesítsenek, hogy a vizsgát tet-tek segédlelkészi szolgálatra alkalmazhatók legyenek. Ezen vizsgáknak, nézetünk szerint, az öszszes szaktár-gyakat föl kellene ölelniök. De hogy mely vizsga mikor és mely tárgyakból legyen, ez részletkérdés, a mely-lyel esetleg később is foglalkozhatunk.

Ezután jön a képesítő vizsga, melyet az egyházak erre rendelt bizottságaik által vesznek be. E bizott-ságba a tagok választatnak az egyházak által s a theol. tanárok is beválaszthatók. Tárgyai főleg az illető egy-ház hittana, joga, hazai története és a gyakorlati lel-készet körébe vágó tárgyak s dolgok. Ha netalán ez utóbbiak az egyetemen nem adatnának elő, az egyház gondozkodnék, hogy p. o. a gyakorlati szónoklat, ta-nítás, stb.-ben az egyház által fentartott tanszéken al-kalmazott szakember útján a lelkész-jelöltek megsze-rezzék a szükséges jártasságot. Ugyanezen tárgyak el-mélete, homiletika, katekhetika, stb. minden esetre egyetemi tárgyak is lehetnek megfelelő seminariumok-kal, de az egyetemen a gyakorlatokból vizsgák: próba szónoklás, próbatanítás, prédikáció, stb. írásból nem vé-tetnének be, bár így is rendezhető volna a tanfolyam.

A tudori vizsgákat épen úgy az állam állapítaná meg, mint a hogy a képesítő vizsgát az egyház. Tu-dorozásra senki sem kötelezhető s így a doctori cím legfelebb azzal az előnnyel járhat, hogy theol. szak-tanárságra képesít. Hogy ez a cím csak az egyetemen vagy a akadémiákon is megköveteltessék-e, az ké-sőbbi részletkérdés. Minden esetre előnyös, ha ezen, csakis szigorú vizsgákon hebizonyított, tudományos szakképzettség nagyobb figyelembe vétetik.

Igy gondoljuk mi, hogy az egyház autonomiája sem szenved sérelmet, az állam érdeke is kiegyenlít-tetik és a prot. theol. fakultás is létre jöhet és a fe-lekezeti theol. akadémiák is fenmaradhatnak. Röviden szólva: a világosító és követendő kép előttünk a tu-domány-egyetemek jogi kara és a jogakadémiák között fennálló viszony a tanfolyamra nézve; az ezeken adott vizsgák és a bírói s ügyvédi vizsgák a tanfolyam be-végezésére. tudorozásra és a képesítésre nézve.

Míthogy egyházunk az, a ki lelkészt alkalmaz, azért az állam nem is fog elének követelményeket ál-líthatni saját autonom intézeteinket illetőleg, mint a hogy tette és teszi a jogakadémiáknál, sőt ő lesz bizo-nyos mértékig hozzánk alkalmazkodni kénytelen.

Reméljük, hogy ily alapokon a kényes kérdés kellő megnyugvással fog megoldatni.

Pokoly József.

Bevezetés

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

1.

(Folytatás.)

Összefoglalva az eddigieket, Schleiermacher „Über die Religion“-a keletkezésének idején a XVIII. század utolsó éveiben Európa szellemvilága a következő képet tünteti fel:

A vallás, theologia és filozofia mezején a műveltek körében az a racionális supranaturalizmus uralkodik, a mely a kijelentett vallásban való hitet itt a Wollf-Leibnitz féle, tul a Locke féle filozofiával igyekszik egyeztetni, a mennyiben a kijelentés lehetőségét rácionális okokkal bizonyítja, valóságát pedig a bibliai csudákkal és jövendölésekkel külsőleg támogatja, míg a kijelentés Istenét deisztikus világon kívüliségbe internálja, hogy minden valóban vallásos, Istennel való benső közösségét érező kegyességét, mystikus rajongásnak bélyegezzon. Az empirikus filozofiának gyakorlati oldala a »hasznosság elve«, az egyházi hitben is előkelő szerepet játszik, mérvén e hasznot akár az egyházi institutióknak e földön a társadalmi rend érdekében teljesített kézzel fogható eredmény szerint, akár ama transcendentalis haszon szerint, a mellyel az erényt az Isten a jövő életben jutalmazandja. Másfelől ezzel szemben az alsóbb osztályok vallásos szükségleteiket a methodizmussal rokon pusztá bűn, és kegyelem tudatban élő, ugynevezett »evangeliumi irányban« igyekeznek kielégíteni. De ezen, »evangeliumi irány« a vallásos érzület élénksége és a filanthropikus tevékenységben való minden elismerésre méltó buzgalma mellett annyira kívül állott a kor gondolkodásvilágán, hogy ez oldalról az egyház és theologia egészségesebb fejlődésére való befolyás szinte semmi. — Ugyanazon vigasztalan kép, a teljes elzúllás jelei az *államéletben* is. A Rousseau elvei a francia forradalomban az állami életet a felfordulás szélére juttatták mindenütt.

Az egyoldalú subjectivismus teljes mértékben meghozta minden téren gyümölcseit. A szeilemi élet ez irányban elérkezett ahoz a ponthoz, a hol a reakciónak természetesen érvényesülnie kellett. Az autonomia megszereztetett, de tartalma az érzékiség törvénye volt. Isteni törvényben objectiv tartalmat önteni e formába: ez volt most a feladat. E feladat megoldását indítja meg a filozofiában a Kant „kategorikus imperativusa“, folytatja a Fichte »erkölcsi világréndje«, tetőzi be a Hegel »abszolút szelleme.« E feladatnak apostolai a költészetben Schiller és Goethe. E feladat megvalósítását eszközlik az alkotmányos szabadságot biztosító modern »jogállam« alakulásai s e feladatnak első harczosa a vallásban és theologiában Schleiermacher az ő »Über die Religion«-jával.

2.

»Nagy idők, nagy emberek« — mondja a példabeszéd. Igaza van. A korszakalkotó hatásra mindenek felett az kívántatik, meg, hogy elérkezett legyen »az idők teljessége.« A kor érettsége nélkül, még oly zse-

nialis egyéniségek sem képesek átalakítólag hatni. Soruk a korán született, meg nem értett nagyságok sorsa, egyedüliség, elhagyatottság, kiket, ha nem a kor előítélete, akkor saját lelkesedésük tüze emészt el.

Az érett idő azonban a korszakalkotó hatásnak csak általános feltétele. A nagy időkben sem minden ember nagy. Igazán nagyok, reformátorok csak azok, kiket a Gondviselés úgy alkotott és olyan körülmények közé helyezett, hogy nagy lelkük távol a kicsinyeket jellemző elfogultságtól és kizárólagosságtól, koruk összes szellemi irányzatait képes magába felvenni s azokat magában harmonikus egységgé dolgozva fel, mint legszemélyesebb birtokát adja vissza a köznek, melyet ezen magasabb szempont által a korábbi egyoldalúságok fölébe emel. Negatiók csak előkészítői, de soha sem megteremtői az új, magasabb álláspontnak. Az emberiség a maga egészében a meglevő elemek bármily kiképzettsége mellett is, soha sem képes alkotni az újat. Mint a gyermek szemlélni akar, azért reá hatást csak a kiképződött egész gyakorol; neki realitás kell. S különösen áll ez a vallásos élet mezején. Pusztá doctrinair elméletekkel sem az egyének, sem a korszakok vallás-erkölcsi irányzatát megváltoztatni nem lehet. A személytelen törvény parancsolatai; »ezt tedd!«, »azt kerüld!« Pál apostól örök igaz elmélete szerint csak a kárhoztatást növelik; pozitív ereje, hatalma és eredménye csak a személyes élet hatásnak van, mely szólhat; »jőjj és láss!«, »jer velem!«, »kövess engem!«

A világtörténelem nagy fordulópontján ez volt az eset a Jézus Krisztussal; de ez ismétlődött azután is minden kisebb jelentőségű fordulónál — Augustinusnál, Luthernél, Schleiermachernél. — Ebben van igazolása annak, hogy a midőn itt Schleiermacher egyik művének korszakalkotó hatásáról akarunk szólni, szólnunk kell az író személyéről is és azon személyes vonásokról a melyek őt korszakalkotó hatásra képesítették.

Czélunknak nem felelne meg sem az ő pusztá életrajza, sem a teljesen kiforrott ember jellemrajza. Nekünk a 30 éves Schleiermachert, a berlini Charité fiatal papját, a „Reden über die Religion“ íróját kell felmutatnunk.

(Folyt. köv.)

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1898. decz. 10.

Elnökölt főt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak: Zeyk Dániel, egyházker. főgondnok, dr. Bartók György, főjegyző, Bartha Lajos, közügyigazgató, dr. Vályi Gábor elnökhelyettes, Szász Dénes és Parádi Kálmán ig. tanácsosok, Maksay János, számvevő, Deák József, pénztárnok, dr. Deák Albert, ügyvéd és Kádár János, s. titkár.

Elnök aa. az ülést megnyitván, az általa megjelölt előadási sorrendben az alábbi ügyek nyertek elintézt.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr őnagyméltóságának fölhívására, kolozsvári kollegiumunk előljárósága megtette részletes jelentését az idej érettségi vizsgálatnál négy főrealiskolai tanulóval szemben

követett eljárására vonatkozólag, melyből láthatólag mindenben a vonatkozó szabályok és utasítások értelmében járt el s így a tanárral szemben Téglás Gábor, miniszteri biztos úr által emelt tulszigorosság vádja fenn nem tartható. Ig.-tanácsunk e jelentést fölterjesztette a közokt.-ügyi Miniszter urhoz, kérve annak meghallgatását és méltatását a megszollott tanári kar reputációja érdekében.

Székelyudvarhelyi kollegiumunk előjárósága bemutatván Morascher Hugó ideiglenes zenetanár okmányait, kérte azok alapján nevezettnek zenetanári állásában leendő véglegesítését. Ig.-tanácsunk ugyan a nevezett okmányaiból és az előjáróság jelentéséből örömmel győződött meg kiváló képességeiről és működésének eredményéről, de miután az illető nem hitünk sorsosa, állásában való véglegesítését, rendszabályainak megfelelően, nem engedélyezhette.

Egerbegyi egyház özségünk kérése, melyben anyagi helyzetének bővebb ismertetése mellett, a miniszterium részéről először megtagadott tanítói ötdéves korpótlék kiutalását ismét kéri, ajánlattal terjesztett föl illetékes helyére.

Ezen esetből kifolyólag egyuttal föl hívni határozta ig.-tanácsunk az összes espereseket mindamaz egyházak bejelentésére, melyeknek hasonló kérései nem nyertek kielégítő elintézést, hogy a nyerendő kimutató alapján a netán szükségesnek mutatkozó intézkedéseket megtehesse.

Röder Margit és Wédél Lujza, n.-enyedi folyamodóknak az ottani tanítóképző intézetbe magántanulóknak leendő felvétele kivételesen megengedett s föl vételük a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak is bejelentetett, jóváhagyó tudomásul vétel végett.

Számvevő aa. tett ezután jelentést a szeretetházi sorsjáték eredményéről, jelezvén, hogy bár a végleszámlások elkészülve még nincsenek, de a hozzávető számítás szerint megállapítható, hogy az üzlet legkevesebb 15000 frt nyereséggel fog záródni. Ig.-tanácsunk a bejelentést tudomásul vette s utasította számvevő aát, hogy a visszamaradt nyereménytárgyakat szállítsa föl Bpestre, értékesítés végett.

Deutsch Lipót, sorsjegyirodai főnök ama kérését, hogy a részére kijáró 3000 frt jutalékból 2000 frt már most kiutaltassék, nem találta tanácsunk teljesíthetőnek, hanem utasította őt a leszámolás gyors lebonyolítására, minthogy csak annak megtörténte után van joga jutalékok követelni.

A m.-n.- zombori szeszgyár termékeinek értékesítése céljából kibérelt fogyasztási adók albérletbe adásáról s a szeszgyár számára szükséges gabona beszerzéséről szóló szerződéseket ig.-tanácsunk jóváhagyta, kimondván egyuttal, hogy jövőre az ily szerződések előzetesen a jogügyi bizottság elé terjesztendők, felülvizsgálás végett.

Kádár János dr. s. titkár aa. indokolt kérésében ismertette a rendkívüli elfoglaltságát, melybe a titkári állásra történt helyettesítésével jutott s kérte ez alapon havi 30 frt helyettesítési pótlék kiutalását legalább is ez év október havától kezdve, minthogy tényleg már június óta végzi a titkári állás teendőit is. Ig.-tanácsunk azonban a kérést most nem találta tel-

jesíthetőnek, hanem kilátásba helyezte, hogy annak idején majd gondja lesz némi honorárium folyósítására.

Előterjesztés tétetett, ezek után, a folyó évben tartott főt egyházkerületi közgyűlés 64. jkvi. számú határozatának értelmezése s az annak alapján szükséges intézkedések megtétele iránt, mert e határozat joggal értelmezhető akként, hogy az abban jelzett tisztviselői fizetés-pótlékok sorsa csak a hetes bizottság munkálatának beérkezése után, vagyis a jövő évi közgyűlésen fog végleg eldöntetni, addig pedig a pótlék folyósítva marad, de viszont van némi jogosultsága annak a fölfogásnak is, mely szerint e pótlékok már a folyó 1898. év végével végleg megszűnnek. Ig.-tanácsunk ez ügyet, a tisztviselők kizárása mellett behatóan tárgyalván, végre is abban állapodott meg, hogy e kérdést leveszi napirendről.

Az ujonnan szervezett naszói körlelkészség még mind nem lévén annyira megerősödve, hogy a papilaknov—februári bérösszegét saját erején fedezhesse, az erre szükséges 37 frt 50 krnak segélyképen leendő folyósítását kérte. Ig.-tanácsunk ugyan még ez alkalommal kivételesen folyósította a kért összeget, a jövő évi államsegély terhére, de föl hívta az egyházat egyuttal, hogy jövőre már saját erején gondoskodjék a bérösszeg fedezéséről.

Sófalvi egyházunk nem bírván fedezni az építkezésre föl vett 1500 frtos kölcsönének annuitását, azt kérte, hogy központban kezelt hasonló összegű alapítványi tőkével egyenlítették ki tartozása. Mint-hogy azonban a megtekintett alapító levél szerint a szóban forgó alapítvány elkölthetetlen jellegű: tanácsunk a kérést nem teljesíthette, hanem ajánlotta az egyháznak, hogy kölcsönét hosszabb lejáratu és így kisebb összegekkel törlesztendő kölcsönné változtassa át.

(Folyt. köv.)

r. s.

Egyházi élet.

A görgényi egyházmegyéből.

Egyházmegyénk papi értekezlete, mely folyó évi május 4-ig két körben végezte munkálkodását, Felfaluban tartotta az egyesülés után első összejövetelét ez év dec 2-án; a mikor is két igen fontos s kicsiny körünkön kívül is túlterjedő érdekű ünnepély tette becsesebbé különben is ünnep számba menő értekezletünket. — Egyik volt egyházmegyénk volt főjegyzője néhai Szabó József felfalusi lelkész emlékezetére az egyházmegye papsága adományából állított sirkő felavatása s a másik mostani felfalusi lelkész Szabolcska Mihály, — kit a temesvári ref. egyház hívott meg papjának, — kibúcsúztatása. — Az értekezlet program szerint különben így folyt le:

Decz. 2-án reggel 9 órakor 19. egyházmegyei pap, több világi képviselő, az elhunyt veje s leánya s a helyeli gyülekezet számos tagja a pap lakásból indulva kiment a köztemetőbe a hol nyugszik néh. Szabó J. földi része s a hol sirjára állítva várt a felavatásra a szerény kis gránit emlék. Az emlék felett rövid fohász s még előbb a XC. zsolt. elénekzése után Tavasz J. esperes aa. mondott szép s a nagy munkásságu élet után elhunyt főjegyző s pap működését, életét igen

szépen jellemző emlékező beszédet, melyben szerető szívű egyéni, buzgó papi s törhetetlen munkásságu s eredményében áldásos főjegyzői tevékenységét irta le, állította mégegyszer azok elébe, kik vele munkálkodtak s kik csak tevékeny élete eredményeiben ismerik nevét. — Azután utódja az egyház lelkeszi állásában Szabolcska aa, ki fáradhatatlan buzgósággal maga hozta össze a szükséges filléreket s állította fel az emlékkövet, — szólott pár szót nagy előde érdemeiről s mondott köszönetet az egyházmegye papságának s a megjelenteknek. — A zsoltár 2-ik versének eléneklése fejezte be a szép ünnepélyt.

A temetőből haza — a papiházba — érve, vette kezdetét a papi értekezlet Lénárt József értekezleti elnök tartalmas s jegyzőkönyvre irt megnyitó beszédével, — a miben a papi értekezletekről, azok céljáról, eszközeiről tartott az egész papi munkásságot a Kura pastoralist, belmissiói tevékenységet s szóval arról a mi a pap lelkeszségét teszi magában foglaló becses értekezést. Az egyhangú helyeslés, lelkes éljenzés volt az egyetértés, elismerés kifejezése.

Azután az értekezlet másik ünnepi programmpontja következett, midőn Tavaszty esperes, a már körünből nemsokára eltávozni készülő Szabolcska aának egy díszes kivitelű szinte az egész egyházmegye papsága s gondnoki tanácsbírói kara névaláírással ellátott arczképeivel telt emlékképekét adja át szép búcsú beszéd kíséretében, midőn az egész egyházmegye szeretetét, tiszteletét tolmácsolja. — Szabolcska megható szavakban mond köszönetet a szeretet, a ragaszkodás e szép kifejezéseért s biztosítja mindig tartó hálájáról, szeretetéről az összegyűlt atyafiakat.

Jegyzőkönyv olvasás után Csekme Ferencz aa. olvassa az egyesülés folytán szükséges új alapszabálytervezetet, mely csekély módosítás után elfogadtatott. Azután ugyancsak Csekme aa. olvassa »Ének a papnékról« című érdekes rajzát, — a Protest. Közlönyből ismeretes »Képek a parochiáról« cikksorozat folytatásaképen. Felolvasását úgy a papok, mint a papnék, kik ott voltak, szívesen hallgatták. Kár, hogy nem olvashatja még több papné is, mert mint tudomásunkra jött, szerzőnek egy hasonló irányu »Nyílt levele« nem adatván ki a hiv. lapban, úgy fogja fel a dolgot, hogy ő ott, — nekünk kedveseknek tetsző dolgozataival, — zárt ajtókra talál.

Tárgysorozatban Jánosi Béla előterjesztése következett a tanítói ötödéves korpótlékokról, a mit néhány egyházunk szinte érthetetlen okokból nem nyert meg. Indítványát az értekezlet magáévá tevén, határozottatott, hogy e tárgyban egyházmegyei közgyűlésünkben a főt. egyh.-kerületben egy memorandum terjesztessék fel.

Indítványok során egyhangulag elfogadta papi értekezletünk, hogy mivel egy a mai alakjában egészen hivatalos lapra szükség nem lévén, az szüntettesék meg s maga a lap, mint irodalmi termék hagyassék meg a magánvállalkozás számára s a tisztán csak hivatalos közlemények számára az egyházkerület tartson fenn egy hivatalos értesítőt. Ezen indítvány az egyházkerület összes papi értekezeteinek véleményadás s esetleg hozzájárulás céljából megküldetni határozottatott.

Továbbá szintén egyhangulag fogadtatott el azon

indítvány is, hogy Szabolcska Mihály aa. eltávozása alkalmából emlékének megörökítésére egy az egyházmegye kezelése alá helyezendő alapítvány tétessék közadakozás útján; gyűjtés eszközlése s tervezet kidolgozása a bizottságra bízott. A gyűjtés már folyamatban van s már is szép eredmény mutatkozik, a mennyiben a csak jelenlevő érdeklődők 70—80 frtot adtak össze: reményünk van, hogy a név, mely nemcsak a mi, hanem egyházkerületünk büszkesége is volt, egyebek mellett ez alapon is meg fog maradni köztünk...

Mint az értekezlet méltó befejezése fogadtatott el azon indítvány is, hogy Szabolcska Mihály aa. értekezletünk tiszteletbeli tagjának megválasztassék.

Ezzel aztán az értekezlet programmszerű része be is fejeztetett, a minek ideje is volt, mert már ekkorra az egész parokhia el volt lépve a társadalmi élet minden rendü intelligens embereinek sokaságától, a kik hallván, hogy Szabolcska kibúcsuzója van, szintén búcsuzni jöttek. Mikor asztalhoz került a társaság, 60—70 között volt, a ki le is ült s akkor kezdődött aztán az igazi ünneplés s a búcsu. Leírni nem lehet; hallani, látni kellett volna a szeretet e megnyilatkozásait; csak most tudtuk meg, hogy ki volt köztünk, nekünk Szabolcska, mikor elveszítjük... A lelkes hangulatot a sötét éjszaka nyelte el lassan-lassan.

Még bizonyosan van elmenetelig három-négy hét, de azért búcsuzunk mindennap s még elmenetele után is tőle fogunk búcsuzni.

Ilyen forma képe lehetett a görgényi ref. egyházmegye papi értekezletének Felfaluban dec. 2-án.

i. k. l.

Különfélék rovata.

A theol. fakultás internatusának concertje, melynek programját annak idején közöltük volt, igen díszes közönség előtt s az összes szereplők kiváló sikerével folyt le.

Ötven éves papijubileum. A makói ev. ref. egyház mult hó 17-én egyik papjának, Szöllösi Antal egyházmegyei tanácsbírónak 50 éves papi jubileumát ünnepelte meg. Boldog az a pásztor, ki ily nagy időn át legeltethette az Ur nyáját!

Jótékonyág. Ádám Imre mező-túri ügyvéd elhunyt leánya emlékére az ottani ev. ref. főgymnasiumnál 1000 frtos ösztöndíj-alapítványt tett.

Gyászlap tudatja, hogy *Tamó Gyula*, tordaszentlászlói lelkésztársunk neje f. hó 7-én meghalt. Emlékezete legyen áldott.

A »Prot. új Képes Naptár«, melyet legifj. Szász Károly szerkesztett s melyről lapunk 46. számában van szó, Budapestén (Méhner Vilmos könyvkiadó hivatalában, Egyetem-utca 4. szám) jelenik meg. Ara példányoként 40 kr. s csak sajtóhiba az, hogy 10 kr. volna.

Kegyadomány özv. br. Bornemisza Andrásné szül. gr. Téleki Polixena ő mlgá, ki Várhegyen gyönyörű kastélyt építtetett és néhány év óta ott lakik, látván ottani leányegyházunk összehasadozott régi templomát, őseitől öröklött nemes lelke, vallásos buzgósága ösztönéből — hogy azt a végpusztulástól meg

mentse, 182 írtot adott át egyházunk előjáróságának a végre, hogy templomunk kijavíttassék, melyet teljesen ki is javítottatott, vassal meg kötöttetett, a haranglább befedetett. E jótékonyágáért a kegyes grófnő fogadja e helyen is az egyház hálás köszönetét. Kelt Várhegyen 1898. nov. 29-án. id. *Bitai Mihály* udvarfalvi ev. ref. pap.

Az egyházpolitikai törvények hatása. E czímen közelebről Jekelfalussy József a kir. központi statisztikai hivatal igazgatója figyelemreméltó felolvasást tartott az Akademián. Az egyházpolitikai törvények hatását közérkölszi, felekezeti és nemzeti szempontból vizsgálván, következő eredményekre jut: 1) A polgári házasság intézményének behozatala óta a polgári házassági jogról szóló törvény értelmében indított házassági perek alapján történt *válások* száma *félakkora* sincs, mint a menyői válás által felbontott házasság a polgári házasság behozatala előtt volt. 2) A felekezeten kívüliek száma összesen 8925 lélekkel szaporodott. A kilépettek legnagyobb része a nazarénus és a baptista szektákhoz csatlakozott, a miből túlhajtott vallási meggyőződésre, vagy vallási rajongásra lehet következtetni. Reánk ev. reformátusokra a kilépettek 38, a görög keletiekre 23, a pápistákra 22 és az ág. hitv. evangélikusokra 16%-a, a megmaradt 1% pedig zsidókra stb. esik. Tehát mi veszünk legtöbbet. 3) A mi a házasságok egyházi kötését is illeti, midőn *nem* *vegyes* házasságról van szó, 1897-ben a polgári házasságoknak a pápistáknál 98·9, az unitáriusoknál 98·6, az ev. reformátusoknál 98·2, a görög katolikusoknál 97·4, az ág. hitv. evangélikusoknál 93·5, a görögkeletieknél 90%-a vette igénybe az egyházi áldást is. *Vegyes* házasságoknál, a mi az egyházi kötést is illeti, előáll a két nagy protestáns felekezet 98%-al, ellenben a pápistáknál az arány alig haladja meg az 55%-ot. Magyarország egész területén 1896-ban *vegyes* házasság kötött 14362 és 1897-ben 14461. A gyermekek vallására nézve szabályszerű megegyezés jött létre 1896-ban 2158 és 1897-ben 2308 esetben, a mi 15, illetőleg 19·4% ot tesz. Az összes megegyezések közül 1896-ban 63·3 és 1897-ben pedig 63·4% szólt a pápisták javára, holott a pápista fél az ilyen házasságok között csak mintegy 44%-kal volt képviselve. Az egyes felekezeteknek nyereség- és veszteség-számlája a törvények életbe lépése óta, a nyereséget (+)-sal, a veszteséget (---)-sal jelölve, következő: a) pápistáknál (+) 2323; b) görög-katolikusoknál (+) 4; c) görögkeletieknél (---) 207; d) ág. hitv. evangélikusoknál (---) 782; e) ev. reformátusoknál (---) 1098; f) unitáriusok (---) 34; g) izrálitáknál (---) 207; h) egyéb vallásuaknál (---) 1. *Vegyes* házasságoknál számottevő nyeresége tehát csak a pápistáknak és vesztesége a két nagy protestáns egyháznak, első sorban nekünk van. 4) Az *áttérések* mérlege pedig következőleg alakult: a) pápistáknál (+) 1565; b) görög-katolikusoknál (+) 2230; c) görög keletieknél (---) 2558; d) ág. hitv. evangélikusoknál (---) 738; e) ev. reformátusoknál (---) 444; f) unitáriusoknál (+) 338; g) izraelitáknál (---) 275; h) egyéb vallásuaknál (---) 23. Látni való, hogy nekünk tennünk kell már valamit saját egyházunk érdekében, különben maholnap csak — vegetálunk.

Magyarországon és Fiumében az élve születettek száma a lefolyt október hóban 53.763 volt, a halva születetteké 1110. Hét évesnél fiatalabb korban 19.447-en, hét évesnél idősebb korban 16.445-en haltak el úgy hogy a halálozás összes száma 35.892. A népesség természetes szaporodása tehát 17.871.

Népesedési mérlegünk kedvezőbb volt az idei októberben, mint a tavalyi év ugyanez hónapjában: a születés száma ugyan 800-zal kisebb, de a halálozásé több mint 2000-rel csökkent, úgy hogy a szaporodás több mint 1100-al múlja felül a tavalyi október szaporodását.

Aránylag legtöbb születés az ország legmagyarabb részére, a Duna-Tisza közére esett, legkevesebb Erdélyre. Az egyes megyék közül Szabolcs mutatja a legmagassabb arányszámot, a legalacsonyabbat pedig Gömör.

A halandóság a legerősebb volt a Tiszántul, legkisebb Erdélyben. A megyék közül legmagassabb halálozási aránnyal Szabolcs szerepel, vele szemben a legkedvezőbb számot Nagy-Küküllő vármegye mutatja.

A szaporodás aránylag legerősebb volt a Duna balpartján, leggyöngébb a Tisza-Maros szögén. Az egyes vármegyék közül legjobban szaporodott Trencsén és Bereg, legkevésbé Szilágys és Temes.

Érdekes statisztikát közöl a londoni »Methodist Times«. E szerint Angliában 1890-ben 1.500.000 katolikus volt, a melyből azonban csak 200 ezer angol, mert 100 francia, német, olasz, 1.200.000 pedig irlandi. — 1841-ben egész Nagybritanniában a lakosság 26% a volt katolikus, 1891-ben csak 16%-a, a mi akkor 5.500.000 volt. Ma 5.263.059-et tesz ki a számuk. Egy század óta két millióval fogytak, a miben különben nagy része lehet az irlandi kivándolásnak Amerikába.

A »Luther-társaság«, melynek a protestáns egyház már annyi evangéliumi szellemű irat kiadását köszönheti, közelebről Zsilinszky Mihály és Bachát Dániel elnöklőte alatt végrehajtó bizottsági ülést tartott, melyen elhatározták, hogy az ágost. hitv. evang. egyház symbolikus iratait lassanként magyar nyelven ki fogják adni. Közre bocsátja népszerű magyarázattal Luther 95 tételét is. A mű elkészítésével Paulik János budapesti vallástanárt bizta meg.

Néptanítók egyetemi tanfolyama. Németországon a jénai egyetemen a néptanítók számára nyári szünideji tanfolyamot rendeztek be. Egyetemi tanárok a pedagogiából, természettudományból, földrajzból, irodalomból és közgazdaságból felolvasásokat tartanak, a mi a tanítók látkörének nagyobbitására kétségen kívül nagyon üdvös eredményű lesz. Követésre méltó szép példa.

Az angol egyház temetési gyászszertartási bizottsága a következő rendeletet adta ki: Ne legyen feketébe vont ház, ne legyen drága koporsó, sem speciális tüntető gyász, sem kitéglázott sir, sem szükségtelen látványosság, se felesleges költségek, semmi haszontalan etetés-ítás (PEJL.).

— **Több oldalról jött kérdezősködésre** tudatjuk, hogy a berlini »Protestantische Kirchenzeitung« a szabadelvű egyházi-élet és theologia e hosszú időn keresztül kiváló szolgálatokat tett organuma, két év előtt, a gyakorlati szükségnek megfelelően két részre oszlott: *gyakorlati egyházi hetilapra* és *egy tudományos havi folyóiratra*. Az elsőnek címe: »Der Protestant. Evangelisches Gemeindeblatt.« Szerkesztője: Lic. dr. Willy Saerk. Ára negyedévre 2 márka. Vezércikke mindig egy rövid, legfennebb másfél hasábos — vallásos elmélkedés bizonyos biblia textus alapján, valamely keresztyén vallásos igazságról. Valóban mustrái annak, hogy miként kell népszerűen feldolgozni a keresztyén vallás nagy dogmatikai igazságait, mindenik egy-egy *minta predikáció-vázlat*. Következő cikkei vallásos, egyházi, társadalmi értekezések, vonatkozással mindig a gyakorlati egyházi életre. »Egyházi hetiszemle« és a »Különlélek« zárják be gazdag tartalmát. Időközönként »Mellékletet« ad irodalmi ismeretivel és bírálatokkal. — A másodiknak címe: *Protestantische Monatshette*. Neue Folge der »Protestantische Kirchenzeitung.« Szerkesztője a régen kipróbált dr. Julius Websky. Ára: félévénként 4 márka. Munkatársai a régi gárdából: Holtzmann, Bassermann, Hilgenfeld, Merx Nippold, Pfländerer, az újabbak: Kesselring, Lüdemann, Schmidt, Schmiedel, Siegfried, Thoma stb. tanárok; Zittel, Ziegler, Hanne, Manchot, Mehlhorn (lipcsei ev. ref. lelkész) stb. lelkészek. Na-

gyon alkalmasok állandó kontaktusban tartani olvasóit a theol tudományok haladásával. Csak egy párt említünk az eddig megjelentek közül: *Holtzmann*: »Baur és az új testamentumi kritika korunkban«; *Lüdemann*: »Ismeretelmélet és theologia«; *Fischer*: »Schleiermacher-tanulmányok«; *Eggeling*: »A szellemek világa a művészetben«; *Schmiedel*: »Az emberfia« nevezet és Jézus messiási öntudata«; *Merx*: »Négy Evangeliumunk legrégebb ismeretes szövege« (a sinai kolostorban legrégebb syr fordítás után), stb. stb. — Valóban alig ajánlhatnánk ezeknél jobbat. A kiadó cég: »Georg Reiner Berlin S. W. Anthaltstrasse 12.

Kiadóhivatal üzenete.

Tisztelettel kérjük előfizetőinket, hogy hátralelékaikat sürgősen beküldeni sziveskedjenek.

M. P.-Laka. A most küldött előfizetés az 1899. év javára iratott. A kiadóhivatal.

Hivatalos rész.

4394—1898.

KÖRLEVÉL

valamennyi erd. ev. ref. kollegium m. t.

Előljáróságának

Címek és az érdekelt tanuló ifjuság tájékoztatására tudatjuk, hogy a marosvásárhelyi ref. főgymnasiumnál folyó évi december hó 22-én megtartandó javító érettségi vizsgálatokhoz a kultuszminiszter úr f. é. 81,015—XI/24 számon kelt leirattal az 1883. évi XXX. t.-cz. 23. §-ából kifolyólag Csiky Lajos debreceni ev. ref. főiskolai tanárt küldötte ki kormány-képviselőül Kolozsvárrt, 1898. december hó 2-án.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

4350—1898.

KÖRRENDELET

valamennyi t. Lelkész aához.

A vallás és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr ónagyméltóságának folyó évi november hó 12-én kelt 78735 számú s az 1868 évi LIII. t.-cz. 3. §-ának 2 bekezdése értelmében adandó nyilatkozat tárgyában kiadott alábbi körrendeletet ezennel közöljük összes t. Lelkész aáival, tudomásulvétel és ahhoz alkalmazkodás végett.

Az 1868. LIII. t. cz. 1—8 §-ai megszabják amaz alakszerűségeket, a melynek megtartása mellett a t. cz. 1 §-a értelmében mindenkinek szabadságában áll más hitfelekezet kebelébe s illetőleg más vallásra áttérnie.

Különösen pedig az említett t.-cz. 3 § a rendelkezik az iránt, hogy az áttérni kívánó az áttérés iránt megfelelő módon s helyen első ízben tett nyilatkozatától számítandó tizennégy nap eltelte után a megtörtént első nyilatkozathoz képest megfelelő módon s legfőllebb 30 nap eltelte előtt áttérési szándékát újból kijelenteni tartozik, mert az áttérés az idézett t.-cz. 6. 7 §-ai értelmében csak ezen alakszerűségek megtartása, illetve az ennek alapján nyert kétrendbeli bizonyítvány előmutatása folytán nyer befejezést s lesz a t.-cz. 1. §-ának rendelkezéséhez képest alakilag is érvényes.

Újabban ismételtelen előfordult oly eset, hogy az áttérni kívánó fél az idézett t.-cz. 3. §-a értelmében

másodízben is kijelentendő áttérési szándékát, az első nyilatkozat tételétől számított 14-ik napon jelentette ki s így az ily utóbbi kijelentés — az imént említett §. második bekezdésében foglalt ama szabálynak, hogy a másodízben teendő nyilatkozatnak az első ízben tett nyilatkozattól számítandó tizennégy nap eltelte után — tehát a naptári tizenötödik napon — kell történni — meg nem felelt, s ehhez képest az áttérés az idézett t.-cz. 1 §-a értelmében megengedett áttérésnek nem volt tekinthető.

Hogy elejét vegyem mindama káros következménynek, a melyek az ily érvénytelen áttérésből az érdekelt felekre nézve származhatnak, a szóban forgó nyilatkozat átvételére jogosított illetékes lelkészek az illetékes egyházi (illetve világi) hatóságok által figyelmeztetendők volnának arra, hogy hasonló esetekben a szabályszerű második nyilatkozat, illetve az áttérés érvényességének érdekében különösen tartsák szemük előtt azt, hogy a szóban forgó második nyilatkozatnak az első nyilatkozattól számítandó tizennégy nap eltelte után kell történnie.

S az áttérés befejezését a többször idézett t.-cz. 6. 7 §-ai értelmében az a lelkész is, a kinek vallásfelekezetébe az illető fél át akar térni, csak akkor tekitse érvényesnek, ha a felmutatott bizonyítványok a fentkivánt határidőt beigazolják.

Az 1895. XLIII. t.-cz. 21.22. §-ai az 1863. LIII. t.-cz. 1—8 szakaszaiban foglalt rendelkezéseknek hatályát minden bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetekre kiterjesztette, az idézett t.-cz. 23. §-a értelmében pedig arra, a ki törvényesen bevett, elismert vallásfelekezetek valamelyikéből kilépni óhajt, az 1868. LIII. t.-cz. 1—5. és 7 §-ai nyernek alkalmazást, azzal a módosítással, hogy az »áttérés« szó helyett »kilépés« értendő, továbbá, hogy az idézett t. cz. 4. és 5. §-aiban említett bizonyítványok az illetékes első fokú közigazgatási hatóságnál mutatandók fel.

Mindezekhez képest, de már az 1895. XLIII. t.-cz. 5. §-a értelmében is nyilvánvaló, hogy valamely bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetből való kilépés, illetve az ebbeli szándék kijelentésének érvényessége a határidő szempontjából is úgy ítélandó meg, mint az áttérésnél.

Budapest, 1898. évi november hó 12.

Wlassics s. k.

Kolozsvárrt, 1898. december hó 2-án.

Dr. Kádár János,
h. titkár.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

468 1898.

MEGHÍVÓ.

A kézdi ev. ref. egyházmegyének december hó 28-ik napján, d. e. 10 órakor kezdődőleg, K.-Vásárhelyt a város háza nagytermében tartandó rendes közgyűlésére ennek illetékes tagjait tisztelettel meghívom.

Tárgyai: 1. Jelentés az esperesi vizsgálatról. 2. Főjegyző jelentése az egyházmegyei tanács működéséről. 3. Felesketése az ujon választott aljegyzőnek, egy egyházmegyei tanácsosnak és egy világi köztörvényszéki bírónak. 4. Beadványok, lehető indítványok.

A gyűlést isteni tisztelet előzi meg, melyen könyörög tisztt. Szabó Géza felső-csernatonai lelkész aa.

Felkérem tisztt. lelkész aait, sziveskedjenek a gyűlés tartásáról annak t. világi tagjait kellő időben értesíteni. Léczfalván, 1898. dec. 10-én.

Zoltáni Elek, esperes.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Karácsony.

*Legyen ti veletek kegyelem, irgalmasság, békesség
az Atya Istentől és az Úr Jézus Krisztustól, az Atyának
Fiától igazsággal és szeretettel!*

Áldassék az Úr, hogy meglátogatta és megváltotta az ő népét és felemelte nekünk az üdvösségnek szarvát, hogy a mi ellenségeinktől megszabadítana és megjelenjék azoknak, a kik a setétségben és a halálnak árnyékában vannak, hogy a mi lábainkat igazgassa a békességnek útára!

»Magas hegyre menj fel te örömmondó Sion, emeld fel szódat magasan, te örömmondó Jeruzsálem, emeld fel szódat és ne félj«, mert »meglátogatott minket a magasságból való Csemete.« »A királyi székben ülőnek és a Báránynak áldás, tisztesség, dicsőség és hatalom örökkön örökké!«

Karácsony éjszakáján tölt be a mi örömnkre a zsoltár-író szava: »A sötétség, mint a világosság és az éjszaka fénylik, mint a nappal« A bakacsinba öltözött ég oda tűzte Efratának Bethleheme fölé a maga legragyogóbb csillagát, hogy legyen annak fénye biztos vezére napkelet bölcseinek, a kik a Jézus bölcsőjéhez valának eljövendők, hogy tisztességet tegyenek Annak, a ki készítetett minden népeknek megvilágosításukra való világossággal és az ő népének dicsőségül. Elnémult, hogy mélységes csendje annál jobban visszhangozhassa azt az örömhirt, mely az egész népnek örömévé lett. Betakarta sötét szárnyaival a földet, hogy óvja, hogy többé ne földi zaj riaszsa fel mély álmából annak lakóit, hanem égi szózat, mennyei seregeknek Istent dicsérő s békességet és jóakaratot hirdető éneke legyen majd

ébresztője, új életre keltője. És elfedett minden földi dicsőséget, hogy egyedül az Atya egyetlen szülöttének dicsősége világosítsa meg minden e világra született embert.

Karácsony titokteljes éjszakáján tölt be a prófétai jövendölés: »Nem a nap leszen neked világosságod és nem a hold világosít meg téged, hanem az Úr leszen neked világosságod és a te Istened a te dicsőséged.« Akkor jelentettek meg sok sziveknek gondolatai. A tanácstalanul tétovázók biztos irányt nyertek. »Én vagyok e világnak világossága, a ki követ engem, nem jár a sötétben, hanem életnek világa léssen annak« — szól hozzájuk Jézus. A gyengék megerősítették és felzendülhetett ajkukon »Az Istennek pedig legyen hála, a ki adott nekünk diadalmat a mi Urunk Jézus Krisztus által.« A remegő lelkiismeret biztatást vett, az aggódó megnyugtató »Ne félj, csak higgy!« A tékozló fiu otthonra lelt, mert »nagyobb öröm van mennyben egy megtérő bűnös, mint kilenczvenkilencz igazak felett.« A küzdelem békességgé lőn, a harc diadalommá a Krisztus által, a ki az ő békességét adta az övének és a ki meggyőzte e világot. Meghirdetett az Úr jó kedvének esztendeje, az az idő a mely a könyörület pillanataiból, az irgalom perczeiből, a kegyelem óráiból, a megváltó, megszentelő szeretet napjaiból és a megdicsőített örök fényességü heteiből, hónapjaiból áll.

Mindeneknek szól az örömhír, mert az Isten minden embereket akar idvezíteni, hogy mindenek jussanak az igazságnak ismeretére. És szól az ígért: »A ki diadalmas léssen, mindenekkel birni fog és léssen annak Istene és ő nekem fiam léssen.«

Hadd hirdesse a karácsony örömét főiskolánknak e szent ünnepekre kibocsátott követe is — —. Az ige számára táruljanak fel a szívek, nyomában gazdagodjanak a lelkek, dicséret zendüljön minden ajkon s szárnyaljon az ének az Úrhoz »Megtartó Krisztus légy áldott, Te birjad sziveinket; Tégedet az Isten adott, Hogy idvezíts bennünket; Nincs próféta kívüléd, Idvesség foly te tőled, Bűneink enyhítésére s jövődönk keresésére.«

Boldog ünnepeket kíván minden hiveknek az erdélyi ev. ref. egyházkerület thcol. fakultásának tanári kara s annak nevében

Kolozsvár, 1898. deczember havában

Kenessey Béla,
igazgató.

Karácsoni gondolatok.

Itt van a szép karácson. Lelkemet önkéntelenül az elmerengés gondolata szállja meg. Kitekintek a természet dicsó templomába, az Istennek ama fölséges alkotásába, hol örök rend, örök törvény honol; hol nincs pihenés, nincs halál, hanem örök élet. Ah, hisz pihen a föld; igaz, pihen; de pihenése munka, az előkészület lassu és öntudatos munkája. Gyűjti a termő erőt, hogy majd, mikor eljön a tavasz langyos szellőjével, éltető melegével: az az erő életet keltsen ott, a hol most, véges elménk szerint, kihaltnak látszik minden.

Igen, élet van a földben. Ezt mondja a próféta: »Nyissa meg magát a föld és származzék onnan szabadság és igazság« (Esa. XLV. 8.) Élet a szabadság, élet az igazság, élet a munka és szeretet. Ezt az életet az Isten fia, a mi megváltónk, Jézus hozta alá a menyből a földre. Legyen azért »dicsőség a magasságban Istennek« (Luk. II. 14.)

Egy új világ hírnöke vala a karácsoni angyal, mert a keresztyénség egy egészen új világot teremtett. Lerombolta az embereket egymástól elkülönítő válaszfalakat, hogy azok romjain felépítse az egyenlőségen alapuló keresztyén társadalmat. s Isteni eszméi és igazságai szárnyat adtak az emberi léleknek, hogy szabadon repüljön a magasba, Teremtőjéhez, *a ki maga is lélek és igazság* (Ján. IV. 24.); s mint a tavasz langyos melege, szeretetet fakasztottak a szívben, hogy e szeretet áthassa az egész embert, s melege megérlelje az erkölcsi élet nemés gyümölcseit; fölnyitották a családi élet paradicsomát, száműzve onnan a hajdankori rabszolga nőt és a zsarnok urat. A keresztyénségben megnyilatkozott az ég, hogy ismét befogadja e földnek tékozló gyermekét, ki megtér és felsóhajt: „*Atyám, vétkeztem!*“ (Luk. XV. 18.)

Ah, dicső karácson, magasztos ünnep, légy üdvözölve mindörökre! Eljöveteledet ma is örömmel várjuk, hogy minél hathatósan hirdessed nekünk is amaz új világ evangéliumát, mert kétezer év leforgása nem volt elég arra, hogy eszméid meghódítsák e világot, s minden lelket meggyőzzenek arról, hogy *más*

tundamentumot senki nem vethet azonkívül mely egyszer vettetett, mely a Jézus Krisztus.“ (I. Kor. III. 11.)

Csudálatos dolog, hogy amaz igaz szőlőtőkéből kinőtt szőlővesszők közül, egy sincs annyira hasonlatos az anyatökéhez, mint a mienk; vagy is, az összes keresztyén felekezetek közül egy sem predikálja a Jézus Krisztust oly tisztán és hamisítatlanul, mint a református egyház, — s mégis, egyházunk nem hódít úgy, a mint kellene, nem növekedik oly terebélyes fává, mint eszméi, igazságai megkívánák. Csudálatos, hogy protestáns a tudomány, a művészet; eszméink bélyege rá ütve az állami élet összes alkotásaira; hirdetjük, hogy protestáns szellem lengi át a politikát s a szabad gondolkozás útát tör magának mindenfelé: mégis, a református egyház nem representál sehol, nincs református közszellem, hanem van pápista nemzeti ünnep, pápista hazaszeretet, pápista közszellem, megindult és mindjobban hódít, in capite et membris, az ultramontanizmus.

Hol van itt a hiba? Bennünk e csupán, egyedül, vagy a korszakban? Avagy mindkettőben együtt véve? Annyi tény, hogy a pápismusnak mindig volt egy nagy előnye a protestantizmus felett: tudott alkalmazkodni, s ez előnyének köszönhette hódítását. Az állami életben, ha kellett monarchikus volt, ha kellett republikánus; az egyházi életben más evangéliumot hirdet a gazdagnak és ismét mást a szegénynek, nem úgy szól a mivelthez, mint a miveletlenhez; társadalmi téren nem ismer morált, csak hogy eszméit diadalra juttassa; kultusa pedig olyan, mint e világ: fénylő és czifra, mely az ember érzéki világát rabul ejti, minden mélyebb gondolkozás nélkül. És a református egyház? Ugyan az ma, a mi volt tegnap; prédikálja a Jézus Krisztust, a ki *botrány és bolondság a bölcseneknek, nekünk pedig, kik megtartatunk, az Istennek hatalma.* (I. Kor. I. 18)

Álljunk meg itt egy kissé, s kérdjük meg önmagunktól, hogy az Istennek, eme nekünk adott nagy hatalmát, érezzük-e magunkban? s ha igen, tudjuk e azt érvényesíteni minden téren, hogy ne csak névleg, hanem *tényleg* is protestáns legyen mind az, a mi ma nem az, de az lehetne?

Alszik a természet. Ugy tetszik, mintha emez isteni erő is szunyadna bennünk. Hirdetjük ugyan az ígét és küzdünk egyházunk érdekeiért, de nem a *Luther* hitével, mely kitör és így szól: Itt állok és más-kép nem tehetek. A mai társadalomnak pedig ilyen beszéd kellene, mert ebben van az élet, az igazság, mely hat és hódít. Több kálvinista szellemet azért megjelenésünkben, beszédünkben, cselekedetünkben!

Pihen a természet. Pihen az anyaszentegyház is de a pihenésben nincs erőgyűjtés, nincs élet, mert jó magyar, kálvinista népünk ma is tétlenül tölti idejét, s ha felekezeti érdekről van szó, közönyösen mondja: hát, hiszen, mind egy Istent imádunk. Igaz, de én azt szeretném, ha amaz Istent ő református szemmel nézné, és ne volna mindegy, hogy egy nemzeti ünnepen református templomban imádkozik-e, vagy kath. templomban; aztszeretném, ha hite és meggyőződésénél fogva egy tiszta, protestáns közszellemet teremtene, ha a benne rejlő nagy erőt és hatalmat megmutatná a sajtóban, a társadalmi munkában, szóval az életben. Azt szeretném,

ha öntudatunk felébredne és észre venné a veszélyt, a melybe jóhiszeműségünk, szabadelvűségünk sodort bele, és aztán teremtene egy virágzó egyházi életet, hogy ne csak egyesek érezzenek és gondolkozzanak, hanem mozduljon meg az egész és hirdesse, hogy él!

De, ah, mikor lesz még ez; mikor győzi meg a mi hitünk a világot?

Megszületett a Jézus Krisztus. Templomba hiv az ünnepi harangszó; siessünk oda és vele együtt, születésünk újra mi is hitünkben, egyházunk szeretetében; erőben, kitartásban, hogy a karácsoni evangélium mi bennünk, mi általunk győzze meg a világot!

Vajda Ferencs.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

(Legközelebbi tennivalónk.)

Református egyházunk tekintélyét, súlyát nagyban fogja növelni, ha mindenik egyházközségünk ki lép az ő speciális körülményeinek személtartásával a munkás szeretet mezejére s humanitarius intézményeket szervez s így az ige hirdetése mellé oda kapcsolja az ige cselekvését is. Az emberiségnek szüksége van profétákra, de szüksége van samaritanusokra is. A samaritanus az ige hirdetője is és pedig cselekedettel. Nem helyezkedünk ugyan ellentétbe azokkal a humanitarius intézményekkel, melyek a szegények, aggok, árvák, munkások, iskolások, stb. ügyét karolják fel anélkül, hogy magukon egyházi bélyeget hordanának. Minden jó dolog keresztyéni is egyszersmind. De hiveink humanitarius tevékenységét egyháziilag is szerveznünk s irányítanunk kell. Nagy előny, ha templomunkkal összeköttetésben van az iskola és nagy előny, ha egyházunkkal összeköttetésben van egy árvaház, menház, gyermekmenhely, szegény gondozó stb. Szóval: szükség, hogy egyházközségeink, mint egyházi szervezetek a keresztyén munkás szeretet mezőinek is mivelői legyenek. Hiveink református öntudatát erősíti egyházunknak minden egyes érvényesülése. Érvényesülni pedig annyit tesz, mint teljes súlylyal ott lenni. Az ott levés mindenestre föltétele az érvényesülésnek. A társadalmi munkákban egyházunknak ott kell lennie. Ily irányu egyházi tevékenységre törekednünk kell. Ha pedig valamely humanitarius szervezett községileg áll elő, lelkésztársaink igyekezzenek az ily ügynek élére állani. A lényegileg keresztyén ügyekben legyen ott a pap. A pap, ez a symbolikus ember. Hiveink bizalmát is csak jobban megnyerjük így. E dologra még visszatérünk.

Szeretnénk végig menni a társadalmi élet összes formáin, hogy megjelöljük azokat a mozzanatoakat, melyek által a református egyházi öntudat erősíthető. E tekintetben lapunk jövő számai is nyitva lesznek. Most, cikkünket be akarván végezni, két fontos dologra akarjuk föl hívni a figyelmet. Mindkét dolog a református egyházi tudat fejlesztésére igen jelentős s mindkét dolog egyenesen lelkésztársaink kezében van. Mi megjelöljük ezt a két dolgot és szólunk róluk. Nem annyira azért, hogy e dolgokat most már hosszasan megvitassuk, valamikor tartandó papi érte-

kezleteink tárgysorozatába fölvegyük, hogy a sok tanácskozó szó miatt meg ne születessen a tett; nem, nem; de rámutatunk e két munkamezőre azért, hogy ott azonnal munkába álljunk s aztán majd csak a munkásság eredményéről számoljunk be.

Szervezzük minden egyházközségünkben a *gyermekistentiszteleteket*. Mindenütt és haladék nélkül.

A református egyházi öntudat gyöngítésére nagyban befoly iskoláinknak néha nem is valami óvatós átadása az államnak. Növendékeink államiskolai élete egyházon kívüli élet. Az államiskola, igen természetesen, a felekezetenélküliség intézménye az elméletben és bizonyos körülmények között a gyakorlatban is. De éppen nincs kizárva, hogy a névleg felekezetenélküli iskolában tényleg az a felekezet fog dominálni, melynek érvényesülésére az állami politika, a helyi viszonyok, az intéző egyének, az illető egyházak energiája, vagy mondjuk egy szóval: a klíma kedvezőbb. Szerintünk az volna legjobb, ha iskoláink egyházi iskoláknak maradhatnának. A legnagyobb szerencsétlenség pedig az, ha nem tudjuk visszatartani hiveinket, hogy gyermekeiket éppen pápista iskolákba adják. Elemi iskolás gyermekeink még nem reflectálnak és nem bírálják, de élénk receptivitással látnak, hallanak, tapasztalnak, élményeken mennek át, szokásokat vesznek föl. Ilyenkor kell nekik igazán református egyházas környezet. E korban is kivált az elemi alsóbb osztályokban a gyermeknek nincs ugyan még felekezeti öntudata, de az öntudatlanul nyert benyomásokból a lélek mégis tartalmat nyer, s a lélek karakterének éppen alapja vetetik meg. E korban ugyanis ismeretet is szerez már a gyermek, de a szerzett ismeretnél fontosabbak itt azok a gyermeki lelket irányzó élmények, az a karaktert alapító és képző környezet, a melyben a gyermek benne él. Ez a mozzanat teszi az egész életre kihatólag nagyjelentőségűvé a családi életet is s nem pedig talán a család által nyújtott ismeretek sokasága. Mert az ismeretek, vagy éppen specialiter a vallásos ismeretek folyton változnak. Nem baj; csak maradjon meg a vallásos karakter. A vallásos karakter. S itt nem valamely általános, tulajdonképen nem is létezhető általános vallásos karakterre gondolunk, de egy realis, individualizált vallásos karakterre: a református egyházas vallásos karakterre. A vallásos karakter az ő alapját, irányát tehát már a gyermekkorban kapja meg s később soha sem, vagy legalább is nem azzal az elementaris életteljességgel. Legelőnyösebb volna tehát, ha iskoláink egyházi iskolák maradhatnának református környezettel, szokásokkal, tradícióval, szellemmel. A hazai lutheranusok között van oly irány, mely az egyháznak az ő gymnasiumáról való lemondását sürgeti. Mi ezt az irányt sem helyeseljük.

Nem akarunk a gymnasium nemzetnevelő feladatáról s ennek minden irányu consequentiáiról dissertálni, csak rámutatunk arra a tényre, hogy a gymnasiumi növendékekben már éppen kinyílik a felekezeti öntudat s e nyíló felekezeti öntudatot ápolni kell. A fölébredt s fejlődő felekezeti öntudatnak minél teljesebb tartalmat kell adnunk a környezetben rejlő s már előbb is említett befolyás által is, de a már rendszerezettebb vallásos ismeretek által is. Az elemi iskolások naiv vallásosságát, refor-

mátus egyháziasságát világosan tudatossá, logikailag is igazoltá kell tennünk. Így kívánja ezt a magasabb fokú képzettség, melylyel egyházunknak számolnia kell. Ennél fogva mi gymnasiumaink államosítását sem óhajtjuk, sőt éppen intenzívebb egyháziásítását kívánjuk. Csak református ifjúságból növekedik református gyülekezet. Van ugyan első tekintetre valami tetszetős abban az indítványban, hogy meneküljünk az iskolák terheitől s fordítsuk így fölszabadult erőinket egyházunk erősítésére. Csalódásban élünk, ha iskoláinkat tengernek tartjuk. Egyházunknak éppen támaszai azok. Mert egyházunk ereje az élő, erős református gyülekezetben van s egy ily gyülekezet nem száll le nekünk valahonnan a levegőből, de felnő az iskolákból. Az nem gondol az emberiséggel, a ki a növendékekkel nem gondol s abban is nagy igazság van, hogy valamely asszony még nem anya csupán azért, hogy gyermekei vannak. Az anyaszentegyháznak kezdettől fogva kell gondoznia, nevelnie övéit. Mi pedig sok helyütt letörjük egyházunk virágos ágait s aztán úgy teszünk, mintha csudálkoznánk, hogy nincs — termésünk. A gyermekkorukban egyházunk által nem gondozott felnőttekkel már késő az operatio. Pedig bátran állíthatjuk, hogy egyházi karakter nélkül hiveink az egyház anyagi ügyeit sem vezethetik, az egyházi közigazgatás és törvényhozás funkciót sem végezhetik jól. Egyházi karakter nélkül az országos egyházpolitika intézése is szerencsétlenül üt ki. Az egyházi karakter megadásában nagy előny volna, ha az iskola, melyben növendékeink tanulnak, szervezetileg is egyházunkhoz tartoznék. Az irányzat azonban az államosítás. S éppen a mi egyházunk ejti ki kezeiből, mondhatni: rohamosan, iskoláit. Annál nagyobb kötelességünk felhasználnunk minden oly eszközt, mely növendékeinket a mostani egyházpolitikai és iskolapolitikai viszonyok között is egyházi gyülekezetté fejlődni segíti. Ebben a tekintetben nagy áldást várunk mi a *gyermekistentszteletek* intézményétől.

(Folyt. köv.)

Bevezetés

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

(Folytatás.)

66 évre terjedt életének nem éppen derekán, de személyisége, vallásos és tudományos karaktere kiképződésének utolsó-előtti stadiumában áll előttünk a »Beszédek« írója. Jellemképződés és fejlődés tekintetében tehát az a harmincz év bír legnagyobb fontossággal, mely már hátamegett van s a mely eseményekben és hatásokban egyformán gazdag és változatos.

E hatások közt, mindenekelőtt első helyen áll — a szülői ház. Atyja református pap, tábori-lelkész a porosz Sziléziában. Boroszlóban állomásozik, midőn neje 1768. november 21-én megajándékozta egy fiúval — a mi *Fridrik Dániel Erneszt*-ünkkel. Atyja, s feltételezhetjük azon benső viszony alapján, melyben a szülők egymással állottak, anyja sem volt érintetlen a kor vallásos irányzataitól. Atyja ifjkorában

származása helyén Hessenben az elleriánusok apokalyptikus-mystikus szektájához tartozott, később — mint azt fiának maga bevallja — a rácionálizmus hatása alatt hajótörést szenvedett a hitben. Fiuk születésekor a szülők a hernhuti testvérszövetséggel vannak közösségben s mielőtt a fiú ennek iskolájába *Nieszky*-be kerülne 1783-ban, már a szülői háznál e szellemben neveli a kegyes anya a gyenge testű, de mély kedélyű gyermeket. E nevelési irányzat folytatódik *Nieszky*-ben és a hová innen két év múlva átmegegy, a hernhuterek *Barby* i seminariumában 1787-ig. Ezek azok az évek, a melyekre való vonatkozással írja a »Beszédek«-ben: »Kegyesség volt az anyaméh, a melynek szent homályában ifju életem táplálkozék és a még ismeretlen világra előkészítették; azt szívta magába a lelkem, mielőtt még sajátlagos mezejét a tudományban és élettapasztalatban megtalálta volna.«

Azonban nagy szelleme előtt e sajátlagos mezők sem maradhettek ismeretlenek sokáig. Mig *Nieszky*-ben még arról panaszkodik, hogy »az Ildvezítőt még nem szereti eléggé, nem tud vele elég zavartalanul járni, társalogni.«, *Barby*-ban már — mint 1794-iki önéletrajzában írja — megújulnak és teljes erővel lépnek fel a gyermekévek óta soha sem nyugvó vallásos kétélyek. Az iskolai évek vége közelgett, előtte állt a papi hivatal, de érezte, hogy meggyőződéssel nem prédikálhatná azt a tant, mit neki tanítottak. Kétélyeit már korábbi leveleiben is sejtette atyjával, de most már elérkezettnek látta az időt nyíltan és leplezetlenül feltárni előtte lelki világát. Az 1787 évet köszöntő levelében írja atyjának: »A hit az Isten ajándéka s te kérdezed, hogy valjon adatott-e nekem? Nekem ugytetszik, hogy csaknem elvesztettem. Nem tudom hinni, hogy örökkévaló és igaz isten legyen az, ki magamagát folytonosan emberfiának nevezte; nem tudom hinni, hogy az ő halála helyettes elégtételi áldozat volt, mikor azt ő maga soha kifejezetten nem tanította és mert nem tudom hinni, hogy az szükséges volt, mivel lehetetlen, hogy az Isten az embereket, a kiket nem magára a tökéletességre, hanem csak az arra való törekvésre teremtett, örök büntetéssel sújtsa azért, hogy nem lettek tökéletesek.« Mint említők, volt idő, mikor az atya is érezte e kétélyeket, most azonban egy valói hernhuti stílusában a galatákhöz írott levél szavaival ostromozza fiát. »Oh, esztelen gyermek, kicsoda bűvölt meg tégedet, hogy ne engedelmeskedjél az igazságnak, te, a kinek szemei elébe rajzoltatott a Krisztus, a ki általad most újra megfeszítették. Fiam, fiam! mily mélyen sújtasz engemet, mennyi sóhajt sajtolsz ki lelkemből! Menj tehát a világba, melynek dicsőségét keresed és lásd meg, ha valjon annak bódítása képes-e kielégíteni lelkedet, ha megvetette az isteni indítást, a mit a Krisztus ad minden utána szomjuhozó szívnek!? Soha sem izlelted tehát az ő sebeinek egyetlen balsamcseppjét sem? és képmutatás és hazugság volt mindaz, a mit írtál és a minek érzését annyiszor magasztaltad? Ha pedig igazság volt, oh, akkor kemény bizonytságot fog tenni ellened ama napon, ha meg nem térsz ahhoz, ki kész rajtad mindig könyörülni?« — A fiu azonban mélyen érezte, hogy nem a Krisztustól, hanem csak a hernhuterek kristológiájától szakadt el. »Nem futó gondolatok ezek — írja — ha-

nem mélyen lelkemben gyökerezők, a melyeket több, mint egy év óta hosszas és komoly utángondolás eredményeként hordozok magamban. Nem is akar elszakadni a Krisztustól, sőt az ő szolgálatától, az ő hirdetésétől sem akar megválni, de mert ebben a formában meggyőződéssel nem teheti, — más utat keres. Halléba megy theológiát hallgatni. Anyai nagybátyja Stubenrauch theol. professor házában lakva tanul szorgalmason. Megismerkedik a Semler szabadelvű theológiájával és bibliai criticizmusával, tanulmányozza Wolfot, Kantot, Jakobit. Az ellentétes rendszerek tanulmányozása közben így nyilatkozik: »Nem hiszem, hogy valaha teljesen kiképzett és kikerekített rendszerre juthassak, annyira, hogy minden felvethető kérdésre határozott s más ismereteimmel teljes összefüggésben álló feleletet legyek képes adni. De az volt meggyőződésem eleitől fogva, hogy arra nézve, hogy végre az ember a bizonyosságnak kielégítő fokára jusson, és megállapíthassa azt a határt, a melyen innen minden kérdésben szükségszerűen állást kell foglalnia, és a melyen túl levőket megnyugvása és boldogsága minden veszélye nélkül eldöntetlenül hagyhatja, csak az által szerezheti meg, hogy folytonosan vizsgál, kutat, bírál és kihallgatja türelmesen minden párt nyilatkozatát.«

Az ifjúnak e szavaiban — mondja Gass — a férfi szelleme nyilatkozik. Mert a tudás tökéletes rendszere azután sem lett soha végcéljává, de annál inkább az, hogy fölismerje a megismerhetés határát, hogy elérje a megbizonyosodásnak kielégítő fokát s hogy lehetőleg ismeretei és nézetei ellenmondás nélküli egységes egészet alkossanak.

Halléban letett vizsgálatai után előbb nevelő, majd tanító és helyettes lelkész lesz, míglen öt évi változatos pályán 1796-ban a Charité papjává hivatik meg Berlinbe. Innentől kezdve szellemi életében jelentékeny emelkedés kezdődik. Míg egyfelől tudományos s különösen filozofiai tanulmányait fokozott szorgalommal folytatja, másfelől résztvesz a berlini társadalom legélénkebb szellemű körében, hol nem a közönséges barátság érzelmeivel kapcsolódik Birnkmann Gusztávhoz, Dohna Sándorhoz, Herz Heinriettehöz, Veit Dorotyához. A romantika szellemébe Schlegel Fridrik vezette be. Életének és irodalmi működésének egyik árnya e barátságból fakadt: — a »Bizalmas levelek Schlegel Lucindejéről,« a melyben e különben teljesen frivol és aesthetikailag is silány termékben igyekszik nemes vonásokat fedezni fel. »Szép kommentár egy rossz szöveghez«. Magasabb életelejét azonban itt sem tévesztette szem elől s »a mint a hernhuti szövetségben megtudta őrizni vallásos gondolkodásának szabadságát, e társaságból is megmentette komoly protestáns erkölcsi természetét.« Viszont komoly erkölcsi természete megszabadította a Schléggel való barátságától is.

Ez időre esik a »Beszéd« keletkezése. Czélunkra nézve felesleges most életének további folyamát s tudományos képződésének alakulásait vizsgálni. Erről csak röviden emlékszünk meg, hogy e pontra visszatérjünk.

(Folytatása következik.)

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1898. decz. 10.

(Folytatás.)

Magyar-kapudi egyházközségünk bjelentvén, hogy papi állomását, ez év október havában, betöltötte, kérte az ezen állomás javára régebben rendszeresítve volt évi 65 frt. államsegélyi összegnek további folyósítását, minthogy e nélkül a papi fizetés a 400 frtot sem éri el. Miután azonban az idej rendszeres államsegély teljesen fölhasználtatott: Ig. Tanácsunk a kérést nem teljesíthette, hanem előjegyzésbe vette t. Papucs Dávid aát, a rendkívüli államsegélyből leendő részletetésre.

A dunamelléki ref. egyházkerület püspöke közölte ig-tanácsunkkal esetleges hozzájárulás végett, a kerület őszi közgyűlésének ama határozatát, melyben a közoktatásügyi miniszter úr önmagyméltósága által minden év nov. 19-re, tehát Szent Erzsébet napjára, kitűzött emlékűnnepélyeket szeptemberben és az iskolai év megnyitó-űnnepélyekkel kapcsolatosan leendő megtartását határozta el. Ig-tanácsunk maga részéről is osztotta ugyan ama felekezeti és hitbéli aggodalmokat, melyek a dunamelléki kerület határozatának rugói voltak s épen ezen aggodalmak miatt maga részéről sem fogadta volt el a minisztérium által megállapított napot hanem a kegyeletes emlékűnnep megtartása idejéül általánosságban csak a november hónapot jelölte meg, de e határozatát most utólag megváltoztatni nem tartotta szükségesnek, egyfelől azért sem, mert a dunamelléki kerület által hitűzött időben, t. i. az évnyitó-űnnepélyvel kapcsolatban, nincs idő és alkalom kellő súlyt fektetni dicsőült királynénk méltó emlékezetére.

Bágyoni egyházközségünk indokolt és egyházmegegyileg is pártolt kérésére, megengedte ig-tanácsunk, a ker. közgyűlés jóváhagyásától föltételezetten, hogy a kepe váltó-alap tulajdonát képező 11 h. birtok haszonélvezetével és évi 50 frt készpénzzel a papi terménykepe és mindennemű stóla megváltassék.

A zsnati törv. 184 §-a értelmében, egyházkerületi szabályrendelettel kell intézkedni arra nézve, hogy a régi vizsgálati rendszer szerint képesített papok minősítési fokozata mily módon állapíttassék meg. E szabályrendelet-tervezetét ig-tanácsunk, a theol. fakultás tanárkara által javaslatba hozott alakban, elfogadta, felsőbb jóváhagyástól függőleg megállapította és közzétételét elhatározta, hogy az egyidejűleg elrendelt minősítési összeírásoknál már e szabályrendelet értelmében lehessen eljárni. Kapcsolatosan megtette ig-tanácsunk a kellő lépéseket arra nézve is, hogy az idej közgyűlés rendelkezéseinek megfelelően, a papi minősítések kimutatása a jövő évi közgyűlés jegyzőkönyvében közzétehető legyen.

Székelyudvarhelyi egyházközségünk határozata, mely szerint a temetési stólának megváltását kimondotta és a megváltási összeget a pap részére évi 117 frtban, a kántor részére pedig évi 50 frtban állapította meg, jóváhagyatott.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Fényes csillag.

Háborgott a lelkem, mint a tenger árja,
Zúgó zivatar ha véges-végig járja.
Gyötrő, súlyos gondok lenyomtak a porig,
Közeleg az éjel, a nap leáldozik
S vak sötétség borít.

Mig az éj beállna, segítségért nézek,
Hiszen itt körültem még emberek élnek.
De a ki meglátott vagy más útra tért el,
Vagy még reám sulytott durva, rideg kézzel,
Nem jött segítséggel.

Vergődő lélekkel fel az égre néztem,
Fényes csillag gyúlt ki fenn a magas égen.
Ott ragyog, világít ama szent éj óta,
Sok tájő kebelnek a meggyógyítója,
Megvigasztalója.

Fénysúgáraiból fényes út szövődik
S elvezeti lelkem a jászolbölcsőig,
Onnan bizalommal, megnyugodva tér meg:
Még sincs remény nélkül ez a földi élet,
Bármenynyi seb éget.

A jászol-bölcsőtől nagy út van az égig,
Értem is született, ki azon ment végig.
Ha az ő nyomáról én is le nem térek,
Útamat állják bár nehéz szenvedések,
Én is oda érek.

G. Diószeghy Mór,
ev. ref. lelkész.

Karácsony.

Zúg a harang, imára menjünk,
Buzgó ajakkal énekeljünk,
Szívünket öröm töltse be, —
Békesség szállt a földre le:
— A Megváltó ma született!

Csillag lobog, csillag vezérel,
Tele az ég sugárral, ténynyel,
Pásztorok hosszú útra kelnek,
Kapuja felé Bethlehemnek.
— A Megváltó ma született!

Királyok jönnek meszsi tájról
Kis Bethleembe. Ott a jászol,
Körötte tenger-tenger népség.
Hallgatni az angyal beszédét:
— A Megváltó ma született!

Örök sugár, derengő, fényes,
El oda ért, el oda szállt a néphez,
Hideg szívet is fölmelenget,
Kétséget is elűz e gyermek, —
— A Megváltó ma született!

Arany derű mosolyg az égen,
A föld is ég öröm tüzében,
A múlt idő bukott a sírba,
Mert el van mondva, meg van írva:
— A Megváltó ma született!

Ember, ébredj! — öröme kelve,
Az égi harmat hull szivedbe,
A kétség lelkedet ne bántsa,
Nincs már szegény és nincsen árva
— A Megváltó ma született!

Nézd, ott a bölcső s benne: Élet!
Mi vár reád: sohase kérdjed.
Ha szenvedés, ha bú baj érne,
Nézz Bethlehemnek gyermekére.
— A Megváltó ma született!

Kétkedő szived megépül,
Nem irtózik lénytől, reménytől,
Ha sors veri, ha bánat éri,
A hitnek karján meg se érzi:
— A megváltó ma született!

Harsogva száll a hálaének
A mindenség nagy Istenének.
A szellő is úgy — szerteszállván —
E szent örömhírt viszi szárnyán:
— A Megváltó ma született!

Zúg a harang, imára menjünk,
Buzgó ajakkal énekeljünk.
Szemünk sugára azt ragyogja,
Szívünk is egyre azt dobogja:
— A Megváltó ma született!

Fuhász Sándor.

Különfélék rovata.

Olvasóinknak egyszerűen, de igaz szívvel kívánunk boldog ünnepnapokat.

Szász Domokos püspökünkéről a Debreceni Prot. Lap legközelebbi számának vezércikke ez igaz szavakat írja: »Szász Domokos püspök úrnak halhatatlan érdeme, hogy a nagyenyedi collegiumot (illetőleg a theol. akadémiát) beolvasztotta a kolozsvári papnöveldebe; nem nagy baj rá nézve, ha ezért szülővárosa excommunicalta; majd állít neki maradandó emléket a jövő nemzedék, melynek lelki gondozását magasabb műveltségű lelkészek kezébe tette le.«

Lapunk és a görgényi egyházmegye papi értekezlete.

A görgényi egyházmegyének folyó hó 2-án tartott papi értekezlete kimondta, »hogy mivel egy, a mai alakjában, egészen hivatalos lapra szükség nem lévén, az szüntessék meg s maga a lap, mint irodalmi termék, hagyassék meg a magánvállalkozás számára s a tisztán csak hivatalos közlemények számára az egyházkerület tartson fenn egy hivatalos értesítőt. Ezen indítvány az egyházkerület összes papi értekezleteinek véleményadás s esetleg hozzájárulás céljából megküldenti határozatott.«

Tehát a mai hivatalos lap töröltessék el a föld színéről s állítson elő lapokat a magánvállalkozás Mindenek előtt komoly csodálkozásunkat fejezzük ki, hogy akad oly papi értekezlet, melynek gondolkodását, törekvéseit, főfő gondját lapalapítási problémák foglalkoztatják, mikor mindenfelől valóságos veszélytől környezett egyházunk érdekében valóságos ellenség ellen kellene harcolnunk, mikor egyházunk anyagi, erkölcsi bajait kellene gyógyíthatnunk, mikor egyházi életünket s egyházunk által istenországát annyira szent, de parlagon mezőn kellene építenünk. Ilyen krisszel teljes időkben a görgényi mentőtársulat nagy zajjal kirobog oda, hol rá semmi szükség, mert egyházkerületünknek éppen sajtó ügye nem igen szorul mentésre. Elhiszszük, hogy a görgényi indítványozók igaz járásban levő emberek, kiket nem subjectiv indokok vezetnek, s csakis az ügy, az ügy nem hagyja nyugodni őket.

Véleményünk szerint igenis szükség van egyházkerületi hivatalos lapra és pedig mai alakjában s nemcsak, mint kizárólag a hivatalos rendeletek rövid értesítőjére. Miért? Mert egyházkerületünk hatóságainak, vezéregyéniségeinek nem csak rendeletei vannak, de vannak eszméi, tervei, céljai. Hiszen érdekes ugyan az is, hogy ismerjük Görgény gondolatait; de nem kevésbé érdekes megismernünk az egyházkerület vezetőinek terveit, gondolatait s egy és más dologban állásfoglalását. Ily hivatalos lapot, ha nem volna, teremteni kellene. Aztán mi lesz a szabad vállalkozásra hagyott egyházi lapokkal? Szabad most is lapot indítani. Szabad. Mi magunk, úgy lehet, akkor is fogunk lapot szerkeszteni, mikor eltöröltetik a hivatalos jelleg és, úgy lehet, hogy abban hagyjuk a lapszerkesztést a mostani állapot mellett is. Most már azonban, minthogy Görgény ügyis rövid időn más állapotokat fog teremteni, mégis talán illendőbb lesz, ha erre a hátra levő rövid időre még megmaradunk a szerkesztésnél. Azonban, komolyan nem szeretnők, ha egyházkerületünkben egyenél több lap is volna. Nincs kizárva, hogy a kezdetben nemes verseny majd személyes harcokra vezetne. A különböző lapok mellé különböző pártok csoportosulnának. Pedig nekünk egységre van szükségünk, nem pedig pártos meghasonlásra. Jó szerencse, hogy van még papi értekezlet a görgényin kívül is. Tömörüljünk inkább az egy lap mellett, terjeszszük ezt a világiak között is s legyünk azon, hogy már a jövő évben két íven jelenhessék meg. — Aztán két-három lap számára hol lesznek az írók? Hiszen könnyű Görgényben, hol minden falu egy-egy Athene. Ha volnának is írók, hol vannak az előfizetők? A mieinket tudjuk, hogy hol vannak, mert — hátrálékban vannak. — Végül, a görgényi papi értekezlet azt is kimondja, hogy indítványa, mely a hivatalos lap léte ellen irányul, az egyházkerület összes papi értekezleteinek megküldessék hozzájárulást céljából. Hát persze. Egy ilyen nevezetes gyertyát kár volna, vétek volna véka alá rejteni. Már mondtuk, hogy jó szerencse, hogy nem csak Görgényben van papi értekezlet; habár nincs is mindenütt éppen »egyesült« papi értekezlet, mint Görgényben. Mi bizalommal kérjük a többi papi értekezleteket, hogy a görgényi indítványt jobb meggondolás végett származtassák vissza illetőségi helyére.

Mi kényes helyzetben vettük át a lapot s egy csomó robbanó anyag között gyűjtöttük meg s hordoztuk a szövetneket. Lapunkat egy tudományos és irodalmi színvonalon álló és közérdeket szolgáló organummá tettük. Megadtuk az elismerést ott, hol azt megadni erkölcsi kötelesség volt s a tévedéseket evangéliumi érzülettel tárgyaltuk. Lapunkban sehol a szolgaság, sehol az üres pöffeszkedés. Szellemünk, egész irányzatunk kifogástalan református, egyházas. Mi kaptunk egy-egy szennyes iratot, melyet félig olvasva dobtunk félre, de mi nem adtunk szennyes iratot. Lapunkat tanárok és papok írják. Figyelmünk kiterjed a vallástudományra, a gyakorlati lelkészetre, a vallásos poesisra, az egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre, a közigazgatásra, stb. stb. stb. Hát bátrak vagyunk kérdezni: mi nem tetszik lapunkban a görgényi kritikai iskolának? Talán lapunk borítékja lenne kékebb, színesebb? Mi?

Bizony, bizony, az a legújabb renaissance, mely Görgényből akar kiindulni, úgy véljük, elhibázott dolog.

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület 1898. dec. 29. és 30. napjain Kisújszálláson tartja XV. rendes közgyűlését. A tárgysorozatban a következő értekezéseket találjuk: »A konventi tanterv reviziója«, Sinka Sándortól; »A hagyományok jelentősége a prot. iskolákban«, Molnár Józseftől; »A szülőkről a szülőknek«, Dobay Sándortól. E felolvasásokon kívül ott van a tárgysorozatban az elnöki megnyitó, különböző jelentések, alapszahályok módosítása, stb. Kétségek nélkül gazdag program. Sajnáljuk és a programm egyetlen szegénységét abban látjuk, hogy az egyházkerület különböző részeiből összesereglett ev. ref. tanáregyesület nem vette föl programjába gyűlésének megnyitását egyházi istentisztelet által, melylyel a maga s az általa képviselt iskolák szellemét, egyéniségét symbolisalta volna is, de dokumentalta volna is.

Szaboleska Mihály, volt felfalusi ref. lelkész kiváló költő a temesvári papi állomást elfogadta s immár temesvári ref. pap. Mindenüvé elkíséri őt a mi tiszteletünk és a mi szeretetünk is.

»A Pesti Napló« karácsonyi ajándéka. Páratlan kedvezményt nyújt előfizetőinek a »Pesti Napló« Magyarország legrégebb napilapja, mely a jövő évben megalapításának félszázados jubileumát éri meg. Mindazon előfizetői, kik a jövő évi január hó 1-jétől kezdődőleg, habár negyedévi részletekben, de legalább félévre rendelik meg a »Pesti Napló«-t: teljesen ingyen kapják meg az Arany Zichy Albumot, Arany János balladáinak Zichy Mihály rajzaival illusztrált fényes díszkiadását, mely 12 frt értéket képvisel. E pazar fényvel kiállított díszmű, melyhez fogható még alig jelent meg a magyar könyvpiacpon, külső és belső értékénél fogva egyaránt a legbecsesebb ajándék, a mivel magyar lap valaha kedveskedett olvasóinak. A »Pesti Napló« előfizetési ára: egész évre 14 frt, félévre 7 frt, negyedévre 3 frt 50 kr egy hóra 1 frt 20 kr. A »Pesti Napló« kiadóhivatala: Budapest, VI., Teréz-körút 23. szám.

Az »Erdélyi Gazda«, az Erdélyi Gazdasági egyesület hivatalos közlönye, január 1-től mint hetilap fog megjelenni. Ajánljuk e jól szerkesztett gazdasági lapot gazdálkodással foglalkozó lelkész és tanító aafiai figyelmébe, annyival is inkább, mivel részükre a kiadóhivatal igen magas előfizetési kedvezményeket nyújt. A lap különben, a kedvezményes előfizetési feltételek kitüntetésével együtt, jan. 1-re mindenüvé meg fog küldetni mutatványul.

A szellemek lakodalma is divatban van Kihánában. Az elhunyt fiugyermekeket ugyanis abban az időben, midőn már házashatókká lettek volna, szintén elhunyt leányokkal összeházasítják, de előbb a két család megvitatja a dolgot s a csillagjós is nyilatkozatot ad ki, hogy a házasság szerencsés lesz. (V U.)

A szeretetház, sorsjegyeinek nyereményjegyzékét szerkesztőségünk azt mai nap kézhez kapván, a jelen számon kezdve közölni fogjuk.

Nyereményjegyzék

az erdélyi ev. ref. egyházkerület által a kolozsvári protestáns szeretetház javára rendezett jótékonycélu sorsjátéknak Budapesten **1898. november hó 15-én** megtartott **II. húzásán** kihúzott számokról.

(Első közlemény.)

A húzásnál jelen voltak: *Schilling Rudolf* kir. közjegyző, helyettese *dr. Majtinszky Zsigmond*, és a polg. hatóság részéről *Kerényi Béla* V. ker. előjáró helyettes.

200 koronától **25000** korona értékig eső nyeremények:
71029 nysz. 200 kor. 72110 nysz. 200 kor. 81313 nysz. 800 kor.
103143 nysz. 25000 kor. 124987 nysz. 200 kor. 138178 200 kor.
165177 nysz. 200 kor. 170454 nysz. 200 kor. 172439 nysz. 200 kor.
213145 nysz. 200 kor. 227712 nysz. 200 kor. 234846 nysz. 200 kor.
244087 nysz. 400 kor. 253665 nysz. 800 kor. 276562 nysz. 400 kor.
292249 nysz. 200 kor. 294255 nysz. 400 kor. 347752 nysz. 400 kor.
351942 nysz. 400 kor. 355793 nysz. 200 kor. 384711 nysz. 400 kor.
394980 nysz. 1000 kor. 418632 nysz. 6000 kor. 420871 nysz. 400 kor.
423120 nysz. 1000 kor. 469288 nysz. 200 kor. 469670 nysz.
400 kor. 478817 nysz. 800 kor.

17 nyeremény á **150** korona értékben: 22469 29126 539 54520
114675 238732 246208 249922 290782 306055 310923 318777
318977 388368 407686 418393 484874.

20 nyeremény á **120** korona értékben: 2357 11601 12774
57147 86547 119023 146292 167223 241522 288627 311182 328705
351283 356974 379262 418953 435013 435894 468362 471073.

50 nyeremény á **80** korona értékben: 14842 19872 28320
42950 101008 101288 112949 119954 139630 147145 179048 224282
231751 250947 251186 255098 258677 259034 261962 265297 284792
333355 392174 396109 396305 398680 444697 481324 487379 490107.

40 nyeremény á **60** korona értékben: 10099 34511 45770
64001 68925 70596 85739 98239 99446 110547 110874 115563
156221 159668 159687 167790 170161 185470 187529 203011
205772 217185 222994 223490 234498 250400 286580 286783
299218 312564 348668 385901 387188 394055 406450 431533
456285 470053 470637 479308.

Szerkesztői üzenet.

A *görgényi papi* értekezletről szóló tudósításban olvassuk, hogy Lénárt József a cura pastoralis köréből olvasott fel igen érdekesen és Csekme Ferencz olvasott föl egy — cikket. Már *cikknek* is mondjuk. Mindkettőjüket kérjük, hogy dolgozataikat lapunknak beküldeni sziveskedjenek. A Csekme felolvasásának czime: „Ének a papnékról.” Fölhívjuk Csekme barátunk szellemes figyelmét arra, hogy némely papokra is rá férne egy-egy — ének. Addig is kérjük már a készen levő s felolvasott cikket.

Hivatalos rész.

4401.—1898.

KÖRLEVÉL

valamennyi egyházközségünkhöz és iskoláinkhoz.

A földmivelésügyi m. kir. Miniszter úr ó nagyméltósága, f. évi 71544 szám alatt. november hó 19-éről keltezten, meleg hangú fölhívást intézett az ország lakóihoz, bizalommal kérvén abban a magyar társadalmat arra, hogy dicsőült Királynénk emlékeztére emlékfákat ültessünk.

Ohajom — s bizonyára csak ez lehet óhaja mindnyájunknak írja a Miniszter úr, — hogy a nemzet hálas kegyeletének ez ősi szokás szerint való megnyilatkozása, megdicsőült királynénk tündöklő erényeihez, nemzetünk iránt tanusított jóságához és nagylelkűségéhez méltó legyen.

A kegyeletes cselekmény kivitelének megállapítását a Miniszter úr a társadalomra bizta, csak azt em-

liti meg fölhívásában, hogy az ültetendő fák között méltóan foglalhatnának helyet a leboruló koronájú fák, minők a szomorufűz, köris és szomoru bükk, épugy a nagy dicsőült királyné kedvenczfái: a tölgyek és fenyők, valamint egyéb hosszú életű fák fajai.

Az ültetett fák, csoportok, vagy ligetek: »Erzsébet királyné emlékfái« nevet viseljenek s legyenek ily feliratu táblákkal meg is jelölve, hogy azokat mindenki gondozásban részesítse, bántalmazástól megkímélje.

Midőn a földmivelésügyi Miniszter úr ömagyméltóságának a fentiekben röviden ismertetett fölhívását összes egyházaink és iskoláink előjáróinak mint a kegyelet ápolására első helyen hivatott tényezőknek gondoskodó figyelmébe ajánljuk: egyuttal jelezzük, hogy parochiális épületeink környékén, a cintermekben, iskolakertekben és udvarokon, valamint a temetők bejáratánál vagy fenntartott terein nem lesz nehéz ez emlékfák avagy facsoportok ültetésére alkalmas helyet találni.

Minthogy végül a nevezett miniszterium az eszközölt ültetésekről kimutatott óhajt közzétenni, fölkérjük a nt. Esperes urakat és a kollegiumi előjáróságokat, hogy az egyházmegyéjük területén illetve a kollegiumoknál foganatosított ültetésekről, 1899 május 15-ig hozzánk jelentést tenni sziveskedjenek.

Kolozsvártt, 1898. december hó 15-én.

Dr. Kádár János,

h. titkár.

Dr. Vályi Gábor,

elnök helyettes.

3046—1899.

FÖLHÍVÁS

valamennyi t. lelkész, s. lelkész és lelkészjellegű tanár aaihoz.

A zsinati törvények 189 §-a értelmében a rendes lelkészek és tanárok, helyettes- és segédlelkészek minősítési osztályzata, az idézett törvény III. részének II fejezete értelmében megállapítandó, nyilvántartandó és az egyházkerületi jegyzőkönyvekbe évről-évre felveendő.

E rendelkezés végrehajthatása céljából fölhívjuk a czimben jelzett aait, hogy lelkészképesítési okmányait, valamint az eddigi szolgálatukat tanusító bizonyítványait, eredetiben és egy-egy másolati példányban, a jövő 1899 évi január hó 15-ig illetékes espereseikhez, a püspöki vizsgálat alatt álló egyházak papjai s az összes lelkészi képesítettséggel bíró tanárok pedig közvetlenül főt. Püspök aához, föltétlenül nyujtsák be, a minősítési osztályzat megállapíthatása végett.

Nt. Esperes aait pedig arra kérjük, hogy a beérkező okmányok alapján az általunk megküldendő nyomtatványon pontos minősítési törzskönyvet állítsanak össze két példányban, s annak egyik példányát megtartván, másik példányát, a vonatkozó okmányoknak esperesileg hitelesített másolataival együtt Ig. Tanácsunkhoz, a jövő évi február hó végéig fölterjeszteni sziveskddjenek, hogy azután az egyházkerületi elnökség a minősítési fokozatok végleges megállapítása s a megállapított fokozatoknak a ker. közgyűlés jegyzőkönyvében leendő közzététele iránt intézkedhessék.

Az erd ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának, Kolozsvártt, 1898, december hó 10-én tartott üléséből.

Dr. Kádár János,

h. titkár.

Dr. Vályi Gábor,

elnök helyettes.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Év végén.

A jó gazda minden év végén számot szokott vetni magával; testi és lelki javait leltározza; mérleget készít. Eljárásának a multa nézve már semmi féle visszahatása nincs. Nem is a multért: a jövőért teszi. A mult köti, de irányítja is a jövőt.

Vajjon nekünk, mindnyájunknak, kiket az Ur nemcsak a mi tulajdonunkon, hanem egyes egyházközségek és az egyetemes ref. egyház javain, a lélek legdrágább kincsein tett sáfárokká, nincsen e szükségünk a számvetésre, a mérlegkészítésre, hogy egyházunk muljából jövőjére nézve tanulságokat nyerjünk? És minthogy minden egyes, ki az Ur szölejében munkálkodik, ugyanazon nagy egésznek egy parányi részét műveli: vajjon nem egyformán érdekel e bennünket úgy a résznek, mint az egésznek sorsa? Bizonyára mindig szükséges volt, hogy az egyház munkásai az egész egyház egyetem lefolyt évi eredményéről tájékozással bírjanak, de ez az utóbbi időkben, midőn egyházunknak összes java, előmenetele népünk conservatív és — mondhatjuk — hitbuzgó természetén kívül egyedül az egyház munkásainak önzetlen és odaadó fáradozásától függ, midőn a felekezeti kényszert az állami törvényhozás megszüntette és úgyszólván felnyitotta a felekezetek és vallások nézetek között a szabad versenynek pályáját, — most e tájékozódás kétszeres köteleesség.

Már az 1895-ik év megmutatta, hogy egyházunkban az új viszonyok új szükségleteket teremtettek, a melyek viszont új munkásságot, — minőségileg vagy mennyiségileg új-e, azt most nem vitatjuk — igényelnek. 1896. és 1897. év fokozottabb mértékben bizonyította, hogy az u. n. egyházpolitikai törvényeknek az első 4 hó folyamán észlelt hatása állandó természetűnek ígérkezik. — E becses lapok f. évi 51. száma, a különfélék rovatában, hazánk első rangu statistikusról közöl egy rövid kivonatot, melyben az egyházpolitikai törvények hatása cz. alatt a házassági válások, a felekezeten kívüliség, a házasságkötések egyházi megoldása a vegyes házasságoknál adott reversalisok és az áttérések vannak számszerű adatokkal megvilágítva. A szá-

mokból levonható eredmények summája az, hogy a veszteségek és hátrányok az ev. ref. egyházra nézve a legnagyobbak. Ezen adatok az 1897. év végéig festik a helyzetet. De ha az 1898 év adatai, — a mint hogy még nem is lehetnek — nincsenek is summázva kezünkkel, azért a havonként adott kimutatások szerint hozzá csatolva a megelőző évekéhez, vajjon kedvezőbb lesz a helyzet? Épenséggel nem.

Azt hiszem, hogy nemcsak én tettem már fel magamnak újból és újból azt a kérdést, hogy miért leghátrányosabb a ref. egyházra nézve az új helyzet. Hiszen lapok hasábjain éles és heves harczokat is vívtunk már a kérdésre adott feleletek miatt. Eleinte itt-ott felhozták az aggodalmaikat kifejezők ellen, hogy sötét színben látják a helyzetet és ama bizonyos »feketete szemüveg« felemlegetése igen jó volt arra, hogy a helyzetre homályt borítsunk s magunkat a jobb jövővel kecsegtessük. Így azt el is feleltük, hogy mi az ok, hol a hiba. De ma már nem szabad szemünket behunynunk a beszélő eredmények előtt, hanem miután teljes és senki által, egy pillanatig is kétségbe nem vonható igazság gyanánt áll ellőttünk, hogy az új helyzet a ref. egyházra nézve a legkedvezőtlenebb és pedig tényleges veszteségekkel járó: tehát újból hozzá kell szólnunk a dologhoz és keresni kell az okokat, melyek egyházunk veszteségeit, veszedelmét előidézik.

A mennyiben a statisztikai adatoknak hitelt adhatunk, — pedig már most kell is hitelt adnunk, — kitűnik azokból, hogy az eddigi ev. ref. kerület a felekezeten kívüliség által eddig nem veszített, de a vegyes házasságokból kütendő gyermekek vallására nézve kötött előzetes egyezmények itten sem szolgálnak a mi javunkra. Ha úgy volna is, hogy az előbbi, kedvező tüneményt javunkra írhatnánk, még sem szabad szemünket hunynunk az utóbbi, a kedvezőtlenebb előtt. Jól tudjuk, hogy a felekezeten kívüliek legnagyobb része a »nazarenus és a baptista szektákhoz« csatlakozott. Viszont tudjuk azt is, hogy nazarenusok, baptisták és adventisták a mi gyülekezeteinkben is vannak. Ennél fogva nem sok okunk lehetne arra, hogy a felekezeten kívüliségnek kerületünkben való fel nem lépéséből valamiféle kedvezőbb eredményt vonjunk ki magunkra, mint kivonhatunk a dunamelléki vagy tiszán-

tuli kerületre nézve Ennélfogva nem lesz talán felesleges, ha azt mondjuk, hogy a szomszéd házának égésekor helytelen dolog volna elbizakodni még akkor is, ha a miénk palával volna fedve és a legjobb nevű biztosító intézetnél busásan biztosítva. Nem tartunk valamit veszedelmesebbnek, mint bajközepette az elbizakodottságot. De viszont ennek méltó társa a fejesztés és desperatio is. Épen azért mutatunk reá arra a kedvező eredményre, a mely kerületünket illetőleg még mai napság fennáll, de viszont ezen kedvező helyzetnek bizonyos mértékig precarius voltára is.

De tekintsünk el az egyházpolitikai törvények hatásától, és vessünk egy pár tekintetet másfelé is.

Ugyan miképen állanak az egyháztársadalmi étellel? Meglehetünk-e elégedve azzal, a mi a keresztény, a protestáns hitbuzgóság szellemi és anyagi eredményei gyanánt a megelőző s a jelen év folyamán szemünk elé tárul? Egyházi irodalmunk, theologiai tudományosságunk művelése, sőt egyházi lapjaink dicsekedhetnek-e kellő eredménnyel? A megfelelő támogatásban részesültek-e, hogy ezen téreken a számbeli és szellemi erőt tekintve minden esetre igen tisztességes és bizonyára lelkes munkás tábor ereje és készsége kincseit a nagy közönség táplálására kitárhassa, közreadhassa? És az egyházi élet élénkítésére szolgáló egyházi és papi értekezletek munkások voltak-e, vagy legalább a papíron kívül van-e eredménye munkásságuknak? Vajjon az egyháznak kormányzása, igazgatása haladt-e nálunk és a többi kerületekben a szükségnek megfelelőleg és szímbavehetőleg az intenzivításban, a protestáns szabad eszmék, elvek és intézményeknek tovább képzésében?

De hagyjuk a kérdezőtést. Én őszinte meggyőződésemet fejezem ki, midőn kijelentem, hogy a helyzetet nem tartom ma semmi tekintetben kielégítőnek. Készségesen elismerem, hogy talán »sötét pápaszemet« tettem fel és azért látom a jelen képét homályosnak. Készségesen elismerem, — sőt ha csak ennyi szemrehányásban részesülök, még meg is köszönöm, — hogy folyton szebb, erőteljesebb és hatalmasabb ev. ref. egyház után való vágyam elégedetlenkedik a csak lassan haladó és a korviszonyokkal lépést tartó mai viszonyokkal. De viszont a jöhető szemrehányásokkal szemben szabad legyen már előre is kifejezni azt a kérésemet, hogy factumokra hivatkozzék, adatokra, kifejezett, bizonyított adatokra támaszkodjék. Hiszen ha a jelen év többet nem mutat fel, mint a múlt; ha eredménye csak azzal egyenlő: fejlődésről, haladásról beszélhetünk-e, mikor körülöttünk az egész világ halad.

Ezek után térjünk vissza újból az okokhoz. Ha egyházunk életjelenségei nem mutatnak fejlődést, sőt sok téren határozott visszaesés constatálható, vajjon lehetséges-e ezen jelenséget úgy gondolnunk, mint a melynek okai rajtunk kívül vannak? Bizonyára akkor hasonló helyzetben volnának a többi egyházak is kivétel nélkül. Bennünk, egyházunkban kell lenni az általános és viszonylagos elmaradás és kedvezőtlen eredmények okainak is.

Jól tudják a tisztelt olvasók, hogy az eddigi polemikák már megállapították a bajok fenforgását, bár azok fokára nézve nagy az eltérés; megállapították a

bajok okait is, a melyek ebben domborodnak ki, hogy egyházunk szegény, de másfelől nem elég tevékeny a lelkiek terén. Ezen két ok viszonyára nézve is ropant nagy volt a vélemények eltérése, a mi azonban mindkettőnek valósággal fenforgását nem alterálja. Sőt tovább ment már a tárgyalás, mert az okok elenyésztetése, vagy legalább poralizálása felől is discutiáltunk, a mikor aztán úgy összegabalyodtunk, hogy csak az Isten a megmondhatója a nagy zürzavarnak, a szenvedélyes kitöréseknek, a melyeknek legközvetlenebb eredménye az lett, hogy még mai napig sem foghatunk hozzá bajaink gyökeres orvoslásához. A mi magamat illet, nem csináltam belőle sohasem titkot, hogy bár egyházunk szegénységét mindig elismertem, az ezen való segítséget feltétlen szükségesnek tartottam, az anyagiak rendezésének a szellemiekre való visszahatását állítottam, mégis az volt s az mai napig is a meggyőződésem, hogy a spiritualis téren való fogyatékosságunk, a lelkiekben való meglanyhulásunk a fő oka kedvezőtlen helyzetünknek.

Most nem akarok a felől beszélni, hogy ez vagy amaz ok bir-e nagyobb fontossággal. Nem szólok arról sem, hogy ez, vagy amaz volna a teendő a positiv munkában. Nem akarok se recriminálni, se pedig újabb egyenlenséget feltámasztani. Egyszerűen csak constatálom, hogy egyházunkra a jelen viszonyok a lehető legkedvezőtlenebbek s hogy ennek okai, közmegegyezés szerint egyházunk szegénysége és lelkiekben való lanyhaságunk. Jelenleg úgy állunk, hogy az előbbi téren hamarosan segítve lesz. Az 1898. XIV. t. cikk a lelkesi fizetéseknek kiegészítéséről már a jövő évben életbe lép. Az egyetemes convent pedig ugyancsak a jövő évtől fogva segíteni fog az egyházi adóval tülterhelt híveken és ha segítsége nem is lesz teljes, de azért mindenestre nagy arányú. Ezek szerint közel az idő, a mikor el fog dőlni, hogy a fenti két ok közül melyik a fontosabb.

De vajjon ez elegendő ok-e arra, hogy mostan várjuk az említett segélyezésektől egyházunk helyzetének jobbra fordulását. Én azt hiszem, hogy nem. Ezen b. lapok több számában egy tanulságteljes, tartalmas cikksorozat jelent meg »Védekezzünk« czímen. Irója épen oly jól tudja, mint én, hogy az 1898: XIV. t. cikk létezik s hogy a konvent előmunkálatokat végeztet az egyházi adóteher könnyítése czéljából. És azért még is ajánlja, hogy védekezzünk. Védekezzünk a róm. catholicismus és a szekták ellen az ígének fegyverével, az ígének hathatósabb és a protestantismus elveinek megfelelő hirdetésével. Én magam is úgy gondolkozom, hogy csak is az az íge lehet a mi fegyverünk, mely hatásos a védelemben, de alkalmas a hódításra is. Azt vélem, hogy ha az íge tartalmára nézve lehetnek is közöttünk nézeteltérések, ennek nem szabad bennünket abban megakadályozni, hogy legjobb meggyőződésünk szerint, szívünk teljes melegével és igaz odaadásunkkal az iránt, a kirtől ez az íge szól, és a kirtől ez az íge kiindult, — ne hirdessük azt, mind alkalmas, mind alkalmatlan időben. Ha valahol, itt bátran helyt engedhetünk Jakab apostol intésének, hogy ha hittet dicsekszik valaki, mutassa ki cselekedeteivel, mert a fa jóságának ismeretetője a gyümölcs.

Egy dolgot azonban még meg kell említenem s ez az, hogy a jövőben követendő eljárásra nézve szükséges tájékozódás végett nekünk élénk és erőteljes közszellemet és közvéleményt kell teremtenünk. E célra szolgálnak az értekezletek és a sajtó. Karoljuk fel ez eszközöket, tisztázzuk ezek segítségével az eszméket és fogjunk hozzá egyházunk réseinek betöméséhez, veszteségeinek pótlásához. Ha igaz hittel, vágygyal és munkakedvvel fogunk e feladatok megoldásához, bizonyára boldogabb lesz az Ujesztendő az Ó-nál.

Pokoly József.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

(Legközelebbi tennivalónk.)

Multkori cikkünkben mondtuk már, hogy népünk valláserkölcisége és egyháziassága tekintetében a gyermekistentiszteletektől nagy áldást várunk. Az ismereteknek is kétségkívül megvan az a rendeltetése, hogy az egyéniség alkotó részeivé váljanak, de a karaktert főként az élet fejleszti. A vallásos karaktert is. Adjunk gyermekeinknek istentiszteleti életet. Nyujtsunk gyermekeinknek vallásos ismereteket is, de végeztessünk velük vallásos cselekményeket is. E vallásos cselekmények vissza fognak hatni a vallásosságnak és egyháziasságnak a szívben meggyökerezésére s az istentiszteleti élet a fejlődő karakternek megmaradó alkat-elemévé fog lenni. Szükséges a vallásos tanulmány, de a studium nem pótolja a vallásos életet, a vallásos életnyilatkozatokat. Ennélfogva nekünk a vallásos cselekményeket, a vallásos életnyilatkozatokat, magát az istentiszteleti életet növendékeinknél provokálnunk kell. Így tesznek szert híveink már gyermekkorukban a vallásos gyakorlatok által egyháziasságra. És ki tagadná a szokás nagy hatalmát? A pápista egyház a vallásos gyakorlatokra, az egyházi szokásokra fektet minden súlyt s a vallásos ismeret ott csak nagyon is alárendelt jelentőségű. És így dressiroz magának egy vakon engedelmeskedő és magát minden tekinteten túltevőleg egyháziassá népet. Ezt a pápista eljárást mi a szoktatás hatalmának illustratiojául s nem pedig a maga egészében követendő például hoztuk föl. Mert ez eljárásban a pápista egyház éppen oly ádáz módon használja ki a pszichológiát, mint a más területen dolgozó üzleti hamisítások a mechanikát, avagy a chemiát. Mikor mi sürgetjük a vallásos cselekmények provokálását, a vallásegyházi gyakorlatokat, a gyermekistentiszteleteket: akkor mi nem akarunk megrontó egyoldalúsággal és túlzással járni el. Mi a vallásos gyakorlatokkal nem akarjuk kiszorítani a vallásos ismeretnyújtást. Hiszen mondtuk is már, hogy mi a fejlettség fokozatainak megfelelőleg a naiv vallásosság tudatossá tevésére, logikai igazolására is szakadatlanul törekedünk. Azok a vallásos és egyházi cselekmények, melyeket mi sürgetünk, nem pusztán külsőség. Hiszen ismét mondtuk már azt is, hogy mi kívánunk ugyan református külsőségeket, de megkívánjuk egyszersmind e külsőségek benső aequivalensét. És a midőn mi vallásegyházi

szokásokat kívánunk, akkor mi nem gépiességre gondolunk, de rendszeres életnyilatkozatokra, életteljes, productiv szokásokra, olyan szokásra, melyről méltán mondjuk, hogy: második természet. Mi sürgetjük a gyermekistentiszteleteket ama megdönthetetlen törvénynél fogva, hogy élet ébreszt életet. Csakhogy mi ott hibázunk, hogy csaknem kizárólag vallásos ismeretet adunk növendékeinknek. Pedig ott foszlik szét a vallás későbbi ismeretek befolyása alatt, hol a vallás maga is csak betanult ismeret vala. Ismételjük tehát: vallásos karaktert kell fejlesztenünk növendékeinkben, mert a karakter maradandó. A mi növendékeink ma még azt hihetik, hogy a vallás csak: egy könyv. Nem maradhatunk csak a vallástanulás mellett, vezessük növendékeinket vallásos cselekményekre, vallásos gyakorlatokra, élményekre, vallásos életre. Ez pedig mindennek előtt: gyermekistentisztelet. Azért mondjuk: »mindenek előtt«, mert a vallásos és egyháziasság karakter fejlesztésében vannak még más tényezők is. Például: erkölcsi gyakorlatok, stb. De ezekre kitérni most nem feladatunk. Maradunk a vallásos gyakorlatoknál s ezek között éppen a vasárnapnak gyermeki megszentelésénél, a gyermekistentiszteletnél.

Mi ez intézményt, mely itt szóban forog, szándékosan nevezzük gyermekistentiszteletnek s nem pedig vasárnapi iskolának. E szó: gyermekistentisztelet fejezi ki ez intézmény gyülekezeti, egyházi jellegét s egyszersmind ez intézmény lényegét, mely nem tévesztendő össze az iskolai tanórával. Különben is a »vasárnapi iskola« nevet, fájdalom, bőven compromittálták a sektáskodó üzelmek. Ez üzelmekről több leleplezés van kezeink között kivált Németországból és Schweizből és pedig a legtekintélyesebb szakemberek tollai alól kerülve ki. De ez üzelmekre nem térünk ki. Különben is a »gyermekistentisztelet« elnevezés lassanként mind általánosabbá lesz. Azonban illő objectivitással ismerjük el, hogy a vasárnapi iskolák, eltekintve a sektáskodó üzelmek tolokodásától, a maguk helyükön áldásos missiot tölthettek be s tölthetnek még ma is be ott, hol létezésük ma sem anachronismus és Sachsse teljes joggal találja meg a vasárnapi iskolában a gyermekistentisztelet eredetét. A legelső vasárnapi iskolát Raikes nyitja meg Gloucesterben az 1780. évben. Magukra hagyott, tanítás nélkül szűkölködő, utcán kóborló gyermekeket szed össze Raikes s taníttatja őket fizetéses nők által vasárnaponként írni, olvasni, s a keresztyén vallás elemeiben. Ez intézmény tehát valóban vasárnapi iskola, mely a hiányzó népiskolát akarja szükségből pótolni. Ilyen vasárnapi iskolákra nálunk, a törvényes és rendszeres népiskola mellett s ott, hol a mi népiskolai rendszerünk a gyermekek minden osztályára ki is terjesztheti áldásos gondját, természetesen szükség nincs. Amerikával egy methodista püspök ismerteti meg a vasárnapi iskolát az 1786 évben. Az amerikai vasárnapi iskolák már egyházi iskolák; feladatuk az egyházi nevelés. Ez iskolák már nem csak a magukra hagyott gyermekekért, de az összes növendékseregért vannak s ez egyházi iskolákban önkéntesen vállalkozó segéderők tanítanak. Ez intézmény gyorsan terjedt el Amerikában s e jelenség igenis érthető, ha meggondoljuk, hogy az amerikai nyilvános iskolák vallástanítást a növendékeknek nem

nyújtanak. Ilyen értelemben sincs nekünk szükségünk vasárnapi iskolákra, mert a mi iskoláink tanrendjében ott van a vallástanítás. Németországon az első vasárnapi iskola 1825-ből dátálódik. A vasárnapi iskolák ügyének megvilágítása végett följegyezzük még itt, hogy a vasárnapi iskolák kultiválása céljából hatalmas társulatok keletkeztek. Így: a nagy London Sunday School Union (1803) mely Angliát szőtte be a vasárnapi iskolák hálózatával, az Amerikain Sunday School Union (1824). melynek székhelye Philadelphiában van. Németországban Sachsse szerint négy vasárnapi iskolaegylet alakult önkéntesen, úgymint a berlini, a stuttgarti, elberfeldi és brémai. Sok helyütt a vasárnapi iskolák az egyházi felügyelet mellőzésével jöttek létre. Az ilyen dolgot mi határozottan perhorrescaljuk. Azonban hangsúlyozzuk s fölhevítjük lelkészársaink figyelmét, hogy senkinek sem fog sikerülni egyházon kívüli vasárnapi iskolákat rendezni, ha maga a lelkész szervezi a gyermekistentiszteleteket. De az üresen s védtelen hagyott posztókat már könnyen el lehet foglalni.

Emlitettük, hogy például a németországi gyermekistentiszteletek eredete a vasárnapi iskolák intézményéhez fűződik. Minő legyen a gyermekistentiszteletek alakja?

(Folyt. köv.)

Bevezetés

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

(Folytatás.)

Berlinből elvagyott. Két évig udvari pap Stolpban, azután docens Halléban a theol. fakultáson, hol némelyek pietizmusán, mások atheizmusán botránkoznak meg, bizonysgául annak, hogy mindkettőtől egyformán messze állt és hogy immár nem a divatos országúton, hanem saját önállóságának útján halad. A halléi egyetem feloszlása után Berlinbe tér vissza, hol a »Dreifaltigkeits Kirche« papja lesz s az 1810 ben felállított berlini egyetemen a theologia tanára, és a theol. fakultás első dékánja. Itt folytatja azután munkásságban gazdag életét mint pap, tanár és a tudományos akadémia titkára folyton tevékeny részt véve ezek mellett a politikai életben s különösen a két protestáns felekezet uniójára irányuló egyházpolitikában, a melyben úgy a symbolikus könyvek, mint az Agenda tekintetében a betű járma ellen protestáló szabadelvűek vezére. Nem akarja, hogy »a keresztyénség a barbársággal, a tudomány a hitetlenséggel« kerüljön egy kalap alá. Ez ellen küzd s azon munkát élete végéig, hogy a vallásnak, mint az emberi élet központi hatalmának jogát érvényre juttassa mindenütt, s hogy a vallásosságot benső, szellemi tartalommal töltsse be s tisztítására és világosítására felhasználja a kínálkozó legelőrehaladottabb tudományt. Ezt a célt szolgálta hiven és lelkiismeretesen mint pap és tanár 1834 február 12-én tüdőgyulladásban bekövetkezett haláláig, a mikor kiesett kezéből együtt — a toll és a biblia.

De térjünk vissza a »Beszéd« írójára! Azokat a befolyásokat, a melyek alati Schleiermacher addig fejlődött: láttuk. Most lássuk azt, hogy ezeket magába felvéve, milyenné képződött az ő gondolat- és lelkivilága. Tüköre ennek a »Beszéd«-nek, melyben egész közvetlenségében áll előttünk írója — fejlődésének első periódusában.

Schleiermacher e »Beszéd«-ben, melynek első kiadása a XIII. század utolsó évének utolsó hónapjában anonym jelent meg, minden szokásos előszó nélkül, úgy lép fel, mint a vallás önállóságának nélkülözhetetlenségének és pótolhatatlanságának védelmezője korának műveltjeivel szemben, kik a vallást mintegy a műveltség követelményeképpen — megvetik. Az őt beszéd közül, mely a művet alkotja, az első »Apologia« Védelme nem annyira a vallásnak — mert hisz ez közös tárgya mindenik beszédnek — mint inkább magának a szerzőnek s azon hallatlan merészségnek, hogy a vallásról beszél és éppen a műveltekhez. Védelme az, hogy kénytelen ezt tenni. Valami ellenállhatatlan belső erő kényszeríti rá. Nem mint pap, mint ember védi a vallást. Nem azt, mit általában vallásnak szoktak tekinteni: a rendszert és a tant, hanem a mi ennek alapját képezi: végtelen közvetlen tapasztalatában, érzetében álló kegyességet, az örökkévalóval való közösséget. Nem is úgy védi, mint korábban teszik, bizonyítva a vallás szükséges voltát, abból a haszonból, mely belőle a közéletre háramlik, a jogrend biztosítására és az erkölcsiség szolgálatára. Az ily utilitárisztikus argumentációt megveti. Ha akár a jog, akár a morál ily külső támaszra szorul: értékével rosszul áll a dolog; de lealacsonyítatná maga a vallás is, ha csak ilyen szolgálai szerepe és hivatása volna. »Nem éfélekért száll a vallás le az égből!« »A mit én állítok az az, hogy a vallásosság minden nemesebb lélek belső szükségszerűen magától áll elő, hogy a vallásnak saját mezeje, birodalma van a kedélyben, a melyben korlátlanul uralkodik, hogy benső erejével képes a legnemesebb és legkiválóbb egyéniségeket áthatni és hogy érdemes arra, hogy ezek legmélyebb lényegében megismerjék és magukba felvegyék.«

(Folytatása következik.)

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1898. decz. 10.

(Folytatás és vége.)

Kézdivásárhelyi egyházközsgünk két tagja panaszt emelvén a presbyterium által rájuk kirovott kepe magassága ellen, a panaszra vonatkozólag az egyházközsg tanácsa kihalgattatott s miután a beérkezett jelentésből arról győződött meg igazgatótanácsunk, hogy a kepe kirovási eljárás teljesen szabályszerűen hajtott végre: az egyháztanács eljárását tudomásul vette s erről panaszolókat oly megjegyzéssel értesítette, hogy amennyiben a presbyterium határozatát magukra nézve, a nyert felvilágosítások után is, sérelmesnek tartanák: jogukban áll ügyüket az illetékes közig. bíróság eldöntése alá bocsátani.

Nagyenyei kollegiumunk előjárósága kellőleg gondoskodni óhajtván az intézet gazdasági tisztviselőiről is: részükre nyugdíjalapot létesített s az erre vonatkozó szabályzatot fölterjesztette főhatósági felülvizsgálat alá. Ig.-tanácsunk, a jogügyi bizottság véleményének meghallgatása mellett, a szabályzatot — mely általában az állami nyugdíjtörvény alapján áll, elfogadta és a ker. közgyűlés jóváhagyásától föltételezetten megerősítette, azzal a kiegészítéssel, hogy a nyugdíjigények kielégítésére mindig csak az alap kamatjövödelme és az évjáradékok összege használható fel, a mennyiben pedig az elégséges nem volna, az igényjogosultak járandóságainak aránylagos leszállításával kell a hiányt elenyésztetni.

Örömmel jegyezhetjük meg különben, hogy e nyugdíj szabályzat rendelkezései általában igen méltányosak s a magán testületek hasonló intézményeinek modern elvein épültek fel, melyek szerint a tisztviselők jelentékenyebb megterhelése nélkül czéloztatik a nyugdíj biztosítása, nem mint a régebbi alkotásoknál, hol az aránytalanul nagy belépési járulékok és tagdíjak a tagokra elviselhetetlen terheket rónak s így a jelent nehezítik meg a legtöbbször bizonytalan jövőért.

Szil-Szolnoki egyházmegyénk indokolt előterjesztése folytán elhatározta ig. tanácsunk, hogy fölír a földmivelésügyi m. kir. miniszter úr önagyméltóságához, a szilágysági ref. egyházak és papok részére a szülő rekonstruálásához szükséges szőlővesszők ingyenes adományozása iránt, mert nevezett egyházaink épen a szőlők elpusztulása miatt, oly gyöngye anyagi helyzetben vannak, hogy a rekonstruálás tetemes költségét önerejükön hordozni képtelenek.

A topiczai körlelkésztséghez beosztott jódi és dédai fiók egyházaknak a disznajói, — illetve magyarói anyaegyházakhoz való visszacsatolása iránti tervet ig. tanácsunk ugyan kellőleg indokoltnak találta, de a kivített csak abban az esetben ajánlhatná a főt. egyházkerületi közgyűlésnek, ha azt az érdekelt egyházak önerejükön foganatosíthatnák, mert a kért 300 frt újabb központi segélyre fedezet nincsen.

Végül megengedte ig. tanácsunk, felsőbb jóváhagyás reményében, a nagyajtai ref. leányegyházközségnek önálló anyaegyházzá való szervezkedését, minthogy mindennemű parochiális épületekkel rendelkezik, lelkészének 400 frtnyi javadalmat tud biztosítani s az egyházfenntartás egyéb terheire is kellő fedezettel bír.

Ezek után ig.-tanácsunk köz. bírósággá alakult és az erdővidéki egyházm. köz. bíróságnak, a k-martonfalvi volt lelkész és jelenlegi lelkész között fölmerült javadalom elszámolási vitás ügyében hozott ítéletét, indokainál fogva, helybenhagyta; az enyedi egyhemi bíróságnak pedig, az egerbegyi tanítók ötödéves korpótlékainak folyósítása tárgyában kelt ítéletét, oda módosította, hogy az egyház. segélyképen, kárpótolja tanítóit a megtagadott korpótlékokér, addig, míg a kérdés a közokt. miniszterium előtt végleg eldöntetik, hova ugyanis az első ízben megtagadott korpótlékok folyósítása iránt az egyház indokolt kérést adott be másodszer is, meggyőzően fölfejtván abban, hogy maga az egyh. csakis töke elköltés árán tudta a tanítók jogos igényeit kielégíteni.

Ezek után elnök aa. az idő előrehaladottsága miatt, a gyűlést bezárta s így még több előkészített tárgy ellátása a következő ülésre maradt. r. s.

Különfélék rovata.

Lapunk két czikke, úgymint; »Bevezetés a Schleiermecher »Über die Religion« című műve olvasztatásához« és a »Védekezzünk« című jelen számunkkal nem végződhetett be s így e czikkek a jövő évre is átmennek. Ugy hisszük nem lesz ebből semmi baj, mert olvasó közönségünk nem változik meg. Azonban új előfizetőinknek az eddig megjelent részeket és netalán kimaradó előfizetőinknek az ezútáni részletet tartalmazó számokat kívánatra meg fogjuk küldeni.

Egyik czikkünkben szó volt a romanismusnak hódításáról Angliában. E cikk alkalmat adott valakinek, hogy protektoratussága alá vegye Angliát, hogy továbbá, ellenmondásokba keveredjék s nem következtetve a tényekből s kivált azok összefüggéséből, megbizhatatlan ítéletet hozzon. Aztán mintául állítja elének az anglikan egyház érintetlen evangéliumi szellemét, pedig az anglikan egyházban már eleitől fogva ott volt a katolikus kovász. Maga a polemikus kedvében levő czikkező is beszél az olykor-olykor erőteljesebben föllépő puseyista szellemről, Manning bibornokról a romanismus előharcosáról, a ritualismusról, a Book of Common Prayer and Administration of the Sacraments and other Rites and Ceremonies of the Churchtől eltérő szertartásokról, túlbuzgó lelkészekről, a yorki érsek beszédéről stb. Idézhetne volna a canterburyi érsek megnyilatkozásait is a törvényes liturgiáról, a szentek segélyül hívása ellen, a fülbegyónás ellen stb. stb. Hát már csak az orvosok megjelenéséből s receptjeikből is nem a létező betegségekre lehet e következtetni s nincs-e ezek közt összefüggés? Sőt maga a recept is tanulságos, világot vetvén arra, hogy az orvos a homeopathia, az allopathia, a hydropathia hive e? Félünk, nehogy az angol érsekek homeopathaknak bizonyuljanak, a romanismust a romanismussal akarván gyógyítani. Aztán ismerjük némileg az anglikan egyház »hasznos symbolismusát.« A canterburyi érsek urvacsorai nézete pedig előttünk éppen ingad ozónak sőt a hivatolt »Book« szellemétől is eltérőnek látszik. Mert ama rendszabály záradékában, mely az anglikan urvacsorai ünnepről szól, ott van a calvini sacramentumfogalom hangsúlyozása és ott az óvás a testi jelenlét ellen és ott a tiltakozás, hogy valaki a térdeplés tényéből az ostya imadására következtessen. Az érsek pedig nem így, hanem másként beszél minderről. Tehát mi bátorokdunk tovább is — aggodalmaskodni. Nem okvetlenül kell ugyan annak bekövetkeznie, hogy az anglikan egyházban kezdettől fogva ott levő katolikus kovász átjárja az egész téstát; nem; de az anglikan egyháznak e tekintetben még sok meggondolni valója és sok megtenni valója van. Épen az a katolicismus félelmes előnyomulása, mikor az egy egész nagy szervezetet át jár. Ez nagyobb baj, mint az, mikor néhány egyén válik ki az egészséges protestáns egyházi szervezetből. A polemikus czikkező, kinek munkás és tudós tolla iránt különben elismeréssel vagyunk, meg is gyanúsít min-

ket, hogy más háza előtt söprünk, a helyett, hogy a mieinknek funók a harci riadót az evangéliumi munkásság ébresztésére. Az angolok protektorának eme boxolódási kedvét most nem akarjuk megzavarni.

Majláth püspök és jezsuita Kolozsvárt. A kettő külön is, de aztán együtt a kevésbbé művelt lelkekre veszélyes valami. Hallomás szerint ugyan Majláth püspök egy jezsuitát hozott Kolozsvárra, a kinek segítségével u. n. lelki gyakorlatot végez. Még mást is hallottunk. A város területén bizonyos zajtalan akció indult meg, melynek célja pogányoknak igazhivökké tétele.

Templomavatás. A hatvani egyesült protestáns egyház ugyancsak f. hó 4-én avatta fel új, díszes templomát. Mint értesülünk, a templom felépítése nagyon sok nehézségbe ütközött, de a hitbuzgóság végre mégis győzedelmeskedett s ma már azon a fontos helyen is megvetette lábait a protestantizmus.

Papválasztás. A temesvári ev. ref. egyház megüresedett lelkészi állomására Szabolcska Mihály fel-falusi papot hívta meg. A temesváriak sokat nyertek Szabolcskában és mi sokat veszítettünk, de azért őszinte szívből gratulálunk a jeles költőnek, a jeles költőhöz pedig a temesvári egyháznak.

A görgényi határozat. Tudva van, hogy a decz 2-án tartott görg. egyházmegyei papi értekezlet kiválóbb határozata az volt, hogy az egyházkerület hiv. lapja szüntessék meg. A tndósítás szerint jelen volt 19 lelkész, s így nem jelent meg tizenkettő. Nem tudom, ha e fontos határozat egyhangulag vagy szavazattöbbséggel hozatott-e, de azt hiszem, ha a hiányzók megjelenhettek volna is, s ha ellene mondtak volna is: keresztül ment volna a határozat. Am legyen, a többség döntött, de engedelmet kérek, ha kifejezem, hogy a dolog körül egy kis hiba történt! A meghívóban nem volt jelezve, hogy a hiv. lap élete felől is intézkedés lesz, tehát az *indítványok* rendén kellett előfordulnia. Midőn indítvány tétetett valamelyik tiszt. atyafi által, a vita megindult, s oda ment ki, hogy a lap »megszüntetésére« határozattá emeltetett. És már itt történt a hiba. Az indítványt *bizottságnak* kellett volna kiadni, mely véleményes előterjesztését nyújtsa be a *következő* értekezletre s a mellett e fontos ügyre felhívni a tagok figyelmét is. Kisebb ügyekben *azonnal* határozni, megjárja, de ily ügy felett, melyet komolyan venni tartozunk, oly hamar dönteni, nem tartom helyesnek. Béke velünk! *a+b.*

Imaház-avatás. Az új-banovcei missióhoz tartozó nemcei fiókegyház f. hó 4-én avatta fel szerény imaházát. Mach er Fülöp ottani földbirtokos két haranggal ajándékozta meg a kis gyülekezetet, melyek ez alkalommal csendültek meg először és a kedves hangok hallatára az örvendő híveknek könnyek gyültek szemébe.

A Közalap Végrehajtó Bizottság a lelkészi javadalmak kiegészítése tárgyában f. hó 15-16-án tartotta gyűléseit Dókus Ernő elnöke alatt, Antal Gábor, Baksay Sándor, Hegedüs Sándor, Molnár Béla, Ragályi Béla, Szász Károly, Szabó János, Széll Kálmán, bizottsági tagok és Kenessey Béla előadó jelenlétében. A lelkészi javadalmak kiegészítése érdekében készült s a közalap előadójához f. é. nov. elején beküldött összeírási ívek vétettek általánosságban tárgyalás alá: de miután tárgyalás közben arról győződött meg a bizottság, hogy az összeíráshoz kiadott általános és részletes utasítás csak igen kevésbé tartatott meg a kiállító közegek és felülbírálok által, és hogy a mellékletek gyanánt becsatolt bizonyítványok nem a kellő megfontolással állították ki, kimondotta, hogy miután a konvent által felterjesztendő munkálatnak valósággal alapvető munkálatnak kell lennie, a melynek elkészí-

tésénél nemcsak a jelen nemzedék érdekeiről van szó, hanem a jövő nemzedékekéről is, s e munkához kötve van egész egyetemes egyházunk reputációja is: az összeírási ívek a maguk egészében küldessenek vissza az egyes püspöki hivatalokhoz, azzal a kéréssel, hogy azokat a püspök úrak tegyék még egyszer részletes bírálat tárgyává, hívják meg értekezletre magukhoz az espereseket, és ott a hol csak szükségét látják, rendeljék el új kimutatási ívek kiállítását; úgy a revíziónál, mint az új összeírásnál az általános és részletes utasítások szem. előtt tartásán kívül főleg a következő szempontokra figyelve: 1-ször, hogy a kimutatásokban levő adatok feltétlenül egyezők legyenek a kataszteri birtokívben levőkkel, valamint a kat. tisztajövedelem feltüntetése is egyező legyen a kimutatási ívben lévővel; a hol pedig esetleg a kat. birtokívben oly területek is felvolnának véve, a melyek nem állanak a lelkész használatában, ott községi hiteles bizonyítvánnyal igazolandó, hogy a kat. birtokívben feltüntetett földterületből mennyi áll tényleg a lelkész használatában; 2-ször, hogy a lelkészi földjövédelmi viszonyok mindenütt okmányozal igazoltassanak, akként a mint azt az utasítás 2. § a kívánja meg. A valónak megfelelő bizonyítványok szerzendők be s rektifikálandók azok, a melyek most e követelményt nem elégítik ki; 3-ször, mindenütt az 189-ben készült Jelentőívek vétessenek alapul s ezek adatai coroboráltassanak a mostani kimutatások adataival s hatósági bizonyítványokkal lesz igazolandó a Jelentőív adataitól való minden eltérés, a mi terményekben, szolgáltatásokban stb. jelentkezik; 4-szer, a hol díjlevélszerűleg meg van állapítva és készpénzjárulékkaal kitüntetve a termény-, vagy közmunka-váltás, ott ez a díjlevélben kitett pénzérték a maga egészében veendő fel, abból $\frac{1}{6}$ levonásnak nincs helye; 5-ször, a fuvardíjak csak javaslatba hozassanak, de ne vonassanak le a kiegészítendő összegből. A fuvardíjak szükségessége 5 kilométer távolságon belül külön igazolandó a helyi viszonyokkal (utak milyensége, lélekszám, beszolgálás mennyisége). Végül kimondatott, hogy az új ívek minél előbb, de mint legutolsó záros határidőre, 1899. márc. 1-re küldendők be a közalap előadójához. Az esperes és püspök urak pedig csak okmányozal igazolt adatok alapján vezessék rá az ívekre megjegyzéseiket. E határozatoknak megfelelőleg a közalap előadója tehát mind visszaküldi a püspöki hivatalokhoz a kiállított íveket rektifikálás, illetőleg új és alaposabb összeírás eszközlése végett, abban a reményben lévén a bizottság, hogy jobb és megbízhatóbb adatok birtokába jut a revízió folytán. (P. E. I. L.)

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület e hó 29-30-ik napjain Kisujszálláson tartja meg XV. rendes közgyűlését, melynek egyik tárgya lesz az egyesület alapszabályainak módosítása és a központi bizottság javaslata alapján. Ez a javaslat öt szakaszban 40 §-t foglal magában és összehasonlítva a régebbi alapszabályokkal, sok lényeges és fontos újítást tartalmaz. Az egyesület célja: — mint a javaslat mondja — általában az összes hazai, de különösen a ref. középiskolai tanügy előmozdítása, az egyházkerületbeli felekezeti középiskolák között az összhang fejlesztése s bennök a nevelés és oktatás ügyének kölcsönös összetartás, buzdítás és támogatás által emelése középiskolai (gymnásium tanítóképző, felsőbb leányiskola) tankönyvek készíttetése, tanügyi érdekű tudományos művek kiadásának előmozdítása, felolvasások útján az oktatás és nevelés fontosabb kérdéseinek méltatása, a tudomány újabb vívmányainak ismertetése, a tudományos ismereteknek szélesebb körben terjesztése s az iskolák iránt a prot. közönség érdeklődésének és áldozatkész buzgóságának folytonos élesztése, végül közös erővel való munkálása annak, hogy a tiszántúli egyházkerület kebelében levő középiskolák a prot. szellem fentartása mellett a jelenkor kívánalmainak minden tekintetben megfelelő, önkormány-

zati jogaikat, történeti multjokhoz híven, jövőjük biztosítására s fontos nemzeti hivatásuk betöltésére használják. — Szép czélok, nemes elvek ezek! Felette örövendünk, hogy a tiszántúli egyházkerület tanárai tömörülnek az egyetértésben és buzgolkodnak szent valóságunk és az iskolák mezején. Valóban nagy szükségünk van az összetartásra, a vállvetett prot. szellemű munkálkodásra, hogy legalább a jövő nemzedéke legyen szívének teljes meggyőződésében protestáns, mert az idők jelei nem biztatók, mert fájdalom — pusztulunk, veszünk.

Cseh Ervin pár nappal ezelőtt — a mint tudva van — Szerém vármegye volt főispánja, a lemondott Josipovich helyébe tárcanélküli horvát miniszterré nevezett ki. Minket e tény nagyon közről érdekel, mert Cseh Ervin az alsó-baranya bácsi ev. ref. egyházmegye gondnoka s valóban sajnáljuk, ha e szép hivataltól a miniszterséget megválnék.

A poroszországi bibliatársulat közelebről fennállásának 34-ik évét ünnepelte meg. A jelentés szerint a mult évben 103,481 egész bibliát, 43,409 új testamentumot és 600 zsolnárost hozott forgalomba. 62,409 biblia a felsőbb osztályokba járóknak, 26,000 a házasságok és 1642 a konfirmándusoknak szolgált. Katonák és tengerészek közt 26,547 részint egész biblia, részint új testamentum — kelt el.

Nyereményjegyzék

az erdélyi ev. ref. egyházkerület által a kolozsvári protestáns szeretetház javára rendezett jótékony célú sorsjátéknak Budapesten 1898. november hó 15-én megtartott II. húzásán kihúzott számokról.

(Második közlemény.)

50 nyeremény a 50 korona értékben: 33077 36061 44013 45871 85691 87963 96232 91552 112548 127033 129636 162111 172002 173630 183741 187640 197093 225309 228445 239702 242274 258097 275161 276817 287918 292107 301897 305904 306488 314732 319210 338403 339019 348480 349726 356252 396504 398421 420407 435305 437310 439145 441415 454018 457023 463665 470701 483822 484718 491908.

60 nyeremény a 40 korona értékben: 1504 7899 23227 25105 26646 29375 32477 39036 44636 45054 60553 88668 121789 123745 140320 142255 152430 152624 158177 160632 161516 175070 175783 181230 190688 193547 196365 215933 224199 235666 258181 268353 281872 287598 287989 288316 288606 291119 300349 305467 315101 317456 352144 354115 354399 357023 381652 382567 396990 406951 410264 414878 415727 426903 431260 433347 458315 476374 493763 497534.

80 nyeremény a 30 korona értékben: 19931 29294 29389 29693 34422 35054 39797 40754 50956 60226 61458 62545 77209 85482 93224 94844 96366 123919 136715 137788 140356 144080 158798 160002 190056 196934 197639 200629 202230 202955 205592 213003 215971 223965 226668 234480 237758 238355 249715 250512 272140 278085 285635 287564 293094 293725 310072 310403 315895 316470 319113 342738 351214 353219 372297 376071 385228 385324 391495 397430 406405 415047 415941 416733 418961 421731 422693 426635 435172 443750 452703 453710 465007 468422 473173 476876 478569 480848 488969 493726.

Szerkesztői üzenet.

T. Gy. Alpestes. Köszömjük. Köszönet.
S. A. Selye. Dolgozatát adni fogjuk s a lapküldésre vonatkozó óhajának készséggel teszünk eleget.
N. J. Alsó-Ilosva. Köszömjük.
P. A. Brassó. Jöni fog. Köszönet.
H. I. Bürkös. A jövő évben kezdjük meg Köszönet.
Sz. I. N. Becskerek. Lapunkban szívesen foglgyezzzük, hogy a »Keresztén« című vallásos havi folyóirat

Szalay József lelkész buzgó szerkesztésében évi 1 korona előfizetésidő mellett jövőre is megjelenik; de a többire nézve kijelentjük, hogy a hozzánk *be nem küldött* iratok főlemlítésével, ajánlásával nem foglalkozhatunk. Így a szokás s van is abban ratio.

Kiadó-hivatal üzenetei.

Előfizetőinket kérjük, hogy hátrálékaikat beküldeni szíveskedjenek. Ellenkező esetben kénytelenek vagyunk a lappeldányokat tisztelettel visszatartani.

Magyaros. Most már az egész előfizetés megjött; külön nyugta nem szükséges, mert ott a postai földő revény

Hivatalos rész.

4314 1898. KÖRLEVÉL

valamennyi erd. ev. ref. egyházmegye nt. esperesének és valamennyi ev. ref. püspöki vizsgálat alatt álló egyházközség m. t. kebli tanácsának.

Ezennel hivatalosan felhívjuk czimeket, hogy mindazokat az egyházközségeket, melyek tanítóik fizetésének ötvenként 50 forinttal leendő pótlékozásáért a magyar államkormányhoz folyamodtak, de annak az állampénztárból való folyósítása tőlük valami ok miatt megtagadtatott, haladéktalanul utasítsák kérvényeik, illetőleg folyamodásuk megújítására, ha a pótlékok kiszolgáltatását nem bírnák meg és oly újabb okok birtokában volnának, melyeknél fogva folyamodásuk kedvező ellátását jogogosan kérhetik.

Megjegyeztetik, hogy az ötödéves korpótlékok tárgyában benyújtandó folyamodványokhoz csatolandó évi költségvetésbe meghatározott czélu, más irányu alapjaikat az egyházközségek ne vegyék be. Továbbá, az ezentul beadandó, valamint a visszautasítás folytán újra fölterjesztendő kérvényeket czimek (esperesek s kebli tanácsok) vizsgálják át és ha hiányosak, helyesbitsék.

A helyesbitett kérvényeket pedig czimek az igazgatótanácshoz küldjék fel további eljárásra.

Az erd. ev. ref. egyházkerület Igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1898. december hó 10-én tartott üléséből.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

4295 — 1898. KÖRLEVÉL

Valamennyi esperes aához.

Ahhoz alkalmazkodás végett közöljük az alábbi szabályrendeletet:

Szabályrendelet.

Ama theologos ifjak, illetve papok osztályzati fokozatának meghatározására nézve, kik a lelkészképeségi vizsgákat még nem a konvent által életbeléptetni rendelt módozatok szerint tették le (zsin. törv. 184. §. III bekezdése.)

A lelkészi minősültség megállapításánál, a bizonyítványok értékelése tekintetében, az alábbi irányelvek követendők.

a) Oly lelkész, segédlelkész minősítésénél, ki első lelkész-képesítő vizsgálatát 1897. szept. 1. után tette

le, az egyes bizonyítványoknak külön-külön számított általános osztályzatára nézve az 1897 évi 32 számú konventi határozat-, a kettőnek együttes értékére nézve pedig az Egyh. törvények 184 §-a teljesen betartandó.

b) Oly lelkész, segédlelkész minősítésénél, ki első lelkészképesítési vizsgát 1897. szept. 1. előtt és 1890. szept. 1. után tett, a két bizonyítvány együttes értéke az Egyh. törv. 184 §-a szerint állapítandó ugyan meg, de az egyes bizonyítványok külön értékét a vizsgáló bizottság által azokon kitüntetett általános osztályzat mutatja, mely a régi gyakorlatban az egyes tanjegyek számjegyszerű értékének számtani középarányosa alapján állapított meg.

c) Oly lelkészek bizonyítványa értékelésére nézve, kik theologiai vizsgákat még nem az 1886. évi 75. számú konventi szabályzat értelmében tettek, tehát kerületünkben az 1890. év szept. 1. előtt szerezték bizonyítványukat (miután az 1886. évi konventi szabályzat a vizsgálatra nézve csak az azután theológiára lépő generációra alkalmaztatott) nem tartjuk szükségesnek a külön intézkedést, mivel egyházkerületünkben huza-mosabb segédlelkészkedés nem igen fordult elő, — már pedig a rendes lelkészek egyszerű elégséges képesítettséggel is 5 évi szolgálat után bármely egyház-község lelkészi állomására minősültek (Egyh. törv. 186. §.) — ez 5 év pedig azóta eltelt. — A mennyiben azonban a bizonyítvány érdemfokozatának a minősítésére még befolyása volna, a bizonyítványban feltüntetett általános osztályzat az irányadó, azzal a hozzáadással, hogy a régi kitűnő (1) jeles (2) és egyszerű (3) osztályzat az 1886. évi 75. számú konventi szabályzat jeles (1) jó (2) és elégséges (3) fokozatának felel meg.

A szabályrendelet megállapított az erd. ev. ref. egyházkerület ig. tanácsának Kolozsvárt, 1898. december hó 10-én tartott ülésében, a főt. egyházkerületi közgyűlés jóváhagyásától föltételezetten.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Dr. Kádár János,
h. titkár.

4551—1898.

KÖRLEVÉL

valamennyi erd. ev. ref. kollegium m. t. Elöljáróságának.

A Kogutovicz és Tarsa magyar földrajzi intézet a vallás és közoktatásügyi miniszterium támogatása mellett hazánk kiváló szakférjaink közreműködésével a földrajz és történelem sikeres tanítására a földrajzi és történelmi fali térképekből rendszeres sorozatot, valamint földrajzi és történelmi atlaszokat és földgömböket készített.

Ezen földrajzi és történelmi taneszközök úgy csinos kiállításukban nyilvánult izlés tekintetében, mint a szakférjak tudományos készültségével nyert belső tartalmuknál fogva, a külföldi hasonló tanszerekkel egybevetve, nemcsak hazai cartographiánk díszére válnak, hanem a földrajz és történelem tanításánál hazai középiskoláinkban kitűzött cél elérésére a legalkalmasabb segédeszközökül szolgálnak.

Ennek alapján indítatva érezzük magunkat, hogy a nevezett intézetben eddig megjelent és egyenként külön engedélyezett összes földrajzi és történelmi fali

térképeket, atlaszokat és földgömböket ev. ref. középiskoláink részére megszerzésre ajánljuk.

Szives tájékozásul tudatjuk, hogy az említett magyar földrajzi intézetben eddig a következő fali térképek, atlaszok és földgömbök készültek el:

1. A magyar korona orsz. folyóhálózati fali térképe,
2. A magyar korona országainak isk. f. térképe Polit. kiadás.
3. A magyar korona országainak hegy és vízrajzi térképe.
4. Osztrák-Magyar Monarchia isk. térképe.
5. A föld képe féltekékben, isk. fali térkép.
6. Európa iskolai fali térképe. Polit. kiadás.
7. Európa hegyrajzi és vízrajzi fali térképe.
8. Európa átnézeti iskolai fali térképe.
9. Ázsia iskolai fali térkép. Politikai kiadás.
10. Afrika iskolai fali térképe. Politikai kiadás.
11. Észak-Amerika isk. fali térkép. Polit. kiadás.
12. Dél-Amerika isk. fali térképe. Polit. kiadás.
13. Ausztrália isk. fali térképe. Polit. kiadás.

Kézi atlaszok.

14. Középiskolai földrajzi atlasz. füzve 2 frt 50 kr, kötve 3 frt I—II füzet à 1 frt 30.
15. Földrajzi iskolai atlasz (kötve).
16. Elemi iskolai atlasz.
17. Kis atlasz megyei térképekkel.

Földgömbök.

18. 25 1/2 cm. átmérőjű, délkör nélkül.
19. 25 1/2 cm. féldélkörrel.
20. 25 1/2 cm. » délkörrel, delejtű. fokmérő, naptár és óramutatóval.
21. 51. cm. átmérőjű egész délkörrel, delejtű fokmérő, naptár és óramutatóval: Történelmi falitérképek.
22. Magyarország Szent István halálakor 1038-ban.
23. Magyarország Mátyás király halálakor 1490-ben.
24. Magyarország 1606-ban a bécsi béke korában.
25. Magyarország 1683-ban a török uralom legnagyobb kiterjedésében.
26. Magyarország 1720-ban a pragm. sactió előtt.
27. Magyarország 1847-ben.
28. Európa a népvándorlás korában az 500-ik évben.
26. Európa a magyarok honfoglalása s a frank birod. szétbomlása.
30. Európa a keresztes hadjáratok idejében.
31. Európa a renaissance és Mátyás király korában.
32. Európa a reformatió idejében (1648.)
33. Európa a XVIII. század elején.
34. Európa a francia forradalom és Napoleon korában.
35. Graecia vetus.
36. Imperium romanum.
37. Palesztina a bibliai események színhelye.

Történelmi atlasz.

38. Történelmi iskolai atlasz I, füzet, II, füzet, III, füzet.

Kolozsvárt, 1898. december hó 12-én.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

